

BIBLIOTECA

PENTRU TOȚI!

DUILIU ZAMFIRESCU

INDREPTĂRI

ROMAN

AL 4-LEA DIN SERIA
COMĂNEȘTENILOR

EDITURA
LIBRARIEI „UNIVERSALA“
 ALCALAY & Co.

București, Calea Victoriei No. 27

	No.
Daudet Alphonse. Regii în exil, roman .	1112-
„ Scrisori din moartea mea, trad. de M. Cruceanu	
Deleanu Budai. Țiganiada, poem eroi- comic în 12 cânturi	891-
Deledda Grazzia. Povestiri sarde. Trad. de N. Dașcovici	
Demetrescu Tr. Cum iubim, roman	29
„ Iubita, roman	
<p>Aceste romane, nuvele și schițe sunt de o gingășie de adevărată sensitivă. Ele sunt datorite unui scriitor, pe care moartea l-a se- cerat înainte de vreme din mijlocul firii pe care a cunoscut-o și a iubit-o.</p>	
Demetrius V. Puterea vrăjilor, nuvele ...	825-
„ Versuri	
Densusianu Ovid. Din cronicarii noștri. Cum și ce povestesc	452-
Depărățeanu Al. Doruri și amoruri (poezii), voi. I	
Descartes René. Studii asupra metodei de a întrebuița bine rațiunea și de a căuta adevărul în științe...	574-
Dickens Ch. Noaptea de Crăciun, Po- vestire	312-
Dicționare: Francez-Român de Dr. U- rechia	166
„ Italian-Român de E. Poni și Carol Perussi (revăzut și adăugat)	211
„ Pentru explicarea cuvintelor dicale și a zicerilor străine din limba română din S. & N.	9

90 ~~7~~
BLIOTECA PENTRU TOȚI

o. 424—425

DUILIU ZAMFIRESCU

INDREPTĂRI

R O M A N

AL PATRULEA DIN SERIA COMĂNĂȘTENILOR

BUCUREȘTI

Libr. «UNIVERSALA» Alcalay & Co.
27, CALEA VICTORIEI, 27

859.0-31

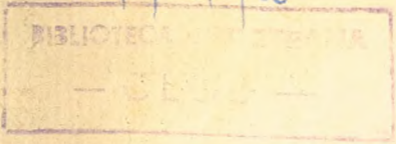
577472W

Romanul românesc, începând cu „Cioc vechi și noui” de Silimon și mai târziu cu cele 5 romane ale lui Duiliu Zamfirescu, este astăzi în plină vigoare prin scriitorii : V. Demetrius, I. Brebanu, Ion Agârbiceanu, Teodoreanu și aproape toți prozatorii epocii.

577.472

Pi/225

INDREPTĂRI

- B O M A N -

I

Sub lumina discretă a lămpii, Generalul Villara era gata să adoarmă, și jurnalul în mână. Strâns în uniformă sa de cavalerie, croită după rețetele, de-abia putea îndoi picioarele dela genunchi; de aceea le ținea mereu totdeauna întinse, iar acum, mai întinse decât oricând, intrând cu vârful cismelor sub canapea.

— Iorgule, ce faci?

El tresări adunându-și ochelarii de pe jos:

— Nu mai e chip să găsești un om înmsecade. Toți și-au schimonosit nu-

mele: fiindcă s'a potrivit la unul de talent, patruzeci alții vin să ne ambe-teze cu moftologiile lor: Delauriați, Delafurceni, Delahingheri. Și-s toți poeți pesimiști, domnule, și cu lamentații prin prejur! D'apoi și când ți-i prind la voluntariat! Umflă-l, Mitreo!... că-i de ăi cu „delafurceni”. Scurt coman-da!...

Apoi se sculă, se scutură de somn și de îmbâcseală, își încheie tunica și ieși zicând:

— Mergem, fată, hăi? Imbracă-te că viu.

Intrebarea asta hăită era adresată u-nei fete tinere, fiică a unui preot din Transilvania, a cărei mamă fusese în școală, la Viena, cu Ana Villara, ne-vasta Generalului. Porția Hulduleac, în-toarsă acasă, se măritase modest cu părintele Moise Lupu, aducând inten-sitatea voinței sale, de obârșie daco-romană, până în vremurile noastre și până în treburile patriotice ale bărbatului său, pe când Ana Villara, după scurta și fugara iubire pentru Mihai Comăneșteanu, se măritase cu o rudă a sa și era astăzi nevastă de General. Chip interesant, suflet muncit și bă-nuitor, Ana Villara păstra, în firea sa

necumpănită, o amintire neștearsă prietenei de școală, fetei sănătoase și rumene, ce lupta, alături de bărbat, împotriva asupririlor, — iar acum ocrotă pe fiica acesteia, elevă într'un azil din București. Fata se chema ca mă-sa, Porția, nume prețios și naiv, care ascundea, în familia ei, ca în toate familiile românești de peste munți, trebuința sufletească de o zilnică amintire a originii lor. Fata era în vârsta nehotărârii formelor, tăiată din greu, îmbrăcată din puțin, dar încântătoare prin tinerețea vajnică, ce-i sta întipărită în obraz, prin deplina nevinovăție a gândirilor și mai cu seamă prin limba fermecătoare pe care o vorbea. Toți în casa Generalului zâmbeau de grija cu care învârtea frazele, ca nu care cumva să pătrundă vreo vorbă străină în graiu, dar toți erau înrâuriți de sinceritatea felului ei de a fi.

Pe când Generalul ieșea, fata juca șah cu Alexandru Comăneșteanu, fiul Sașei, acum locotenent în artilerie. Fata făcuse o mișcare greșită, primejduind unul din turnuri. Locotenentul stăruia să anuleze mișcarea.

— Nu se poate, domnule: am greșit, urmează să fiu pedepsită.

Se făcuse roșie și zâmbea, ridicându-și părul de pe fruntea netedă.

— Ei, Mio, tare mai ești pedantă, dragă, zise Ana.

Locotenentul se uită la ele amândouă, neînțelegând către cine se îndreaptă numele acela nou.

— Alexandru nu știe. Am descoperit că domnișoara se cheamă Mia.

— Așa îmi zice tata, explică Portia. Mia, adică sua; amintiri italienești dela Propaganda, adăogă ea, dând din cap cu șiretenie. Apoi urmă cu necazul turnului:

— Așa eram prinsă cu gânduri despre doamna asta de regină, că n'am păzit turla. Vă rog s'o luați, domnule.

Tocmai se întorcea Generalul, împintinat, parfumat, cu felul de tinerețe străină, pe care-l dă uniforma bărbatilor ce se îngrijesc:

— Hai tată, hai!

— Așteaptă un moment, să sfârșească partida, zise Ana.

— Nu pot, dragă, că și eu am partida mea, care mă așteaptă. S'o ducă Alecu. Vrei, Căpitane?

— Bucuros.

— Bucuros ha?... Bravo, oi noștri!

Apoi îl bătu pe umeri scrâșnind din dinți.

— Așa te vreau, voinic și bărbat. Hai cu mine la club.

— Bucuros, d-le General.

Ana se uită la bărbatu-său lung. El se răzgânde:

— Nu se poate, că rămâne nevasta singură. Hai, Porțio dragă.

Apoi o bătu și pe dânsa pe spate, râzând.

— Ce Porție!... Două porții!...

Fata se îmbracă, sărută mâna Anei, își luă rămas bun dela Locotenent, care trebuia să plece, și voi să iasă. Ana o opri.

— Mio dragă, nu vrei să vii și tu cu noi la țară de sărbătorile Crăciunului?

— De, doamnă, știu eu... să scriu acasă.

— Lasă că scriu eu Porției... Bonsoir, dragă.

După ce Generalul și Porția ieșiră, Ana se sculă de unde ședea, și veni lângă tânăr. Li puse amândouă mânilor pe umeri și se plecă binișor spre dânsul. Cum însă și el o luase de mijloc, ea îi desfăcu brațele de pe talie, i le așeză pe masă și se uită lung în ochii lui, tremurând:

— Unde ai fost aseară de n'ai venit?

— Ne-am plimbat.

— Nu spui adevărul!

— Ba tot adevărul.

— Și după ce v'ați plimbat, unde ai fost?

— Asta-i altă întrebare... Iar ne-am plimbat.

Ana se uită la dânsul, cu ochii aprinși de răutate.

— Nu știi nici cel puțin să minți bine.

— Nu. Și nici nu ți.

Ea se așezase din nou jos și urma a se uita la dânsul, țintă, mișcând nervos din vârful piciorului.

— Dacă glumești, gluma e de rău gust. De ce nu spui că ai fost acasă.

— Fiindcă n'am fost acasă.

— Atunci unde ai fost?

— M'am plimbat.

— Pe unde?

— A venit Generalul la mine și am ieșit amândoi să umblăm pe jos, — ceea ce mi-a făcut mult bine, fiindcă stătusem toată ziua închis în casă.

— Pentru ce-a venit Iorgu la d-ta?

El se sculă pierzându-și răbdarea:

— De unde știu eu? Fiindcă așa a vrut.

Ea tăcu un moment, gândindu-se; a-

poi sună și zise feciorului să le dea dulceață.

— Iar ai fost la prințesa Smaranda.

— Da, am fost.

— Atunci de ce nu spui drept?

— Fiindcă nici nu mă gândesc să te poată interesa.

— Ce era? iar Liga?... Sau literatură românească?...

— Și una și alta.

— Va să zică, în calitate de d-tale de june Român, boier, vrei să joci rolul de protector al literelor și fraților gheghincolo?... Prințesa Smaranda înțelege grozav literatura românească, iar d-ta înțelegi pe Prințesă, — de unde, deci, înțelegi literatura... Dacă n'ar fi umoristic, ar fi de plâns.

Tânărul își luă chipiul și foarte politicos se închină înaintea ei:

— Astă seară nu se poate vorbi cu d-ta... Mă tem să nu te supăr mai mult și de aceea mă duc.

— Cum poștești.

El îi luă o mână să i-o sărute.

— Iar ai vreun congres patriotic urgent.

— Nu am niciun congres... și mă mâhnești că râzi de asemenea lucruri. Eu nu știu ce fel de fire ești: îți trø-

buc totdeauna ceva pentru care să suferi, sau prin care să faci pe alții să sufere.

Ana rămase deodată locului, încremenită de cuvintele foarte simple dar foarte drepte ale tânărului. Așa era: își duse încet mâna la gură, gândindu-se:

— Ce să fac? Văd și eu că-i așa, și invidiez pe cei ce pot fi altfel. Dar dacă mă înțelegi, trebuie să mă compătimești. Iartă-mă și șezi.

Ii luă chipiul din mână și-l aruncă pe canapea.

— Șezi.

El înălță din umeri și șezu:

— Mă mir câte odată cum ai putut prinde dragoste de mama copilei ăștia.. Aceea, de sigur nu-ți seamănă.

— Aceea seamănă cu d-voastră, patrioții..

Comăneșteanu se uită în ochii ei.

— Să mă duc, ori să stau?

— Cum poțtești.

— Uite, Ana, stau, ca să nu te las cu părerea de rău de-a fi comis o impoliteță.

Ea tăcu, privind-și mâinile. Intră feciorul și le aduse dulceață.

— La urma urmei, zise ea, părând

a se hotărî și servind pe tânăr, sunt ce sunt și nu mă pot schimba... Închide ochii.

— De ce? întrebă el mirat.

— Atâtea lucruri îmi aduci aminte!... Semenii cu mama dumitale cum n'am mai văzut! Așteaptă-mă un moment; viu numaidecât.

Curioasă era, curioasă și parcă în adevăr nefericită. Bănuitoare și deci adesea nedreaptă cu cel pe care îl iubea, mândră până la exces cu ceilalți, complicată cu sine, își trecea viața chibzuind, iar nu trăind. Măritată cu un bărbat a cărui fire era tocmai contrariul de ce era firea ei, fără copii, preocupată de a-și păstra averea și a o apăra împotriva Generalului, devenise pe nesimțite mică la suflet și cicălitoare, deși avea un fond de adevărată noblete de gândire. În viața ei casnică fusese cinstită fără merit, căci mândria o scutea de greșeli, și îndepărta pe bărbați de dânsa, — ceea ce n'o împiedica de a suferi de multele și nenumăratele înfruptări ale Generalului din binele aproapelui.

De câțiva ani, de când ofițerul din școala de aplicație se făcea din ce în ce mai înalt și semăna tot mai mult

cu visurile ei din prima tinerețe, Ana se simțea luată de apă, Ceea ce la început era un sentiment aproape matern, devenise cu vremea o stare sufletească complicată; îi era drag ca un copil pe care aproape îl crescuse, încercând să-l facă după chipul și asemănarea ei, și-i mai era drag ca bărbat care creștea cu personalitatea lui, după legile însușirilor sale firești, cu totul deosebite de ale ei. În vremurile din urmă se hotărîse ca tânărul să plece la Fontainebleau, pe vara viitoare. La ideia de a nu-l mai vedea, înțelesese că-l iubea cu adevărat. De atunci începuse a se chinui mai mult și a-l chinui și pe dânsul. Il ținea de scurt; vrea să știe tot ce face și unde se duce. Smaranda Dudescu, care pretindea că se coboară din neamul Basarabilor Drăculești, era obiectul sarcasmului Anei. Prințesa, cum o chema toată lumea, putea fi luată ca tip al unei stări sufletești, ce, pe nesimțite, se deșteaptă în clasele de sus ale societății noastre. Născută în străinătate, vorbind limbile străine mai bine ca propria sa limbă, Prințesa își adusesese deodată aminte că este Româncă și Româncă neoașă, de neam mare,

și se puse a vorbi mai românește, a se ocupa de Ligă, a da serate literare. În care o întreagă clasă a societății făcea cunoștință pentru întâiași dată cu scriitorii și poeții români. Curios efect al bătăliei dela Grivița și al luptelor dela Plevna, unde sângele generos al dorobanților, vărsat pentru apărarea țării, avea să deștepte atâtea cunoștințe amortite!...

În fine, Ana veni, cu o carte în mână:

— Am să mă sprijin pe autori, zise râzând.

Apoi, așezându-se lângă tânăr, deschise un ceaslov plin de icoane și de sfinți bizantini:

— Fiindcă te miri adesea de firea mea, și chiar pari câte odată a mă privi de sus, din înaltul nobleții d-tale... și al Prințesei Smaranda, o să-ți citesc o pagină din cartea asta. Eu sunt astăzi Româncă, fiindcă asta vreau să fiu. Dar tot sufletul meu e de Greacă. Greacă din Imperiul roman de Orient, coboritoare din Porphyrogeniți, nepoată ori strănepoată a lui Vasile II cel Mare... Degeaba zâmbești.

— Hai să zicem că te cobori din Paleologi ori Cantacuzinești, că din aceștia tot mai sunt...

— Vezi că nu știi istoria. Porphyrogeniții se chemau cu toții prinții imperiali, adică născuți în apartamentul de porfir.

Comăneșteanu se sculă și se închină înaintea ei, parcă în adevăr ar fi fost născută în purpură.

— Te rog să fii mai serios. Ascultă: „Atâta era de mare înrâurirea ideii grecești, încât împăratul merse în pelerinagiu la Acropoles Athenei. Parthenonul, opera de cincisprezece ori seculară a lui Ictinos și Callicrates, trebuia să strălucească atunci din candida splendoare a marmurelor sale, a sculpturilor neatînse încă din frize și metope, a triumfalei sărbători a Panatheneelor. Venețienii, Turcii și Englezii nu trecuseră încă pe acolo. Tinerețea eternă a templului Athenei, după vreme de cincisprezece veacuri, rămăsese tot așa de încântătoare ca la început. Singura schimbare ce se adusese monumentului era transformarea lui, încă din veacul al V-lea, în biserică creștină. Cultul fecioarei Maria urmase firesc cultului fecioarei Pallas. Indoita sfințenie a locului atrăgea la sine pe Elini ca și pe barbarii apusului. În acest sanctuar etern al rasei grecești,

se îngenunchie împăratul victorios, Vasile II, Armean de origină, Elin prin limbă și inimă. În limba greacă răsunară cânturile bisericești. Cu giuvaerurile și vasele sacre hrăpite tezaurului din Orchida fu îmbogățit altarul Panaghiei, al acelei „Notre-Dame d'Athènes”, cum o numiră mai pe urmă cruceiații apusului și baronii francezi ai Achaiei”.

Ana rămase un moment încurcată. Bucata aceea de literatură i se părea mai puțin frumoasă, acum când o citea cu glas mare, stând de sine, fără legătură cu ce fusese înainte și cu ce venea pe urmă.

— Poate că dumneata nu mă înțelegi, zise ea încurcată.

— Ba te înțeleg prea bine.

— Nu vreau să mă mândresc. Vreau să explic. Ce era împăratul acesta, erau toate familiile de atunci, și sunt astăzi toți urmașii lor, rătăciți prin lume: cari Greci, cari Armeni, cari Bulgari, prinși în adâncimea ideii eline și deveniți Elini cu sufletul și aspirațiile lor. Cei ce au moștenit, prin sânge și prin tradiții, năzuințele strămoșilor acestora, nu se pot asemăna cu d-voastră; unii pot fi stricați, alții decăzuți și șireți,

alții nobili cu adevărat — dar toți sunt mândri și mai cu seamă toți sunt complicați. Mă înțelegi?

— Te înțeleg foarte bine. Numai așa avea de adăugat că, dacă e un merit să te cobori din părinți iluștri, și noi avem acest merit.

— Vezi? Zici că mă înțelegi... Nu e niciun merit, niciun nemerit. E un fapt. D-voastră vă puteți coborî, dacă voiți, cu toții din Traian. Nu ați avut însă totdeauna conștiința originii d-voastră. A fost chiar un timp, și poate cel mai interesant, în care n'ați avut-o deloc: acela ai formațiunii poporului românesc, așa cum s'a transmis el până în zilele noastre. Și în asta constă diferențierea... Râzi, fiindcă vorbesc ca o carte. Cu toate astea așa e: propriu zis rase noi nu există. Poate, cel mult să existe încrucișeri noi de rase. Ceea ce constituie bătrânețea sau tinerețea popoarelor este memoria lor, cu alte cuvinte conștiința vieții. Eu am conștiința că trăiesc de mii de ani, din generații în generații; așa putea zice chiar că simt această conștiință, în liniștea mea sufletească, în contrazicerile dorințelor mele, în auto-critica din

fiece minută a vieții mele, în fine în lipsa totală de ceea ce se numește năivitate...”

Vorbind astfel, se uită la dânsul cu felul de mulțumire al oamenilor ce se cred nepricepuți de semenii lor și căroră li se pare că au găsit o explicație.

— Mă înțelegi acuma?

— Te înțeleg.

— Și pe când eu sunt așa, d-ta ești altfel, — d-ta și amica mea Portia și fiica ei Mia: d-voastră, aceștia, vă mergeți drumul în pace, fără nedomiriri, fără îndoieli... Ce te uiți așa la mine? zise ea, atingându-l cu mâna peste obraz.

El, în adevăr, se uita la dânsa, gata parcă s'o întrebe dacă nu care cumva și vârsta fiecăruia putea fi pricina acestor deosebiri; dar nu o întreabă și tăcu. Ea părea a-l înțelege.

— Spune! Ce te uiți la mine atât de curios?

— Mă uit, zise el încet, fiindcă adesea mi se face milă de dumneata. Îți trăiești viața în gând, în loc de-a o trăi în traiu. Dă-mi o mână și lasă-mi-o să ți-o sărut. Ar fi o îndreptare...

Ana, la atingerea mâinii lui, păru a avea deodată revelațiunea zădărniceii

teoriilor ei. Ii lăsă mâna în voie și își rezemă fruntea pe cartea în care citise. Parcă o pace binefăcătoare se lăsă în gândurile ei.

— Scoală-te, zise ea tânărului, care-i sta acum alături în genunchi. Și mila e ceva cam puțin, dar în fine e... Ce amintire dureroasă îmi trece prin minte! Sărmana Natalia Canta!...

Dar nu apucă să sfârșească bine numele ce rostea și ușa se deschise cu sgomot, iar unul din soldații de ordonanță intră ca o vijelie:

— Cuconiță, vine D-nu General!

Ana sărise în picioare și se uita la dânsul cu ochii aprinși de mânie. Era atât de furioasă, că părea încremenită. În sfârșit își regăsi glasul, și privindu-l lung, rosti silabă cu silabă:

— Ieși afară, dobitocule!

Soldatul, rușinat și umilit, se întoarse de unde venise, pe când Ana se ducea înaintea lui bărbatu-său, fără măcar a arunca o privire către tânăr. El își reluase locul pe scaun și răsfoia cartea Anei într'aiuri. Trecură câteva clipe lungi, minute teribile, în care individualitatea amenințată nu poate înjgheba nicio ideje limpede.

În cele din urmă se auzi glasul Ge-

neralului râzând ca în vremea cea bună. Ușa se deschise și ei amândoi, Ana și bărbatu-său, intrară la braț. Generalul râdea să se topească.

— Bravo, Alecule! strigă el, bătând din palme. Bravo, neică! Intri și tu în tagma noastră, a proștilor!... Că Domnul a zis: „creșteți și vă înmulțiți, nătărăilor”, iar Porția este o porție și jumătate!...

Și iar râdea șplecându-se pe genunchi, și pocnind din palme. Ana îl lăsase de braț, rămasă cu un pas înapoi, și se uita la Comăneșteanu țintă. Acesta, încurcat, privea la ei ca la niște comedianți. Ce voiau să zică?

— Da bine, frate, că m'am înters acasă!... Ei, scrim numai decât părintelui Lupu...

— Despre ce? întrebă tânărul începând să înțeleagă.

— Cum despre ce? Știi că n'o să-ți dau eu consimțământul, că fata nu-i a mea, neiculiță.

Apoi iar se porni pe răs, bătându-l pe umeri:

— Bravo ai noștri! Așa mi te voiu: june însurățel cu sgardă de gât.

— Dar nici n'am gândit, d-le General!

— Dar nici nu m'am gândit, d-le General!

— Nu-mi umbla cu fleacuri, că mi-a spus mie Ana... Scurt comanda!

Comăneşteanu se uită un moment la dânsul, zicându-şi, parcă fără voia lui: — uite ce prost e! Ana veni binişor spre el şi-l atinse pe braţ, vorbind încet şi răţăcit:

— Ți-am spus să te gândeşti bine. Nu tăgădui, fiindcă am martori că mă rugai în genunchi să-ți dau pe Mia. Parcă Mia ar fi a mea!

Tânărul, încremenit de atâta îndrăzneală, rămase mut.

— Hai, Alecule, că mai vorbim... Mă duc să-mi iau port-tabacul. Nu te nelinişti, că scriu chiar astăseară părintelui Lupu.

Intr'o clipă, Ana fu lângă dânsul, strângându-i mâinile în mâinile ei:

— Scapă-mă! Te rog, te implor, nu mă lăsa în batjocura slugilor!... Am să-l vâr în puşcărie pe mizerabilul acela.

Tremura şi se făcuse galbenă, şi parcă chiar urită. Vanitatea rănită strâmbase armonia liniilor figurii.

— Du-te, te rog...

Şi fiindcă el nu se putea urni din loc, înmărmurit de enormitatea sacri-

ficiului ce i se cerea, pentru a înlătura bănuiala unei slugi, — se duse ea.

Rămas singur, indignat de purtarea ei, se răsculă într'însul sentimentul de dreptate și, fără a se gândi ce face, lovi în masă cu latul palmei și zise tare:

— Nu e adevărat!

Atunci Ana, din odaia ei, veni din nou către dânsul:

— Să știi că nu mă mai vezi. Dacă nu te poți ridica peste un moment de slăbiciune, nu ai sufletul unui adevărat bărbat!

— Bine, îmi ceri prea mult!...

— Așa îți pare acum. Vei vedea mai târziu că nu-ți cer așa de mult...

Se auzea vocea Generalului din anticameră. Tânărul plecă, iar Ana ieși după dânsii, petrecându-l parcă nu s ar fi întâmplat nimic cu ei.

II

Se ridica luna pe dealurile Ciulniței, luminând câmpurile întinse. Zăpada rotunjea colnicele, umplea afundăturile, parcă un vis ar fi învăluit toată firea în nerealitate.

Sania mergea pe pârția bătătorită, alunecând și ea ca o închipuire. Muchia grindurilor da la iveală câte o colibă fumurie, căpițe de fân, șire de paie, care, în singurătatea dimineții, păreau namile din povești.

Locotenentul se uita pe gânduri la slava cerului.

Dacă n'ar fi fost clopoței de la cai, mersul lui pe întinderea câmpului i s'ar fi părut ridicat în vremuri depărtate. Scoase capul din gulerul blănii și se uită spre răsărit: o dungă de

lumină năzuia să lupte cu luna. În trecerea neclarificată a imaginilor, i se păru că vede pe culmea unui grind un șir de umbre, ce se scoborau dincolo pe vale.

— Semn de iarnă grea: ies lupii în hăiticiuri.

— Pe ce drum suntem, Baciule?

— Pe drumul nostru, Coșane.

Baciul îmbătrânise. De când se întorsese a doua oară în curtea lui Matei Damian, nu se mai dusese dela el. Cam trist, cam singuratic, se ținea încă drept, bătrânul. Fusese ridicat la rangul de morar, apoi de îngrijitor de moșie; iar acum, de când curtea dela Comănești rămânea tot mai singură, la acela de pușcaș.

E drept că văzuse multe, multe petrecuse și de multe suferise Baciul. După războiu, când sămânța devieată nouă încolțea în toate inimile, la Comănești se ofilea floarea locului, stăpâna văilor, doamna lor a tuturilor. Moartea lui Mihail Comăneșteanu sdruncinase din temelii strălucirea sufletească a surorii sale. Sașa trăise câțiva ani ca o închipuire de poveste, aplecată spre șoaptele unei lumi nevăzute, bună, blândă ca în totdeauna, până ce se

stinsese. Bărbatu-său părea pornit și el pe același drum. Inconjurat de tot ce fusese drag neveste-sei, trăia singur la Comănești, luminându-și vieța prezentă cu icoanele trecutului.

Cei doi boieri, Alexandru și Mitică, crescuseră și se făcuseră oameni. Cei mai mare intrase în școala militară, contra voinței părinților, cu încăpățănarea blajină a naturilor timide, ieșise sublocotenent în artilerie; făcuse școala de aplicație,—iar acum, locotenent ales pentru a fi trimis la Fontainebleau, venea să treacă sărbătorile cu tată-său. Cel mai mic era deja în străinătate, unde sfârșea dreptul, vioiu, harnic, plin de gânduri bune pentru viitor.

Dar de chipul celui mai mare se legau amintiri scumpe tuturor. El moștenise figura măsei, moștenise numele ei, și mai mult decât toate moștenise dela unchiu-său, mortul în războiu, aureola de speranțe ce pun unele familii pe fruntea unui copil. Tată-său îl privea lung, se pierdea câteodată în gânduri nesfârșite despre taina de simpatie cu care înconjoară natura unele chipuri omenesti și niciodată nu-i trecuse prin minte, să-i pară rău că fiu-

său lăsase numele părintesc, spre a adopta pe acela de Comăneșteanu.

Când dar Locotenentul se dete jos din sanie, în bruma (dimineții de iarnă, tatăl său îi ieși înainte și îl strânse la piept, tremurând. Baciul se rotea prin cerdac, pe la geamuri, pe când feciorul ridica blana din spatele tânărului. Atunci apăru militarul voinic, nalt și mlădios, zâmbind de bucurie: Tatăl său bufnea într' aiuri, înneecat de emoțiune. În chipul tânărului, blond cu ochii negri, trăia imaginea mă-sei cu atât de vie asemănare, încât parcă o glumă a naturii ar fi ridicat capul de pe umerii de femeie și i-ar fi pus pe umerii puternici ai bărbatului. Tatăl său nu mai putea rosti niciun cuvânt. Deschise ușa de geamuri pe la care se învârtea Baciul și-i făcu semn să intre. Bătrânul pușcaș rămăsese în picioare, uitându-se lung la tânăr.

— A, Doamne, hoierule, că mult îi mai seamănă răposatei cucoane!... Adevărat Sulfină!

Numele rămăsese tânărului dela măică-sa. Pe când era copil, Sașa îl chema Sulfiniță, din cine știe ce apropiere tainică între băiat și floare. Iar

acum, când vremea trecuse, Baciul găsea și el, că floarea înflorea:

— Sulfină, coane, încheie Baciul: floare curată!

Ca să facă plăcere, lui tată-său, lănarul intră la dânsul în odaie să șe culce. Înăuntru era cald. Se desbracă pe jumătate și, prins de gânduri, se rezemă de sobă. În casa aceea în care crescuse, în mijlocul lucrurilor ce-l întovărășiseră de când deschisese ochii, domnea pacea unui trecut plin de tinerețe și de durere. Acolo murise mama-sa, acolo văzuse ca prin vis pe unchiul său, acolo se născuse el; tot ce era acum împrejurul lui fusese și altădată: statornicia lucrurilor, în care sufletul cel mai turburat își găsește liniștea.

I se păru că-i e frig și își puse pe dânsul o haină. În fuga mișcărilor își ridică brațul, așa cum făcea câte odată. Mia. Pentru întâiași dată se gândea la dânsa, de când se despărțise de Ana. Mia!... Ce de impresii venetice, în mijlocul acelor nevinovate și tăcute mărturii ale vieții lui lăuntrice! Tot ce era acolo îi vorbea limba iubiri părintești, graiul simțirilor adevărate, pe care numai moartea le curmă. Parcă acolo, și Ana și Mia și prietenii și tot ce era

fierberea vieții de acum, devenea străin, devenea mincinos...

Ana!... Cartea cu icoane grecești!...
Ei și?...

Era muncit de nedreapta hotărîre a Anei.

Nu e iertat nimănui să robească pe aproapele său pentru a hrăni o zădarnică închipuire de sine. Vanitatea Anei și libertatea lui! Dar negreșit că libertatea lui era mai scumpă decât tot. Ce i se putea întâmpla? Să se bată cu Generalul sau să-l disprețuiască Ana.. La urma urmei putea să-l și disprețuiască, că doar nu putem împiedica pe oameni să cugete ori să simtă cum vor. Făcu un pas către masă, spre a răsuci cheia dela o lampă, a cărei flăcără se micșora. O rază de lumină cădea pe geamul unui portret. Lăsă lampa și se apropie de portret, Erau două: unul înfățișa chipul senin al mă-sei, celălalt pe al unchiu-său.

Intre lumina crepusculară a dimineții de iarnă, ce de abia se cernea prin ferestre, și lumina slabă a lămpii, se înfiripa o lume nouă, în care cele două icoane de pe perete păreau a se în-sufleți. Din fruntea bărbătească a unchiului se desprindea seninătatea, în-

râurirea unei vieți ce se jertfise de bună voie pentru împlinirea datoriei, liniștea clasică a figurilor intrate în pacea eternității; pe când din obrazul oval al mume-sii pornea raza caldă a gândurilor materne, surâsul vag și binevoitor al mângâierii între cele două imagini iubite, el, realitatea și tinerețea, se simțea învăluit de puterea lor de umbre, ridicat de pe pământ și așezat între ele amândouă, și de acolo privind înapoi, spre el omul cel adevărat. Atunci, fără un moment de îndoială, personalitatea lui i se înfățișă mânjită și degradată. Între cei doi Comăneșteni, unul mort pentru iubirea de țară, celălalt refugiat parcă în ne-realitate, se forma o atmosferă de idealitate binefăcătoare, în care viața lui reață se purifica.

Se așeză pe un scaun, cași cum s'ar fi coborât pe pământ, și urmă a se gândi. Trebuia să se sacrifice pentru Ana.

Dar problema, scoasă din generalități și redusă astfel la valoarea ei proprie, îi păru că nu stă în picioare față cu judecata sănătoasă. Să-și jertfească el libertatea pentru vanitatea nejustificată a unei femei!... Nu era logic.

Nu era. Dar adevărata frumusețe a sufletului stă tocmai în împlinirea unor datorii ce mai întotdeauna par nelogice. Nu e logic să sufere el, că să nu sufere ea; dar e foarte frumos.

Și atunci păru hotărît, — când deodată îi veni în minte altă întrebare: dar Mia, fata nevinovată?

Aci era întuneric complet.

Se aruncă pe pat, ostenit, simtind că-i huie capul.

În încurcătura gândurilor, i se păru că umblă cineva pe la ușă. Atunci strigă pe fecior, dar în locul lui se ivi figura lui tată-său.

— Nu dormi?

— Intră, tată. Nu dorm.

Doctorul Damian intră lung, purtând într'o mână un pahar cu ceai după moda românească.

— Mi s'a părut că nu dormi, băiete, și ți-am adus ceaiul, dacă mai ești deprins cu el. Ți l-am făcut eu, așa cum știu eu că-ți plăcea...

Deodată toate gândurile părură a se potoli față de blajina figură a lui tată-său.

— Dar nu te-ai culcat?

— Nu.

— De ce? Te simți poate prea obosit.

— Nu. Mă simt dimpotrivă, odihnit cu trupul și cu sufletul, ca în totdeauna când viu aici.

Doctorul dete din cap. Se uita în ochii lui tată-său, gata parcă să-i facă o întrebare ce nu lua formă. În fine se hotărî a-i zice:

— Când pleci?

— Ar trebui să plec mai din vreme, pentru ca să mă pot deprinde cu viața de acolo și să mă pregătesc de școala politehnică.

— Bine.

— Așa ar trebui. Inșă cine știe cum s'o întâmpla.

— Pentru ce?

— Pentrucă e mult mai greu a face decât a zice. Nu mă pot despărți de țară, cu toate cusururile ce i le recunosc. D-ta ce crezi?

— Eu, ce să cred?... Bine ar fi și așa. Dar trebuie să înveți și să vezi lume. Pentru oamenii moderni, călătoriile sunt neapărat trebuitoare. Pentru oamenii de caracter, mai puțin.

Tânărul se uită lung la el:

— Dumneata rămâi singur.

— Cam singur. Dar nu trebuie să te îngrijești de mine. Eu sunt trecutul,

— tu ești viitorul. Eu te urmăresc peste tot cu gândul și sunt prea fericit când te știu sănătos.

Comăneșteanu luase mâna lui tată-său:

— Dar dacă nu m'aș mai duce?...

Mâna doctorului tremura...

— Dacă nu te-ai mai duce?... zise el lung.

— Da, repetă tânărul, dacă nu m'aș mai duce?... dacă aș rămânea aici... și mai mult: dacă m'aș... însura... ce-ai zice?

— Ce să zic?

— Nu ai fi mulțumit?

— Ba da; — pentru mine.

— Și pentru mine?

— Da...

Comăneșteanu începu a râde, fericit de-a simți bucuria lăuntrică a lui tată-său, care lupta cu gândul datoriei părintești. Amândoi se socoteau obligați să-și ascundă năzuințele personale, părintele vroind a îndemna pe fiu să meargă în străinătate, deși dorea tocmai contrariul; fiul părând hotărât să rămână în țară și să se însoare, deși poate că dorea altceva.

Tânărul deveni deodată serios.

— Ascuită-mă, tată. Eu văd și înțe-

leg foarte multe lucruri; nu am însă destulă voință spre a îndrepta greșelile noastre ale tuturor. De ce ai zis că pentru oamenii de caracter călătoriile nu sunt trebuincioase?

— Am zis așa o vorbă în vânt.

— Ba nu, fiindcă pare un non sens, dacă nu mi-l explici, — caracterul fiind tocmai singurul bine cu care ne naștem și pe care împrejurările din afară nu ni-l pot lua nici nu ni-l pot preface.

— Se poate... E ceva cam aforistic. La tinerețe, aforismele sunt încântătoare. Mai târziu însă contrazicerile vieții pulverizează adevărurile sufletești găsite de alții, și atunci aforismele nu mai fac două parale... Caracterul se preface și el ca tot în lumea asta și, pentru a-l păstra într'o desfășurare logică, e bine a nu schimba condițiile de viață în care trăiești. Lumea cea mare se freacă și se rostogolește ca valurile oceanului, care sunt toate rotunde; iar omul are, la temelia vieții lui sufletești, darul neprețuit al imitației... Cine a călătorit mult, a citit mult și a gândit mult, poate dobândi o originalitate literară, dar arare-ori o originalitate de caracter. Numai cine

se naște cu o putere de viață nețărmurită, cu patimi mari, cu poște violente, are șanse să străbată în lume neschimbat; pe toți ceilalți îi nivelează viața, — din fericire.

— De ce din fericire?

— Fiindcă astfel numai oamenii lui Nietzsche ar rămânea în picioare, trăind ca într'un balamuc.

— Atunci, tată, cum rămâne cu caracterele?

— Rămâne așa: cine vrea să-și păstreze nota personală a poporului sau a familiei din care se coboară, e bine să stea acasă; comparația trage după sine imitația, iar imitația omoară originalitatea.

— Aforism, tată.

— Se poate.

— Atunci ne-am înțeles: nu mă mai duc în străinătate și poate... mă și însor.

Doctorul aștepta ca fiu-său să-i spună mai mult; cum însă acesta se opri din povestit, tăcu și el. Se uita numai, se uita lung la tânăr, rostogolind în minte cine știe ce imagini din trecut, scumpe lui, căci ochii i se umplură de lacrimi, iar mâna i se rezemă încet de brațul tânărului:

— Cine ar putea zice că tu ești copilul cu care mă jucam eu acum 20 de ani?...

Comăneșteanu râse cu plăcere:

— Atâta am devenit de hursuz?

— Nu. Ai devenit bărbat, și acum îmi ești drag altfel... Dar tu, acela de atunci, și eu, acela de atunci, unde suntem?... Vorbeam adesea cu maică-ta despre voi, când erați mici.... Ți mai aduci tu aminte și de dânsa?

— Cum să nu-mi aduc aminte!...

Vorbele li se înnecau în piept, pe când gândurile lor pluteau în aceeași lume trecută. Și stau acolo amândoi, fără a hotărî nimic, ca doi vlăstari rămași într'o pădure veche.

Doctorul se sculă tot el, și făcând câțiva pași prin cameră se opri din nou în fața tânărului:

— Aș fi dorit să-ți vorbesc și de afaceri, dacă erai hotărît să pleci... Datoriile noastre cresc...

— Adică ale mele, tată.

— Cum însă zici că nu mai pleci, vom vorbi altădată. Te las, că poate vrei să te odihnești.

— Nu...

După ce doctorul ieși, fiu-său, rămas singur, se simți cuprins de-o nespu-

să dragoste pentru bătrân, dragoste și milă. Il înțelegea așa de bine, fiindcă erau amândoi din același aluat: frica de realitate, temerea de a răni pe alții, delicatetea adevărată, îi făcea pe amândoi să fie pururi victimele semenilor lor, când se ocupau de afaceri. El se încurcase în datorii, fără să știe cum: comitetele patriotice, Liga, prietenii și mai presus de toate lipsa de socoteală și de control, îl siliră să se împrumute în dreapta și în stânga și să se înfășoare în itele dobânzilor ca musca în pânda unui păianjen. Aștepta pe frate-său ca pe Messia, să-l scoată din greutăți, căci acela avea altă fire.

Și, gândind astfel, își bău ceaiul și se îmbracă. Ziua se vestea bună. Soarele se înălța peste lumea sclipitoare de zăpadă. Se vedeau pe drum vite rătăcite, cu părul mișos, cu nările fumegânde. Pe sub streșinile țărănești sfârâiau vrăbioi, șgribuliți de frig. Pe copacii din curte clămpăneau ciorile.

Prins deodată de dorul de a trăi din vieța aceasta plină de sevă lăuntrică, Alexandru Comăneșteanu trecu repede în odaia de alături, unde ținea armele, luă o pușcă, puse cartușe în a-

mândouă țevile și ieși afară sub pomi, unde le descărcă în gloata ciorilor. Un nor negru se ridică din ramurile pline de cuiburi și un sgomot infernal umplu aerul de croncăneală sălbatică!

Pe când el scotea cartușele goale din țevi, se ivi Bacjul Micu, încunjurat de ogari, parcă mirosul de praf de pușcă l-ar fi deșteptat din toropeală.

— Ale dracului ciori!... Am vrut eu să le dărîm cuiburile, dar de unde, mă lasă boierul!

— Ce mai faci, Baciule? îl întrebă Alexandru cu glas voios.

— Ce să facem, coane? Cu pustiile astea de bătrâneți...

— Tot voinic, tot harnic!

Baciu zâmbea, dînd din cap:

— Ia de azi până mâine.

— Ce-ți fac ogarii? Văd că i-ai îmulțit.

— Se îmulțesc ei, bată-i vina lor.

Apoi fluieră într'aiuri ca un șarpe, și deodată ieșiră de prin toate găurile o puzderie de ogărime, lungi în picioare, cocârjați de mijloc, pe cari săreau căteii, cu labele groase. Nicio manifestare de bucurie pe ei, nicio gudură reală: serioși, cu coada covrig, stau lângă Baciu, așteptând parcă un semn.

- Mulți ai, Baciule?
- Tot sunt, coane.
- Hai să ieșim la câmp.
- Cum ăi porunci.
- Strigă la grajd să ne puie caii.

Baciul păru întinerit. Iși trase ciubotele după el mai din plin, șuierând la ogari și se duse spre grajd să ajute vizitiului la pusul cailor.

Vântul aruncase zăpada prin ulițele satului atât de neregulat, încât unele case erau întroienite până la strașină, pe când altele, pe linia din față, erau cu totul libere. Sania trecea prin nămeți adânci sau se hârșea pe pământul înghețat. Caii tineri, nescosi din grajd de mult, umblau cu nările în vânt, orbiți de lumină, gata să se speirie de toate nimicurile.

Trecură prin sat fără greutate, dar când ajunseră la barieră, un câine, sărit ca din pământ, dete vânt cailor. La câmp, zăpada era deopotrivă de înaltă peste tot, iar pârția bună. Aci goana nu mai era împiedicată de nimic. Fugeau caii tineri pe albul pământului, spintecând văzduhul ca pasările cerului. Sania aluneca pe linia drumului ca o glumă.

Vizitiul se răsturnase pe spate, trăgând de hățuri fără niciun folos.

— Ține, mă.

— Nu mai pot, coane, că mi-au tăiat mânilor.

Comăneșteanu se sculă în picioare și luă el hățurile, pe care le lăsă libere. Caii, mai mult decât fugeau, nu puteau să fugă. Atunci se puse cu biciul pe ei. De unde găsiră putere să fugă și mai mult. Aerul rece tăia obrazul și oprea respirația. Comăneșteanu, după câțva timp, încercă să strângă hățurile, sperând că acum voința lui va stăpâni avântul lor nebunesc. Nimic. Atunci, la un limpeziș de drum, îi cârmii la dreapta, pe câmp, lăsându-i să alerge către o muche de deal!...

Când, în fine, părură că nu mai pot, încercă iar să-i oprească și, în adevăr, îi opri. Dar parcă ar fi fost înnebuniți de propria lor fugă, caii tremurau, sforăind și întorcând ochii roată în toate părțile. Erau minunați. Se mișcau pe ei toate vinele; fumeaga aburul dintr'înșii ca dintr'o apă clocotită; băteau din picioare, răscolind zăpada cu copitele.

Comăneșteanu se dete jos să-i privească.

— Cucoane, nu te da jos, zise vizitiul cu hotărîre.

— De ce?

— Calul miroase a lup.

N'apucase bine să zică vorba, că deodată, mișcați parcă de același resort, ogarii o porniră în goană spre muchia dealului, iar caili răsuciră sania în loc și o rupseră la fugă din nou.

Comăneșteanu, rămas singur, începu a râde, pe când Baciul arunca pușca din sanie, strigând cât îl lua gura:

— Cucoane, pușca!

El luă pușca din zăpadă, o șterse bine, apoi își cercetă plumbul din cartușierul cu care era încins și puse în țevi poștii. După aceea își ridică botforii răsfrânți și se întoarse spre câini.

Scena ce i se înfățișă îi păru nouă și interesantă.

Parte din ogari, cei mai bătrâni, se repeziseră spre lupi, pe când cei mai tineri păreau a-l aștepta să le vie în ajutor. Lupii, în loc de a fugi, se întoarseră spre câini.

Prins deodată de un fior cald, Comăneșteanu sări în lături, cum făcuseră caili, și se repezi spre deal, strigând ca un nebun:

— Uite lupul, mă!

Câinii toți țâșniră prin zăpadă, către muchia dealului. În repeziciunea imaginilor, tânărul își vedea umbra pe luciul stelat, cum alerga alături de dânsul.

Pe deal însă gluma se îngroșă. Doi ogari erau sfâșiați în bucăți. Cu părul sburlit, cu ochii sticlind de hămeșeală, lupii tăbăriseră pe hoiturile câinilor, trăgând cu dinții în lături hartanele de piele și de oase.

Comăneșteanu descărcă amândouă țevile în hăitic, dar fără niciun folos. Atunci, hipnotizat parcă de priveliștea ce-avea în față, se opri. Câmpul întins se vedea până cine știe unde, fără o pată, fără un semn de vieată; decât sania cu caii, ce fugea nebună spre casă.

Desfăcu repede țevile, aruncă cartoanele arse și puse la loc două cartușe cu glonț; apoi se apropie, deschise pasul spre a se rezema mai bine și ochi: cu un foc, culcă la pământ un lup; cu al doilea, un altul. Iar încărcă pușca.

Toată învălmășeala de lupi și de câini se cobora acum pe valea cealaltă. Când ajunse la muchia dealului, scena ce i se înfățișă i se păru desgustătoare: doi dintre ogarij cei mai bătrâni stau

tolăniți la pământ, trăgând din coșul tovarășilor lor omorâți. Ceilalți goneau lupii, cari fugeau pe vale.

Comăneșteanu parcă se simți el însuși sălbăticit și crud. Se apropie de câinii ce mâncau și-i lovi cu piciorul în coaste, strigând: „ține lupul, mă!”. Unul din ogari se sculă chelălăind; celălalt clămpăni cu gura către piciorul ce-l lovea. Atunci el, fără să-și dea seama de ce face, întinse pușca spre câine și-l omorî pe loc. Apoi, tot mai aprins, se luă după lupi, asmutind ogarii și chiuind ca un nebun:

— Uite lupul, mă!

Goneau cu toții pe povârnișul dealului, ogarii sărind, el alunecând, în-suflețiti de același instinct de fiare sălbătice. În goana lor, un câine îi tot tăia drumul, jumătate jucându-se, jumătate mârîind. El se oprii un moment și se uită la dânsul: îi sticleau ochii în cap și i se încrețeau mustățile deasupra dinților câinești. Atunci plecă pușca cu țevile în jos și chemă pe ogar la sine, mângâindu-l pe cap. Câinele se liniști ca prin farmec, parcă acest act de blândețe l-ar fi scos din sălbăticie și l-ar fi întors la starea lui domestică. Impresionat, Comăneșteanu

se opri de tot, se ridică iar pe muche și fluieră pe ogari, chemându-i spre dânsul.

Acum, când începu să se domolească avântul vânătoresc, revenea conștiința stării în care se găsea: Incotro să-și îndrepte pașii?

Deocamdată rămase cu ochii țintă pe orizont: se juca lumina în palii strălucitoare, parcă o mână nevăzută ar fi țesut o pânză de argint, ridicând și coborînd itele. Cerul părea de sticlă. Nicio vedenie, niciun semn de urma omului. Intinderea albă, nesfârșită, ce se pierdea în jocul luminii din marginea orizontului, umplea sufletul de pace și oarecum de nepăsare, parcă ființa îngustă a trecătorului s'ar fi simțit mai aproape de neființa imensă a totului. Ce voia Ana? Ce voiau toți cei dimprejurul lui, muncindu-se după himera fericirii? Parcă niciodată nu se simțise el, cu lipsa lui de voință, mai înțelept decât în minutul acela fugar, în care zădărnicia pașnică a naturii îl învăluia din toate părțile.

„Fie voia lor”, era gândul lui cel din urmă.

Și se întoarse iar spre câini, chiuind și fluierându-i — când o descărcătură de pușcă îl făcu să-și îndrepte

ochii pe valea de pe care venise. Era Baciul Micu. Alerga bătrânul cât îl iertau puterile, plin de zăpadă pe spate, îngrijorat. De îndată ce putu vorbi, îi dete drumul necazului.

— Sărac de maica mea, cucoane! că gândeam că nu mai văd zi albă!...

— De ce Baciule?

— Păi se poate să te las eu între lupi?

Tânărul râdea de plăcere și de dragoste pentru bătrân:

— Ai sărit din sanie!

— Da, bate-o-ar Dumnezeu de târlie, că nu știam cum să mă arunc jos...

— Și cum te-ai aruncat?

— Da parcă eu știu!...

Comăneșteanu râdea de plăcere:

— Ei, acuma ce ne facem?

— De asta nu mă tem eu, cucoane, că om merge spre alde Ieremia Mocanu... Mă gândesc numai ce-o să zică boierul, când o vedea sania goală...

— N'o să zică nimic, că doar știe că nu sunt singur. Cu Baciul Micu unde nu mă duc eu!

Bătrânul păru mulțumit. Iși adună câinii de pe dealuri, câți mai erau, și o porniră pe creasta muchii, în spre Ieremia Mocanu.

III

Dela târla lui Ieremia fură trimiși oameni în toate părțile, cu câte un bilet din partea tânărului, spre a înștiința pe tată-său că nu i se întâmplase nimic și că se duce spre Făurei, moșia Anei Villara, care era mai aproape de târlă decât a lor.

Când ajunse către seară, la Făurei, găsi pe toată lumea adunată la ceai: doctorul Damian, Generalul, nevastă-sa, Ana; apoi Mia, părintele Moise Lupu, și soția sa, Porția. Acesta din urmă veniseră în țară, chemați de Ana, să petreacă sărbătorile cu fiica lor.

La intrarea lui Comăneșteanu, se produse mișcarea de jenă și de curiozitate la care dă loc sosirea unui oaspete. Generalul Villara era în mare dis-

cuție cu părintele Lupu și cu Ana, asupra literaturii românești. Pentru moment, discuția fu lăsată la o parte. Urmă foiala în dreapta și în stânga a grupurilor. Generalul prezintă pe Comăneșteanu preotului și soției sale, după bunele lui deprinderi umoristico-sentimentale.

— Iată, părinte, junele nostru soțial democrat, vânător de fiare sălbatice și mâncător de inimi. Cu botforji așați pare a se coborî din Mihnea cel Rău, pe când în realitate el este Alexandru cel Bun. Maică presbitero, ți-l recomand: dacă vrei să fundezi pentru a doua oară Sarmisegetuza, asta ți-e omul.

Porția zâmbi frumos, întinzându-i mâna, pe când preotul se uita lung la el. Tânărul vedea pentru întâiași dată pe părintele Moise Lupu: nalt, voinic, cu o frunte netedă, cu ochii senini plini de hotărîre bărbătească; cu obrazul ras; lăsând să se vadă gura fină; îmbrăcat curat, cu reverenda a-ninată elegant pe spate, — nu semăna întru nimic cu preoții de toate zilele.

Iși strânseseră mâna unul altuia cu evidentă plăcere și prinseră a șede a și a asculta convorbirea celorlalți.

Ana și cu Generalul erau cufundați într'o critică nesăbuită, cum de cele mai multe ori se întâmplă Românilor despre tot ce aveau în țara lor, oameni politici, literați, actori, muzicanți, pictori. Totul era nul, după dâșii; totul era străin:

— Fleacuri, părinte, zicea Ana. Tot ce vezi d-ta la noi, e minciună. Sub masca înșelătoare a patriotismului, sau a interesului, pentru literatură, sau a iubirii de aproape, se ascund două cauze: căpătuiala și vanitatea. D-voastră, cei de peste munți, sunteți iluzionari. Vă închipuiți că la noi e pământul făgăduinței...

Preotul se uită trist în fundul paharului cu ceaiu. Ana simți că vorbele ei strâmbau linia sufletească a părintelui Lupu; de aceea, cu o mișcare plină de grație, se apropie de el, îi turnă ceaiu din nou în pahar, zicându-i încet:

— Nu-i așa?

— De, doamnă!... Parcă n'ar fi așa. Noi suntem iluzionari!... Dar ce alta putem să fim? Dacă n'om privi către d-vastră, către cine să privim?...

— Către d-voastră înșivă.

— Sărmanii de noi! Să privim la

mizeriile noastre! Pe acelea le suferim, și privim către d-voastră, că așa e firea omenească să treacă viața în necazuri și să tot spere.

Apoi preotul zâmbi și se uită țintă la Ana, hotărît parcă să spună ce avea pe suflet.

— M'aș ruga de iertare Doamnă. numai eu socotesc că d-voastră judecați rău țara și oamenii ei. Noi, cari trăim la o parte, vedem poate mai limpede decât d-voastră, cum stau lucrurile. De ce vă tânguți că n'aveți oameni? Îi aveți, numai nu știți să-i prețuiți și să-i respectați.

— Cum să-i respectăm noi dacă nu se respectează ei? Și cari sunt acești oameni grozavi? A murit Brătianu, a murit Catargiu, au murit bătrânii din generația cea mare. Cei ce au rămas sunt pigmei. „Ați rămas voi, epigonii”, cum zice Eminescu.

Preotul dete din cap, trist.

— Nu este așa, doamnă. Aș putea să vă prind cu vorba și să vă dovedesc că prin chiar citația d-voastră recunșteți marea înrâurire a unui poet. Dar nu o fac pentru anume cuvinte.

— Spune, părinte, cuvintele, zise Generalul cu glas de comandă.

Inf. Eminescu

— Cuvintele sunt că, pentru fiecare epocă, pesimiștii găsesc epigoni. Dar nu despre asta e vorba. Mie îmi vine foarte greu să citez nume proprii. Numai dacă mă siliți, o să ies din rezerva mea.

Apoi preotul se așeză bine în scaun și începu:

— D-voastră aveți oameni politici și literați și artiști, ca toate țările de potrivea noastră, ca Belgia, ca Olanda, ca Portugalia, ba unii poate mai mari decât timpurilor lor.

— Bravo, ai noștri părințele! strigă Generalul.

— Da... Aveți oameni ca d-nii Sturdza, Carp, Maiorescu, aveți alții mai tineri ca d-nii Take Ionescu, Marghiloman, Filipescu, Haret, frații Brătienii, al căror patriotism, a căror înțelepciune sunt mai presus de orice îndoială. Numai ei luptă, și în lupta lor pot fi violenți, cruzi, adesea chiar nedrepti unii cu alții. Nu vă este însă iertat d-voastră să confundați lupta lor cu viața lor. D-nii Sturdza și Carp sunt două adevărate caractere, cel dintâiu prin patriotismul său ridicat la cea mai înaltă expresie, prin munca sa fără preget, prin puritatea vieții

sale; cel de al doilea, prin claritatea și înălțimea ideilor, prin farmecul persoanei și al graiului său prin aceeași vieată exemplară ca și cel dintâiu. Și amândoi sunt înzestrați de natură cu marea calitate care face din oameni șefi: voința.

— Așa este, întări Generalul.

— Cât despre cel de al treilea, cm politic al d-voastră, care este oarecum și al nostru, nu vă veți mira dacă vă voi spune că el este cel mai frumos produs al renașterii vieții noastre românești.

— Ba eu mă mir, zise Ana cu evidentă intenție de a-l sili să urmeze mai departe.

— Mai întâiu, dacă eu vorbesc astăzi românește ca d-voastră, lui i-o dătorez.

— Cum asta?

— Vă spun numaidecât. Dela începutul veacului până astăzi, România nu a avut un bărbat care să reunească toate calitățile fundamentale ale rasei la un mai înalt grad: conservator în esența firii sale, cum este poporul individual; entusiast, cu o notă de liniște intensă în căldura sufletului, așa cum e poporul colectiv; optimist vajnic, cum

sunt toate firile sănătoase prin care natura noastră omenească își trece caracterele sale esențiale din valvă în valvă; bun și generos din aplecare firească; cumpănit, rece și chiar crud, acolo unde convingerile sale puternice îl silesc să-și stăpânească pornirile optimiste; de cea mai încântătoare sinceritate în toate actele vieții — acesta este omul cum l-am întrevăzut eu. Dacă la aceste calități fundamentale se adaugă o cultură clasică de cea mai bună alegere, o fericită înclinare către idealism, către tot ce este mare și frumos, o pornire instinctivă, ca la păsările migratorii, de a călători și a-și îmbroșta neconținut capitalul de impresii, ușor se va înțelege la ce grad de armonie au ajuns facultățile sufletești ale unui asemenea om în dezvoltarea lor. Bărbatul trebuie să fie sanguin în fața micilor suferințe și a micilor bucurii ale vieții zilnice; melancolic în momentele hotărâtoare; coleric împotriva impresiilor ce încâtușează interesele sale cele mai grave; flegmatic în executarea hotărârilor ce-a luat. Așa este d-l Maiorescu.

„Astfel alcătuit din fire, când la 1866 România a intrat, prin alegerea dinas-

tiei actuale, în evoluția ei normală d. Maiorescu, tânăr de tot s'a aruncat cu trup și suflet în lupta de regenerare.

„Oameni cari lucraseră la ridicarea Statului nostru actual, ca entitate politică, întrebuițaseră toate mijloacele pentru atingerea scopului lor: entuziasm, jertfe bănești, surghiunuri; latinizare la unii, franțuire la alții; tradiții muscălești sau fanariote, care alcătuiau fondul de rezistență; lipsă de scrupul în alegerea mijloacelor; o năzuință de falsă erudiție și deci de renume pe nedrept întemeiate; o firească înclinare către câștiguri mari și muncă puțină. Toate acestea alcătuiau pâcla groasă, prin care trebuia să străbătă lumina viitoare.

„In asemenea împrejurări, era firesc ca cea dintâiu preocupare a unei minți organice să fie desgrădirea vieții naționale din cadrul acesta putred.

„D. Maiorescu trebuia fatal să înceapă prin critice.

„Ca un arhitect, pus în fața unui oraș ciudat, cu case strâmbe, cu străde hibride, cu palate de scânduri, cu turnuri smintite, dar o așezare pitorească, într'un aer sănătos și dătător de

vieată — cea dintâiu grijă a sa a fost de „asanare”. Trebuia mai întâiu dărâmat tot; apoi, luând dela țaran forma colibeii sale, streășina și prispa sa, trebuia reconstruit tot.

„Și, în adevăr, lupta începu. Pe de o parte dărâmarea șandramalelor noastre latino-blasiane în care pielea era „mantellulu universale allu corpului animale”; bombardarea redutelor dela Revista contemporană, unde fugiseră franțuziții; în fine, luarea cu asalt a întregii lumi românești. Pe de altă parte organizarea Junimii; cercetarea limbii și a folklorului; trimiterea în străinătate a tinerilor celor mai de talent, ca Eminescu, Xenopol, Panu și alții; înființarea de cursuri serioase la Universitate, unde profesorii veneau regulat și făceau lecții ascultate.

„In starea actuală a limbii noastre românești, când un părinte dela Câmpulung primește scrisoarea fiului său, student în București, și o citește, și o pricepe, habar nu are de recunoștința ce datorește d-lui Maiorescu și școalei dela Iași. E așa de natural să scrim cum vorbim! — astăzi.

„In mijlocul acestei lupte d-l Maiorescu sta în fruntea tuturor.

„Din cel mai bun critic și cel mai ascultat profesor, odată intrat în Cameră, devine cel dintâiu orator. Același sistem de critică împotriva goliciunii buhave a frazeologiilor, aceeași pregătire în expunerea chestiunilor, aceeași cumpătare și frumusețe în elocutiunea parlamentară, ca și în critica literară, ca și pe catedră. Devenit Ministru al Invățământului public este și rămâne, cu alți doi urmași, cel mai bun ministru. Imbrățișând cariera de avocat, își face în for cel mai mare nume...

„In rețedea această ochire asupra unui trecut atât de aproape de noi, și cu toate astea atât de depărtat, prin grabnica schimbare a planurilor, cu anevoie se pot expune greutatea de tot felul ce a avut de învins omul ce ne ocupă. Imi aduc aminte, cum ne istorisea odată, intim, de necazurile sale, la ieșirea din primul minister care însă, ori cât de mari erau, nu-i ridicaseră nimic din seninătatea sufletească. Câtă energie!

„Ce putere inițială a trebuit să aibă, ca trecând prin atâtea greutăți, străbătând prin calomnii, intrigi și injurii,

să-ajungă totdeauna și peste tot la locul întâiu!

„Și astăzi, când, ajuns pe dealul liniștii, privește cu seninătate către valea în care noi ne mișcăm în libertate — e bine ca imnul recunoștinții noastre să se urce către acela ce ne-a dat tot, precum în vechime panatheneele se urcau către Minerva”.

— Ei bravo, părinte!

— Trebuia ca d-voastră să vă deprindeți, zise preotul mai departe, cu respectarea și iubirea oamenilor mari ai țării, să părăsiți felul de scepticism fals, pe care l-ați botezat zeflema, sub care ascundeți și năbușiți atâtea simțiri naive și frumoase. D-v. doamnă, aveți instituții culturale foarte interesante, aveți o literatură și mai interesantă; le cunoașteți?

— Care sunt acestea?

— Sunt atâtea... Numai nu voți să le cunoașteți: Academia, Teatrul Național, Ateneul.

— Maimuțării! Lucruri luate dela alții cu toptanul și care nu decurg din natura și rațiunea de a fi a poporului.

— O, Doamne! zise preotul, dând din cap. Dacă e să judecăm lucrurile astfel — ce decurge din natura și ra-

țiunea de a fi a poporului sărmanul? Au d-voastră, doamnă, vă îmbrăcați, gândiți, trăiți, după natura și rațiunea de a fi a poporului? Vorba asta, pe care toată lumea o întrebuintează, în toate împrejurările, ar trebui lăsată la o parte, fiindcă ea nu spune nimic, de oarece toate popoarele tinere, care vor să se pună în curent cu civilizația modernă, trebuie să treacă printr'o epocă de salturi. Credeți d-voastră că era cu putință să aveți drumuri de fier, mașini de treerat, parlament, oratori, comedianții, critici ca d-voastră, concerte și altele, dacă ați fi urmat legea strict evolutivă? După această lege, ar fi trebuit să fiți astăzi la diligența cu patru înaintași, la bătutul porumbului cu măciucile, la adunare de notabili, la călușari, la doinele cântate din fluiet, — și nu sunteți acolo. Nu numai că nu sunteți acolo, dar încă voți să fiți dincolo de Statele bătrâne, care, în adevăr, au urmat calea evolutivă în dezvoltarea lor. — Și dimpotrivă, vorba asta „natura și rațiunea de a fi a unui popor” spune mult atunci când o minte adâncă o aplică la o întreagă epocă și caută legătura ascunsă a evenimentelor mari cu firea poporului.

Și chiar atunci, ea tot nu poate fi absolută.

„Așa că revenind la ce spuneam adineaori, d-voastră aveți o Academie, pe care mulți o critică, dar puțini o cunosc. Această instituție culturală face trei mari lucruri pentru poporul românesc: a) adună fără preget toate documentele după care se va alcătui istoria noastră națională; b) întrunește odată pe an bărbații poporului din toate unghiurile românești; c) dă avânt învățăturilor științei prin nenumăratele burse ce acordă tinerilor fără mijloace. — Fosta-ți d-voastră vreodată la Academie, doamnă?

— Ce să caut la Academie, când cei mai buni scriitori ai noștri nu sunt acolo?

— Vedeti ce fel de judecată aveți?... Mai întâiu nu este exact că cei mai buni scriitori români nu sunt acolo. Unii sunt, alții nu. Membrii Academiei sunt și ei oameni, și ca atari nu le putem pretinde să primească între dânșii pe aceia dintre scriitori cari întâiu îi acopăr de insulte și apoi le cer votul. Dar nu despre asta e vorba. Vă rog să mergeți odată la Academie să vedeți localul, să vedeți cărțile, să

cereți să vi se arate documentele originale ce se păstrează acolo... Luați cel puțin desbăterile Academiei, vedeți partea administrativă, spre a vă încredința de marile foloase culturale ce le trage țara. Știu că sunt și mulți nemulțumiți, — că doar nu degeaba firea omenească e alcătuită din pulbere și vanitate.

„Aveți apoi Teatrul Național...

Ana îl întrerupse cântând falș:

— „La noi e putred mărul, a zis de mult poetul”.

— Se poate să aibă dreptate poetul, că altminteri n'ar fi cu puțință ca fiecare destrăbălată de actoriță, care vă sosește din Paris cu un hăitic de comedianti hămesiți, să vă ridice în 2—3 zile sume enorme, — pe când nu găsiți 10 zloți să mergeți la teatrul românesc.

— Bravo, așa este.

— Rogu-mă, doamnă, să nu-mi luați în nume de rău cuvintele ce am rostit — numai nouă, celor ce rar venim pe la d-voastră să ne luminăm sufletul în graiul românesc, ne vine foarte cu durere când vă vedem că disprețuiți tot ce aveți mare, și năzuiți nu-

mai spre ce au alții caraghios ori nemoral.

— Uite, eu mi-aduc aminte, sunt acum mulți ani în urmă, de un actor al d-voastră care juca pe Hamlet.

— Manolescu.

— Așa, Manolescu. Artă mai mare ca la omul acela n'am văzut. E drept să spun că eu sunt fără multe cunoștințe în ramura aceasta, că nu ne este iertat să mergem la teatru. Dar ori cât sunt de mărginit, totuși înțeleg și eu lucrurile, și mi s'a părut că omul acela era un mare artist. Mai era apoi un altul, răposat și acela, anume Iulian. Și tot așa îmi închipuiesc că aveți astăzi alții. Și știu că sunt actori și cântăreți români, pe la teatrurile străine, cari fac cinste neamului lor. Ceea ce ar dovedi, doamnă, că Românul are aptitudinile artistice și literare ale celorlalte popoare, dar că aceste aptitudini nu se pot desvolta în țară, la dânsul, din cauza indiferenței dvs. a celor din clasa înaltă, care disprețuți tot ce este românesc.

— Despre literatură să nu mai vorbim, zise Ana.

— Ba tocmai, să vorbim de literatură, fiindcă pe aceea o cunosc.

— Când poftiți.

— Voiam să mai zic un cuvânt despre Ateneu. Aud că printre d-voastră mulți au batjocorit instituția asta pentru anume cuvinte. Eu nu pot să judec lucrurile în amănunte. Pot numai să vă spun că anul trecut am fost de față la un concert dat de acel minunat copil al țării noastre, care a încremenit pe străini: Enescu. Ei bine, doamnă, concerte am auzit multe, și la Roma pe când eram în Propaganda, și la Viena, și în alte multe părți. Cu toate acestea, nu-mi aduc aminte să fi avut o impresie mai mare decât dela concertul din București. Sală, public, muzicanți, lumina de Aprilie ce străbătea prin ferestrele înalte și cădea, ca o aureolă pe părul alb al ilustrei Doamne ce vă stă pe tron, — totul era elegant, nou și încântător pentru sufletul meu de Român. — Dar se întâmplă că la același Ateneu un conferențiar slab face o conferință proastă. D-voastră uitați deodată tot prin felul de judecată pesimistă ce vi s'a infiltrat în creier, și vă blestemați soarta, batjocoriți țara, parcă în adevăr ați fi foarte nenorociți. Eu mi-aș permite să cred, în felul meu optimist,

că însăși violența aceasta de judecată, lipsa de măsură cu care cumpăniți lucrurile, e semn de tinerețe, prin urmare semn bun.

Ana începu să râdă pe când toți ceilalți ascultau cu plăcere. Generalul, aprins de șirul vorbelor preotului, se supără, în felul lui comic:

— De ce râzi, madamo?

— Cum să nu râd! Cu părintele toate ies pe placul său și spre gloria neamului. Ascultându-l, ar crede cineva că vorbește despre poporul ales de Domnul, — unicul, marele, neasemănatul popor al viitorului...

— Da, vezi bine! zise preotul, foarte serios.

— Las-o mai domol, părinte; dacă ai ști câte mizerii se petrec la noi, câte potlogării ordinare, ce lipsă de pudoare și de sinceritate peste tot, ți-ai schimba părerile.

— Nici decât, doamnă.

— Atunci nu vrei să vezi.

— Ba da, văd. Numai, eu văd peste tot, iar nu numai în România noastră. Tutto il mondo é paese, cu alte cuvinte ce mi-e Tanda ce mi-e Manda. Unde voiți să văd? În Belgia?... În Franța?... Spuneți-mi dvs. Poate la noi în

Ungaria? Spune-mi? și pentru o întâmplare păcătoasă dela noi vă dau zece acolo.

— Asta nu-i un cuvânt.

— Negreșit că nu, pentru lucrul în sine. Dar dacă voiți să faceți dintr'un fapt singuratic, un fapt simptomatic, spre a vă disprețui neamul d-voastră și a da pildă neamurile străine, atunci da, este un cuvânt.

— Bine, părinte, zise Ana, iritată, ai mai văzut d-ta țară în care să-ți vie la vizită o pereche de oameni, domnul și cu doamna, legitim căsătoriți, iar peste cinci minute să-ți vină altă pereche de asemenea legitim căsătoriți, dintre cari domnul din perechea dintâi era acum un an bărbatul doamnei din perechea dintâi?

Apoi, vorbind la urechea preotului:

— Iar peste alte zece minute să-ți sească alte două perechi de musafiri, dintre cari domniile sunt amanții doamnelor din perechile de mai înainte, iar doamnele de acum amantele domnilor de sus?...

— E ceva cam complicat pentru mine, răspunse preotul, zâmbind.

— Complicat?... Dacă ar fi numai atât...

— E și urît. Numai cam așa se petrec lucrurile în țările care au divorțul.

— Și chiar în cele ce nu-l au, adause Generalul, ca morală.

Nevastă-sa îl fulgeră cu o privire teribilă.

— Căsătoria este un contract și ca toate contractele e reziliabil, închee Generalul. Dar, în fine, ne depărtăm de chestiune. Parcă văd, mai rămâne de răfuit literatura, tată popo. Nu te lăsa, Anicuțo! și zi să ne mai dea câte un ceaiu. Bravo ai noștri!...

Apoi își frecă mâinile, se sculă de unde ședea și se duse spre Comăneșteanu, pe care îl bătu pe spate, scrâșnind din dinți; apoi către Mia: și pe amândoi îi duse înaintea doctorului Damian, ținându-i cu brațele de după mijloc.

— Doctore, ți-i dau în primire. Lucru fain!... Bravo ai noștri!

Mama fetei se uită după ei lung, pe când Generalul se apropia de dansa și o lua cu mâna de bărbie. Până nu pipăia lucrul, nu se ținea că l-a văzut:

— Drept să-ți spun, preoteșică dragă, numai colonel dacă aș fi, și ți-aș face o țără de curte.

Porția Lupu deveni deodată roșie și râse într'aiuri, nedeprinsă cu glume de felul acesta. Il știa de mult pe bărbatul prietenei sale; dar totuși nu se putea obișnui cu firea lui de flăcău bătrân, și mai ales cu aceste cercetări la fața locului.

IV

Generalul se plictisea.

Venit la țară spre a face plăcerea mosafirilor și nevesti-si, umbla toată ziua prin curte, cu fișca în botfori, legând lucruri nelegate între ele, glumind sau înjurând, trecând dela grajd la cotineată, dela boi la porumbei, zeflemisind în dreapta și în stânga, dar rămânând în fond plictisit.

Plecând din București, alcătuiuse lucrurile astfel încât, peste două zile, să primească o telegramă, prin care să fie chemat de urgență și în interes de serviciu. Dar telegrama nu sosea.

Generalul râdea singur.

— Ai dracului băieții!...

Băieții erau camarazii lui dela minister, cari, în adevăr, făceau un chef

nespus, gândindu-se la mutra Generalului, înfundat la țară pe vreme de iarnă, între nevastă-sa, părintele Moisi Lupu, doamna presbitera (cum chema el pe Porția), Mia și Comăneșteanu, — pe când la București o trupă nemțească juca operete la teatrul Lyric, la Capșa cădea ministerul în toate zilele, iar la club ghiordumul înflorea.

În sfârșit, a treia zi dete Dumnezeu și sosi telegrama.

Era tocmai cu vreun ceas înainte de trecerea trenului.

Generalul se grăbea să se îmbrace, pe când Ana se ținea după el.

— Nu înțeleg ce afaceri urgente poți avea acum în sărbători...

— Bine, dragă, se adună comisiunea cavaleriei...

— Ciudată comisiune, care se întrunește regulat când tu pleci la țară!...

— Așa-i slujba guvernului! Omul trebuie să fie sclavul datoriei. Cu atât mai mult militarul.

Ana se uită la dânsul ironic:

— Cel puțin mai schimbă comisiunile.

— Ei, asta-i! Parcă eu sunt de capul meu.

— Am să scriu Matildei...

Matilda era nevasta Ministrului de Războiu...

— Scrie, dragă, că numai asta îmi mai lipsește; să știe lumea că sunt pus la epitropie de nevastă.

Ana începu să râdă, fals. El de asemenea râde, dar de-a binele, bătând-o pe umeri.

— Ce va să zică să ai aface cu o femeie deșteaptă!

— Foarte-ți mulțumesc.

— Zău, Anicuțo. Nu te dau pe șapte prințese Smasmi.

— Ia te rog... Ai face mai bine să fii mai demn.

— Eu? Păi, dragă, demnitatea este religia ofițerilor, — mai cu seamă când sunt superiori.

— Te rog să mă scutești de glume. Eu îți vorbesc serios.

— Foarte serios. Ce-am zis: „că demnitatea este religia ofițerilor”. Așa este.

— Atunci te rog să nu faci ce ai făcut aseară.

El răspunse cu o perie în mână, nedomirrit:

— Ce-am făcut?

— Atâta îți spun.

— Da ce-am făcut, soro?

Ea îl privea cu răutate.

— Ce, atât ești de inconștient, că nici nu-ți dai seama de ce faci?

— Ei!... Anicuțo, mă superi. Îți spun pe cinstea mea că nu mă știu vinovat cu nimic.

Se vedea, în adevăr, că era foarte sincer. Nevastă-sa da din cap, mirată:

— Ești un adevărat inconștient!

— Da nu mă mai înnebuni, soro, și spune.

— Bine, Iorgule, nu înțelegi că mie îmi vine greu să te văd luând de bărbie pe o femeie, în fața mea!

El trânti peria pe masă și începu să râdă cu o poftă nespusă. Nevastă-sa se făcuse roșie.

— Crezi că te prinde grozav!

— Bravo ai noștri, Anicuțo! Va să zică ești geloasă, neică!

Ea îl privea cu ochii sticlind de răutate:

— Iartă-mă, Iorgule, dar tare mai ești prost.

— Bine, dragă, se poate. Dar tu cum ești, când ai astfel de idei în cap?...

Apoi iar pufni în răs:

— Auzi geloasă de doamna presbitera?... Lasă-mă, dragă, că pierd trenul. Ai ceva pentru București?

- Să dai afară pe Stanciu!
- O să-l dau afară. Alta?
- Să nu te duci la prințesa Smasmi.
- Dar ide ce să nu mă duc?
- Așa.

El, cu sacul în mână, se uita la dânsa.

— Bine, dragă. Alt, la cine să numă mai duc?

— În multe locuri ar trebui să nu te mai duci..

— Vrei să nu mă mai duc la Divizie, să nu mă mai duc la club, să nu mă mai duc la Capșa?

— N'ar fi niciun rău.

— Bre, mare lucru e să fii om fericit și să te iubească nevasta!

Apoi, ieșind dela dânsul, și trecând în camera în care erau ceilalți, se duse drept la Perția Lupu, o luă din nou de gușă, îi sărută mâna și, râzând din ochi cu ghidușie, îi zise tare:

— Să nu ne vadă nevasta. La revedere, părinte. De îndată ce voi putea, mă întorc cu cea mai mare plăcere. La din contră, să ne întâlnim sănătoși la București. Adio, Mio dragă. Caută să fii cuminte și să semeți cu nevastă-mea.

Ana sta lângă ușă, cu brațele încru-

cișate, cu capul pe un umăr, umflată de răs, și totuși tristă. Așa cum umbra el acum, iritat de convorbirea cu dânsa, părea viویu și încă tânăr.

— Adio, tiranule, zise el sărutând-o.

— Ești un infam.

El ridică din umeri și plecă.

Odată rămas singur în sanie, i se păru că iese dela închisoare. Ah! ce minunată e libertatea! și aprinse o țigară. Era atât de plin de citaniile nevestei, încât zise vizitiului să mâie mai repede, ca nu care cumva să-l ajungă din urmă privirea ironică a Anei.

— Măi frate, proști sunt oamenii!... Dela Adam și până în zilele noastre, toți sunt păcăliți și totuși se păcălesc mai departe!

Dete cu tifa în vânt la adresa bărbaților: apoi strigă la vizitiu:

— Mână, mă!

Vizitiul era un Țigan, încotoșmănat într'un sucman cu găitanuri negre, și pe cap cu o căciulă cât o pomană. Țiganul era beat, și cum trebuia să mâie de-a'npicioarele, se rezema în hățuri. Generalul îl prubului numaidecât. Ii ridică niște craci și niște Dumnezeui

cât el de mari; apoi îl pofti să șeadă jos:

— Șezi afurisitele, că tocmai azi ți-ai găsit să te'mbeți!...

Țiganul șezu.

— Și nu te mai rezema în hățuri. boule!

Bietul Țigan tocmai atunci mătăhăni pe o lature. Un pumn năstrușnic îl puse în poziție verticală.

— N'auzi, mă, bețivule? Bată-te Dumnezeu de baragladina dracului! Tocmai azi ți-ai găsit să te'mbeți, mă?

— Să trăiești, Măria Ta, că mai mult de inimă rea...

— Ți s'au înecat corăbiile!...

— Ba m'a bătut muierea, Măria Ta.

— Bine ți-a făcut!

Vorba din urmă fu rostită numai așa, fiindcă era hărtăgos; în fond, însă, Generalul simți că vizitiul bătut de nevastă-sa avea un coleg:

— Bre! mare comedie! gândi el.

Apoi iar se întoarse către Țigan:

— Și de ce te-a bătut, păcătosule!

— Să trăiești, cocoane, ci-că nu-s vrednic de dânsa...

— Apoi așa o fi, mă.

— Muierea dracului boierule! Dai la deal, hacana, dai la vale, hacana...

Generalul începu să râdă, se vede că asta e soarta tuturor, gândi el. Dela mic și până la mare, asta este: „dai la deal, hacana; dai la vale, hacana”. Apoi luă hățurile din mâna vizitiului, și dete vânt cailor, ca să nu scape trenul.

Când ajunse la București, seara, începea să viscolească.

Dela gară se duse drept la bărbier, se ferchezui bine, își ridică vârful mustății în vânt; apoi trecu pe la teatrul Lyric, unde își luă un bilet; de acolo se abătu pe la Capșa, să mai audă ceva politică; în fine plecă și de aci, luând cu sine un carton plin cu dulciuri.

Când se urcă din nou în sanie, ningea de temeiu. Generalul își ridică gluga peste chipiu și o porni. Merse sania, răsucindu-se în stradă, până ce ajunse pe sub dealul Mitropoliei. Aci în fața unei căsuțe joase se opri. Generalul se dete jos, cu sacul cu bomboane, pe sub manta, sună la ușă, iar când să intre, se lovi piept în piept cu un domn, care, cerându-și iertare în nemțește, se duse pușcă spre poartă.

Fu întâmpinat în ușă de două fe-

mei: una în vârstă, alta tânără de tot și mai cu seamă foarte frumoasă.

Bătrâna era văduva unui capel-mai-tru german, care condusese ani întregi muzica regimentului comandat de Vilara pe când era colonel. După moartea lui bărbatu-său, văduva își adusese aminte de fostul lor colonel și-l rugase s'o ajute. Generalul stăruise să se facă pensie văduvei și pusese pe fată în Conservator, îndemnat la început de un sentiment firesc de protecție și chiar de milă. Cu vremea însă, ochii fetei începură a-i zâmbi într'un colț al amintirii. Generalul, cu bun simț, luptase în contra unei aiurări sufletești atât de nepotrivită, dar fata era și-reată, iar el slab de înger, așa că treburile se cam încurcaseră.

Berta făcea progrese mari la piano, dar nu călca drept. Generalul luase lucrurile omeneste. Egoismul bărbătesc suferea într'însul, dar el încercă să râdă:

— Pisică, domnule, muierea! Zi-i pisică și las-o.

De astă dată însă, Neamțul blond, care ieșea pușcă dela Berta, îl plictisea grozav. Stete la dânsa puțin, vorbi posomorît și plecă cu durere de cap.

Se duse să prânzească la Bulevard, unde, printre diplomații străini și senatorii naționali, era sigur să găsească doi trei prieteni de pe vremea lui Cuza, flăcăi bătrâni, cu cari să mai râdă și apoi să meargă la teatru.

Trupa nemțească dela teatrul Lyric era bunicică. Fiindcă se desbrăcau cu gust și se îmbrăcau fără gust, se poate zice că toate actrițele erau bine îmbrăcate. Niște Dumnezei de pe vremea lui Omer, cu fulgere de tinichea în mână; zeițele goale ce veneau cu jeliburi la Zevs, plângându-se împotriva lui Achille sau a lui Priam: eroi rebeși; o Minervă hâdă; un balamuc de Olimp, — peste tot nota este forțată, gluma siluită, — dar toate stârneau râsul.

Generalul făcu un chef nespus, uitând cu desăvârșire legăturile lui cu lumea. Il buinea râsul într'aiuri, silind pe vecini să se întoarcă spre el, mirați; repeta cuvintele nemțești ce i se păreau mai caraghioase; tușea, scrâșnea din dinți, bătea din mâni și pe toate le încheia cu „bravo ai noștri”.

Când fu însă pe la sfârșit, muzica săltăreată a operetei prinse acordurile unui vals încântător, plin de adieri

melancolice, a căror suavă melodie străbătea în suflet ca un suspin. Coardele viorilor vibrau cu intonații de glas omnesc, iar notele se mlădiau pe măsura valsului ca undele pe valuri.

Când se sfârși actul, toată lumea flutura sau cânta, în gând, gata să joace. Numai Generalul ieșea pe tăcutele. Ochiul albaștri ai Bertei îi răsăriseră în minte, iar cât colea pălăria Neamțului.

Se duse omul la club, încercă să-și facă partida obișnuită, dar fără chef și fără noroc... Un valet de pică avea o șapcă pe ochi, întocmai ca Neamțul.

Ostenit și plictisit, o porni acasă.

Pe când se desbrăca, se simți umilit și prost și fără voie se întrebă de nu care cumva era gelos.

— Ei, ași!... zise el tare.

Nu era gelos, dar avea ceva. Și cum se gândea aiurit, ochii lui căzură pe portretul neveste-si. Atunci scena dela mōșie îi reveni în minte, și deodată o mulțime de lucruri se legară și se explicară între dānsele; nici Ana, probabil, nu era geloasă pe dānsul, după cum nici el nu era gelos de Berta. Numai atât că Ana, atunci, cât și el, acum, erau răniți în amorul lor propriu. Amorul propriu! Egoismul! Ade-

văratele izvoare ale nefericirii ome-
nești!

Și cum în fond Generalul era numai stricat de împrejurări, zeflemist și caraghios, fără a fi rău la suflet, se culcă, hotărît să nu mai supere pe nevastă cu nimicuri.

Cu această îndreptare, scoasă din propria lui experiență sufletească, păru a redobândi buna dispoziție de toate zilele, libertatea lăuntrică; cea dintâi condiție a liniștii gândurilor și a fericirii.

În lipsa lui dela țară, Ana duse lucrurile cu atâta tact și atâta stăruință, încât toată lumea i se supuse. Căsătoria lui Comăneșteanu cu Mia, hotărîtă de dânsa, fu primită de toți, și după câțva timp se și făcu.

V

Îndată după nuntă, tinerii pleacă în Italia.

Drumul se urmă liniștit până la Roma. Mia se bucură în tăcere de priveliștea locurilor, uitându-se ceasuri întregi pe geamul vagonului și întorcându-și ochii din când în când spre bărbatu-său, cu sfiala vârstei și împrejurărilor în care se găsea. O imagine nouă despre dânsa îi umplea mintea: era acum doamnă, lucru așa de respectabil! Doamna Comăneșteanu!... Părinții îi spusese și ea simțise că făcuse o căsătorie neașteptată, luând pe un om cu nume mare în Țara Românească și cu avere. Era ceva turbure în atmosferă. Fata înțelegea, poate că chiar știa de ce se făcuseră lucrurile

cu atâta grabă. Totuși, nu mai puțin era gata să se devoteze lui bărbatu-său, cu toată căldura generoasă a tinereții. — Dânsul părea preocupat, dar îi purta de grijă. O lăsa în gândurile ei, întrebând-o din când în când dacă nu-i era frig, dacă dorea ceva. Restul timpului, citea.

Ajunseră la Roma într'o dimineață de Martie. Mia privea pe fereastra vagonului în câmpia romană ca într'un tablou biblic. Cât auzise ea vorbinduse în casa părintească de Roma, de patria străbunilor noștri, de monumente, de antichități, de mândria de a se coborî din așa mare neam, ar fi fost destul ca s'o facă să vibreze acum la vederea aqueducturilor, a câmpului pustiu, înflorit ca luncile și presărat cu turme de oi. Dar și fără amintirile părintești, Mia ar fi putut pătrunde în caracterul emoționant al lumii de care se apropia, fiind în însușirile firii ei de a pricepe tot ce era frumos și bun.

Bărbatu-său simțea și el înrâurirea Romei de care se apropia, dar cu o notă personală ce-l făcea să sufere, încordând parcă icoana tragică a focului și a timpului. De patru zile de când

plecaseră, el încerca să pătrundă în legătura împrejurărilor și să-și scoată o linie de purtare. Când primise să se jertfească însurătorii impuse de Ana, era bine hotărât să se despartă. Inșă, ca la toți oamenii fără voință, pe cari îndoiala binelui și a răului îi ține între gândire și faptă, realitatea unei noi ființe, intrată în viața lui, îl nedumerea de tot. Cu instinctul lui de om blajin și drept, înțelegea că Mia, nevastă-sa, era acum cineva. Nevastă-sa!... De vreo două ori, puterea legitimă a cuvântului acesta avusese farmecul de a evoca imaginea mamă-si. și atunci se uitasă pe furiș la Mia, și avusese impresia că fata, îmbrăcată acum altfel, părea alta. În naivitatea chipului ei, o nuanță rătăcită de temere și de tristețe îi da un aer de victimă.

El mișcă încet din cap, gândindu-se că victime suntem cu toții, care mai mult, care mai puțin; că Ana era mai mult decât toți, ea, ajunsă aproape de capătul vieții, fără nicio mângâiere, nici una! Și atunci îi reveni în minte icoana adorată a unchiului său, mortul în războiu, cel ce, ca și dânsul, iubise poate pe Ana, tânără de tot a-

tunci, cum era acum nevasta lui. Fugeau liniile munților albi spre orizontul clasic al Sabiniei. Un sentiment de nedomirire și de zădărnicie îi ridică un oftat din adâncul sufletului. Mia se întoarse de odată către el, cu ochii mari:

— Ce ai?

— Nimic...

Ea îl privi lung și nu mai răspunse. Ajunseră astfel în cetatea eternă. Fata se bucura de tot, de plantele verzi, de ruinele termelor lui Dioclețian pe lângă care trecură, iar el se bucura de bucuria ei. Mia își alege o cameră din care putea vedea panorama Romei, iar bărbatu-său, o alta alături.

Acum începea viața statornică între dâșii, de bărbat și femeie. Niciunul nu știa ce să zică și cum să se poarte. Le era foame la amândoi, și în această povăț a naturii se întâlneau de minune.

Mia se îmbrăcă repede și se coborî jos nerăbdătoare de a vedea orașul. Bărbatu-său o ajunse de pe urmă, cu câteva foi de hârtie în mână. Luară cafeaua în grabă și ieșiră. Pe când el da portarului foile de hârtie, dânsa

voi să întindă mâna ca să le citească, dar numai decât se răsgândi.

— Sunt trei telegrame, zise el.

— Da?

— Sunt trei telegrame, zise el, juns bine. Una către părinții d-tale...

— Mulțumesc, domnule.

El se uită la dânsa, zâmbind:

— Ce fel, domnule?

Fata plecă din umeri cu nehotărîre:

— Nu pot zice altfel, mă rog... Poate mai pe urmă. Și alta către tatăl... domniei tale?

— Da.

Mai rămâne a treia. Mia nu întrebă, iar el nu răspunse, deși pe amândoi îi preocupa această de a treia telegramă. Trăsura mergea spre Coliseu, cel dintâiu monument pe care voia să-l vadă fata, după cântăcirile ei și după vorba lui tată-său. Se uitau pe vârful zidurilor colosale, pe care le aurea soarele; pe grădinile dela vila Aldobrandini; pe turla lui Nerone. Când trăsura coti pe Via Nazionale, se zări, pe coborîșul unei strade, în vale, vârful unei coloane. Mia tresări și fără voie se lipi cu umărul de bărbatu-său. Apoi îi zise încet și ca încremenită:

— Pare-mi-se, domnule, că am văzut columna noastră...

Apoi întrebă pe vizitiu în italienește de era așa. Așa era.

— Este columna noastră... repetă ea cu ochii sticlind. O să mergem și la dânsa, nu-i așa?

— Dar cum să nu mergem, draga mea, că de asta suntem aici. O să mergem peste tot pe unde vrei. Du-mă dumneata. Dar, mă rog, știi italienește? Văd că vorbești prea frumos.

— Știu puțin. Am învățat ca să fac plăcere lui tata.

Trăsura se învârtea prin strade înguste, trecea pe sub sârme de lumină electrică, pe lângă ruine, pe sub balcoane pline de flori, pe sub ferestre pline de rufe, cu alte cuvinte printr'o lume nouă și curioasă, deși, de fapt, foarte veche. În cele din urmă, intră într'o uliță colită, ce urca la deal, și deodată apăru ochilor fermecați ai călătorilor. Coliseul, puternica zidire ce a înfruntat 18 veacuri de viață și mâna sacrilege a omului, fără să se clintească. Când trăsura se scoborî din nou în vale, și trecu pe lângă arca-dele mărețe, Mia se făcuse mititică, plecând capul pe o parte ca să vadă co-

roana de ferestre, ce luminează fruntea Coliseului. Se deteră jos amândoi, uimiți de sp'endoarea acestor ruine, peste care soarele ploua o pulbere de picături de aur. Intrară încet, de abia călcând, fără să audă glasul vânzătorilor de mozaice de sub arcade. Înăuntru nimeni. O pace străină și amețitoare, ca de pe alte țărâhuri, părea a învălui realitatea într'un parfum de poezie.

Alexandru tăcea, sdruncinat până în temelile gândurilor lui de viitor erou. Cine și ce se poate asemăna cu poporul care a clădit asemenea mărimi și cu măririle acestea!... Nevastă-sa se apropiase pe nesimțite de el, îl luase de braț și îl strângea cu putere, ca și cum ar fi voit să deștepte într'însul ecoul simțurilor ei.

— Doamne, că mândru mai e!... zise ea cu glasul rătăcit în imensa tăcere a monumentului.

— Incomparabil! zise el, mișcat.

Mia, înțelegând parcă ce aproape era el cu sufletul de al ei, în minutul acela rosti încet, rezemându-și fruntea de umărul lui:

— Acuma aș îndrăzni să te chem pe nume,

El îi strânse brațul slab de al lui, fără însă să se uite la dânsa, pierdut de parte, în întinderea infinită a timpului, regretând că în asemenea momente mai sunt oameni și mai cu seamă femei, care apoi mai și vorbesc despre sentimentele lor.

Nepotul mortului în războiu era legat prin legile moștenirii de idealismul familiei lor, și nici nu bănuia că unchiul lui gândise altădată despre Ana, întocmai cum gândea el acum despre nevastă-sa, care, cu toate acestea, avea dreptate, fiindcă nu făcea de cât să caute porțița prin care să se strecoare în sufletul lui.

Tocmai după ce ieșiră din Coliseu și mersul trăsurii prin strade moderne îl întoarse în conștiința vremii de acum, bărbatul înțelese pe femei. O atinse cu mâna pe mână:

— Va să zică, Mia, de azi înainte mă chemi pe nume.

Ea zâmbi trist:

— Nu încă...

Până seara umblară prin vile și pe la plimbări, spre a se orienta în oraș.

Când veni vremea de odihnă, pentru toată suflarea, tinerii se despărțiră, ceva mai apropiați. El îi sărută mâna,

pentru întâiași dată, iar dânsa, încurcată de tot, rămase locului. După un moment, trecu în odaia ei și închise ușa cu cheia.

— De ce încui ușa, Mia? Te temi de mine?

Ea descuie ușa și răspunse din odaia ei:

— Nu mă tem... dar nu știu cum să fac, ca să nu te supăr.

Nici el nu știa cum să facă și cum să se poarte. Rămas în fine singur, după patru zile de căsătorie, respiră. Cea dintâi gândire fu pentru Ana. Voi să-i scrie numai decât. Biata Ana! Rămasă departe, singură, muncită de gând și crezându-l poate fericit. Deschise sacul de drum, și scoase hârtie... Cu toate acestea îi venea peste mână să scrie unei alte femei, acolo, alături de odaia în care era nevastă-sa. Nevastă-sa!... Ce lucru nou și ciudat!...

Gândi să se culce. Se desbrăcă încet și se culcă.

Deocamdată, nestatornicia întâmplărilor din vremile din urmă îl copleși, biruindu-i puterile, și adormi...

Când se deșteptă, i se păru că numai ațipise. Se uită la ceasornic: era

4 de dimineață. Dormise aproape 6 ceasuri, fără să facă o mișcare. Se ridică pe un cot și ascultă. Alături nu se auzea nimic. Atunci se sculă și se puse să scrie Anei. Scrise până ce-l apucă ziua, și când isprăvi rupse scrisoarea. Era absurd și necinstit a scrie Anei acolo, cu nevastă-sa alături.

Atunci se aruncă iar pe pat. Se gândea la Mia, de nu l-ar fi auzit!... Și iar adormi.

Când deschise ochii a doua oară, erau 10. Sări din pat și se duse să bată la ușa neveste-si.

— Bună dimineața, Mio!

— Bună dimineața, domnule...

— Alexandre!

— Domnule Alexandre.

— Cum ai dormit, Mia?

— Nu tocmai bine. Dar nici domnia-ta... M'aș ruga să-mi dai voie să ies pentru vreun ceas.

— Vrei să ieși singură? Nu vrei să mă aștepti?

— Ba, cu dragă inimă. Numai aș fi dorit să nu-ți schimbi deprinderile pentru mine. Afară de asta eu mă duc în pelerinagiu, să văd colegiul unde a învățat tata...

— Bine, dragă.

— Și altădată nu mai ies fără domnia ta.

Dânsa ieși, fiindcă simțea absolută nevoie de aer. Nu închisese ochii toată noaptea. Auzise scriind, știa și cui scrisese, și cu toate astea se simțea fericită de a se găsi acolo... Se sui într'o trăsură și se duse în Piazza di Spania. Zidurile enorme ale Colegiului de Propagandă i se părură că închid toată înțelepciunea lumii, fiindcă acolo învățase tată-său, omul sfânt pe care ea îl iubea ca pe ochii din cap. După ce făcu ocolul colegiului, intră într'o biserică și se ascunse după un stâlp, în fața unui altar, unde nu slujea nimeni, și acolo prinse a se gândi la Dumnezeu înalt și iertător, la ființa bună și dreaptă ce duce rânduiala lumii, și-l chemă întru ajutorul mai întâiu al lui tată-său și al poporului de acasă ce suferă, apoi în ajutorul și spre liniștea sufletului celui ce-i era drag. — Apoi ieși și umblă spre Pincio, ca să treacă vremea. Simțea că bărbatu-său are nevoie de liniște și nu voia să-l apese cu prezența ei continuă.

În sfârșit, pe la vremea dejunului, veni acasă. Alexandru ieșise și-i lăsa-

se vorbă să-l aștepte. Ea îl așteaptă jos, în sala de lectură. Citi un ziar, două, trei, fără să vie nimeni. Atunci se duse sus, întrebând pe toată lumea de „suo marito”. Iar se coborî, iar se urcă sus. Se simți deodată părăsită în pustiu, și-i veni să plângă.

Pe când umbla alergând prin coridor și reclamând la toate slugile ce zâmbeau pe „suo marito”, acesta ieși din odaia ei, unde o aștepta, și o chemă la dânsul. Mia dete năvală în odaie și se aruncă la pieptul lui, fără să știe ce face, tremurând.

— Ce este, dragă?

Ea nu putea vorbi. Dânsul o lipi de el, simțind pentru întâiași dată par-fumul de sănătate ce-l răspânda părul ei.

— Ce este, Mia dragă?

— Nimic... numai să nu mă lași... Am fost... știu...

— Ce știi, dragă?

— Nimic... Să mă ierți c'am ieșit...

— Te iert... și mai la urmă nici n'am de ce să te iert. Tu să mă ierți pe mine, c'am umblat într'aiurea făcându-te să m'aștepți.

Se deteră jos să dejuneze. În mijlocul unei nenunțate mulțimi de străini,

fata se simțea câte odată la capătul lumii și încerca să se apropie mai mult de bărbatu-său. Dar nu știa cum. Iar el, care poate ar fi știut cum, era paralizat în toate avânturile generoase către nevastă, de amintirea Anei.

Seara a doua iar se despărțiră, sărutându-i-o și dânsa lui, ceea ce păru a-l mișca și aproape a-l supăra. Se desbracă și se culcă, ascultând. În camera neveste-si nu se auzea nicio mișcare. Ce putea face: Ii veni în gând că poate nici nu se culcă, de frică. Atunci se sculă, se îmbracă din nou și deschise ușa binișor.

— Se poate?

Fata ședea într'un fotoliu, în fața a două vreascuri, ce ardeau în cămin, pe jumătate desbrăcată, cu un șal peste umerii goi, cu o haină scurtă, ce lăsa să i se vadă piciorul strâns în botină până sus. Părea singură, în adevăr, uitată de oameni și de Dumnezeu. Lui i se făcu milă, simți un val de generozitate că-i inundă inima.

— Ce faci dragă, nu te culci?

Ea ridică ochii către dânsul:

— Nu mi-i somn, nu pot dormi.

— Bine, dar așa nu se poate. Te bolnăvești,

— Ce să fac?

— Să te culci.

Ea îl privea mereu. El se apropie de dânsa și-i puse mâna pe frunte, simțind-o să se uite drept în ochii lui:

— Nu care cunva te temi de mine?...

Ea zâmbea rătăcită ca în vis.

— Mă tem, cu vorba care am jurat-o înaintea Domnului, fiindcă ești bărbatul meu. Dar mai mult nu.

— Să nu te temi de mine, și să ai încredere, cel puțin în vorba mea și în dorința de a te apăra de toate relele.

— Am toată încrederea, o încredere oarbă, din ceasul în care am zis da. A fost cam greu până să-l zic.

Ea încercă să-și tragă haina mai jos, și să-și ascundă umerii. Bărbatu-său, mirat de vorba ei, luă un scaun și voi să șeadă lângă dânsa. Dar ședea rău. Atunci dete scaunul la o parte și șezu jos pe covor.

— Da?

— Ei, Doamne, mă crezi oarbă sau așa de proastă încât să nu pricep nimic?...

— Atunci?...

— Cum de m'am hotărît să zic da?...

Asta-i taina mea.

El își întoarse privirile dela foc și se uită la dânsa. Flacăra căminului se reflecta în ochii ei ca într'o noapte depărtată. Parcă nu văzuse de când era ceva așa de mișcător. Fără să știe de ce și cum, își rezemă fruntea de coapsa ei. Era caldă și binefăcătoare ca lumina. Stete astfel, câteva minute, ascultând cum îi bate sângele în vine, apoi se sculă în genunchi, îi luă o mână cu care strângea șalul la piept și i-o sărută.

— Prin câte neînțelegeri cu noi înșine trecem!... Eu știu că sunt vinovat de ce fac acum, dar în ce chip să te apăr de mine?... Ești așa de străbătătoare în suflet, încât mă tem câte odată să nu te iubesc...

Ei îi căzură mânilor pe brațele fotoliului.

— Și te temi de asta?

— Încă da, zise el, apropiindu-și obrazul de sânul ce acum rămânea gol și sărutându-l. Ah, Mia dragă, îmi pierd mințile! Aș voi să fii mai puțin încântătoare... Ești femeia mea, nu-i așa? Spune-mi că ești a mea...

— Cât de mult! zise ea, trecându-și un braț după gâtul lui. Atât cât poate

să fie un om al altui om, cu înțelesul de sclav supus și ascultător.

El în adevăr că-și pierdea mințile: la urma urmei, o iubea sau n'o iubea? Mia era nevasta lui. Și voi să se apropie de dânsa și mai mult. Fata, cu capul rezemat de fotoliu, părea că se topește ca o ceară la căldura focului. Ii treceau prin ochi adieri de voință, care mureau pe drum, înnecate în voluptate. Dar, cu o încordare disperată, sări drept în picioare. El de asemeni era acum în picioare, în fața ei, crud și amenințător. În fuga gândurilor i se păru fetei că niciodată nu-l văzuse atât de înalt și de voinic, atât de poruncitor și de bărbat. Cu creșterea ei, în care cultul pentru om era aproape superstițios, ea se domoli deodată și, neștiind ce să zică și cum să se apere, întinse mâinile tot către el, strângându-le una într'alta, și căzu la pământ.

— Nu mă batjocori!...

Vorba răsună atât de brutal, încât bărbatu-său făcu stânga 'mprejur și trecu în odaie la dânsul, trântind ușa. Inșă deabia ajuns la el, simți că el era brutal, brutal și mizerabil, iar că dânsa avea dreptate. Fără să stea

un moment la îndoială, se întoarce înapoi.

Mia, căzută jos pe covor, cu umerii goi, cu brațele întinse pe genunchi, se uita în pământ. El o rugă să-l ierte, și să se scoale de jos, unde putea răci. Apoi îi așază pernele patului, îi puse lampa pe măsuta de noapte și o rugă să se culce. Fata îl ascultă.

— Și dacă mâine ai un moment liber, scrie un cuvânt Anei.

Mia se uită la el nedomirită:

— I-ai scris domnia-ta.

El trecu în camera lui și se întoarce cu bucățile de scrisoare în mână, pe care le rupse din nou în fața neveste-si. Apoi, foile de hârtie și plicul fură aruncate pe cărbunii ce pâlpâiau din ultimele flacări murind.

VI

A doua zi dimineață, când se revăzura, Mia părea ceva cam obosită, atât de străină, cu o căutătură nouă, cu ochii umezi de o fericire ce părea a-i face aureolă împrejurul frunții.

— Iar n'ai dormit!...

— Nu prea.

— De ce?

— Fiindcă n'am putut. Și chiar dacă aș fi putut, n'aș fi vrut... Iată scrisoarea.

Apoi trecu din nou în camera ei, și de acolo chemă pe bărbatu-său:

— Alexandre!

El se duse repede la dânsa.

— Ce este?

— Nimic. Am zis bine?...

Râdea, cu capul plecat pe un umăr,

cu atâta farmec și atâta grație, că părea în adevăr o ființă nouă, ce, pe fiecare zi și pe fiecare minut, se releva bărbatului său. El îi luă brațul sub al lui, îi mângâie mâna și i-o sărută, apoi amândoi trecură în salonaș, unde el o puse ca pe un musafir să șadă și-i aduse cafeaua dinainte. Ea zâmbea.

— Unde-i tata, să mă vadă... O domnișoară pe care o servește un domn!

— Adică o domnișoară măritată.

Mia se 'nroși, dar se făcu a nu înțelege și urmă:

— Ar fi cea mai mare nerușinare femeiască. Dar despre toate eu îi scriu și-i spun că fac tot ce pot ca să înțeleg pe Domnul și stăpânul meu. Sunt destul de supusă până acum, nu-i așa?

El dete din cap:

— Așa, și-așa. Dac'ar fi să scriu eu lui socru-meu...

Fata se făcu și mai roșie, dar urmă liniștită:

— I-ai spune că ai o soție cam prostuță, dar care te iubeste din tot sufletul.

Se descărcă deodată de cuvintele din urmă, parcă speriată de ce îndrăsnise să zică. El o privea nedomirrit.

— De când asta?

— De acum și de mult.

— Mio!

Ea ridică ochii spre el înnecați în lacrimi.

— Cine ar crede că jocul de șah poate avea asemenea urmări!... zise ea, încercând să zâmbească.

Bărbatu-său veni lângă ea, privind-o de aproape, nehotărît, parcă chiar trist. Lupta cu slăbiciunea lui, cu gândurile de dreptate și cu imaginea Anei. Dacă Ana ar fi fost cu dânșii, la Roma, ar fi uitat-o mai lesne și mai lesne s'ar fi lăsat farmecului de a trăi în pace cu nevasta lui și a o iubi. A o iubi!... Incepea să încolțească ceva, delicat și infinit de dulce, pentru firea nouă a femeii lui. Dar Ana era departe, și depărtarea mărește tot în lumea iluzionarilor.

Mia se uită tot ea la el, parcă înțelegându-l și voind să-l ajute a ieși din gândurile care-l munceau. El îi trecu mâna pe ochi, și reveni la loc.

— Eu am scris părintelui domniei-tale, zise ea.

— Când?

— Astă-noapte.

Va să zică n'ai dormit de loc.

— Am dormit puțin.

El se sculă din nou și iar veni lângă dânsa, luându-i o mână.

— Lucrurile nu pot urma astfel. Trebuie să-mi făgăduiești că vei dormi. Altfel mă mâhnești.

— Ți făgăduesc. Fac ce pot și mai cu seamă ceea ce dorești.

Când ieșiră, vremea era a ploaie. Se urcară într'o trăsură și o porniră către Forul lui Traian. Ca doi camarazi, umblau acum la braț, prinși de înrâurirea lumii în care intrau.

— Ce păcat că nu e vremea ca la Coliseu, zise Mia încet. Parcă lumina e în noi astăzi...

— Așa e, dragă.

Coloanele frânte și întinse la pământ dădea o solemnitate nespusă locului. Ei mergeau ușurel, apropiindu-se de temelia spiralei. Când fură destul de aproape, ca să vadă bine trofee de pe cubul coloanei, Alexandru simți brațul neveste-si tremurând. Ea le știa pe dinafară, toate desemnurile acelea clasice, le avusese înaintea ochilor toată copilăria ei, și parcă nu-i venea să creadă că le vede aevea.

— Și încă lipsesc vulturii, zise fata, unul trebuie să fie pe aici pe aproape

într'o biserică ce se cheamă Sfinții Apostoli.

— Da? De unde știi?

— Cum să nu știu! Că doar asta este cel dintâiu lucru pe care l-am învățat. Iată și o rază de soare... Va veni poate o vreme și pentru noi!... Cât îți sunt de recunoscătoare că m'ai adus aci!... La asta visam noi toată vremea, domnuțe.

— Da nu mă chema așa, dragă.

— ...Domnuțe Alexandre...

— Alexandre, scurt.

— Da... Alexandre, zise ea ridicând ochii spre el.

— A! Impăratul nostru a făcut minunea asta!...

Ei nu-i părea rău că el amesteca pe Impăratul divin cu lucrurile lor sufletești, fiindcă la dânsa tot ce era nobil și curat se ridica spre imaginea patriei ei latine, ca un prinos. Complicațiile abstracte, ce nu mergeau în calea asta, nu le înțelegea și n'o interesau.

Cu un binoclu la ochi, urmărind scenele de pe coloană, ea vorbea întrerupt, transportată în lumea depărtării.

— Iată-i acolo cum trec Istrul către

noi... Și unii pe cai... Iată și badea nostru...

— Care bade?

— Dacul nostru îmbrăcat aidoma ca la Hurești...

— Ei, bată-te de fată! socoteam că ai văzut pe cineva cu adevărat.

Ea își luă binoclul dela ochi și începu a râde.

Îeșiră deasupra Forului, ca să vadă mai bine scenele spiralei, și când în fine porniră pe jos către aleele de văzut, el se uită la dânsa lung, parcă o revelațiune lăuntrică se făcuse în el despre dânsa.

— M'aș ruga să-mi cumperi niște fotografii să le trimit acasă!

El o auzea și n'o auzea.

— Alexandre...

— Dragă...

— Vrei, mă rog, să-mi cumperi niște fotografii?...

— Cum nu! o prăvălie întregă. Hai-dem...

Birjarul, care venea după dâșii, îi duse în Via Candotti, strada clasică a vânzătorilor de asemenea lucruri. El luă tot ce găsi despre Coloana și Forul lui Traian, fotografii colosale de statuele Impăratului, de busturile lui.

— Prea multe. Nu risipi banii, zise ea domol.

Puseră lucrurile în trăsură și ieșiră din nou pe jos, să vadă magazinurile și lumea. La un colț pe stradă, ea îl opri înaintea unui geam, plin de giuvaericele minunate.

— Uite ce minuni!...

Bărbatu-său o răsuci pe loc și o sili să intre la giuvaergiu.

Negustorul desfăcu înaintea lor tot felul de colane, de inele, de diademe. Fata făcuse ochii mari și privea cu jenă. El o silea să aleagă ceva.

— Mă rog, iartă-mă, nu sunt pentru mine.

— Ba tocmai...

Și fiindcă ea nu voia să aleagă nimic, așese el un lanț de mărgean, cu mici diamante printre perlele roșii,— cel din urmă model, — lung până la genunchi.

Fata se uita la dânsul cum plătea o sumă de bani, tristă, neștiind să-și prefacă gândurile.

— Eu sunt proastă, îi zise ieșind... Sunt o biată fată căreia nu i se cuvine așa lucru scump. Il voiu purta pe acesta, fiindcă mi l-ai luat domnia-ta, dar mai mult nu... Am toate sculele

dela mama domniei tale, ca reginele. De ce arunci banii?... adăogă ea, cu glasul tremurând.

El era mirat și atins de acest nou efect pe care-l producea un dar.

— Îi arunc, fiindcă îi am și fiindcă îmi face plăcere să dau... Asemenea mici lucruri pot să-mi permit, și poate mai mult. E bine s'o știi fiindcă ești nevasta mea... Dacă m'aș scăpa de datorii, aș putea mult mai mult.

Ea se retrase în fundul trăsorii, ducându-și mâna la ochi.

— Ai datorii?

— Ca orice bun Român.

— Iartă-mă, dar vorba asta mă cutremură.

— De ce?

— Fiindcă am auzit-o așa de des în casa noastră!... Dar la noi nu se putea face altfel, fiindcă adesea ne lipsea pâine, când era tata închis. Ah, domnule, ce vinovată e lumea care risipește!...

El tăcea, mirat și mulțumit de stângăcia ei. Fata parcă înțelegea ce se petrecea într'însul.

— Iartă-mă... aș vrea să-ți zic pe nume...

— Alexandre, răspunse el, zâmbind de atâta naivitate.

— Da, Alexandre. Când voi în-drăsni mai mult, îți voi spune cât suferim noi, peste munți; câtă lipsă ducem, câte angarale și nevoi, — pe când dincoace, la dumneavoastră, se risipesc averile... Acuma nu îndrăs-nesc...

Apoi, îl atinse pe braț, încetinel:

— Ai datorii?

— Da.

— Dacă ai avea încredere în mine, le-am plăti.

— Negreșit că o să le plătim. Chiar mâine, dacă aș voi: n'am decât să vând ceva, ori partea dela mama, ori dela unchiu...

— Doamne păzește!... Când voi trăi eu, nu vei vinde.

— Ei bravo! Cum o să plătești altfel?

— Vrei să oprim trăsura? Nu te aud. Să mergem pe jos.

Se deteră jos. Fata scoase din buzunar portofelul, se tocmi cu birjarul și, cu toate că acesta bombănea, îi plăti cursa lui, fără niciun ban mai mult, Bărbatu-său râdea.

— Va să zică încep economiile?

577.672

Ea nu-l auzea. Se prinse cu temeiul de brațul lui, își potrivea pasul pe al lui bărbatu-său și începu:

— Cât voi trăi eu și cât voi purta numele domniei-tale, nu vei vinde. Ce ai de la părinți trebuie să rămână.

— Cui? zise el oprindu-se în loc și răsând.

Ea zâmbi și se uită în jos:

— Nu știu... domniei-tale. Dacă ai încredere în mine, nu trebuie să-ți ardezi starea. Eu sunt femeie de muncă. Să mă lași să muncesc. Domnia-ta faci ce vrei, să faci politică. Eu te ajut. Merg la țară și stau acolo. Părințele domniei-tale va fi și al meu... Și vei vedea că plătești datoriile, — îți spun pe cuvântul meu, de adevărată fecioară de Român.

— Bine, zise el, înrâurit de puterea cu care vorbea fata. În schimb, ce-mi ceri?

— Nimic, răspunse fata, plecând capul. Ce ți-aș cere, nu-mi poți da... Poate cu vremea, când vor trece anii și dorurile...

El tresări. Ii bătea inima, auzind-o vorbind. În înțelepciunea ei străbătea un accent de descurajare, pe care voința nu-l putea ascunde. Trecu un mo-

ment de tăcere peste amândoi. El încercă să glumească:

— Dacă n'am fi în stradă te-aș săruta.

— Vremea poate multe... Pentru mine nu-i nicio greutate de a aștepta.

— Cum așa?

— Ți-am spus...

— Ce?

— E taina mea.

Ajunseră la hotel și dejunară, amândoi bucuroși de a se găsi față în față. După dejun, el o rugă să se odihnească. Ea nu voi cu niciun preț. Iși scoase pălăria, să-și îndrepteze părul, pe care dintr'o aruncătură de cap îl lăsă să cadă pe spate. El o vedea din odaia lui, și veni la dânsa, luând-o de mijloc și sărutând-o pe undele de păr.

— Nu te supăra...

Ea se întoarce spre el.

— De ce mă întrebi?... Știi bine că nu mă supăr. Aici nu mai suntem în stradă, — parcă așa ziceai. Șezi. Vrei să-mi pui pălăria asta?... sau pe astă-laltă? Mi le-a ales doamna Ana pe amândouă, adăogă, privindu-l fix.

— Pune pe care vrei; cu amândouă îți șade bine.

El începea să se găsească în echilibru nestabil față cu nevastă-sa, dar tot odată într'o așteptare continuă de ceva nou. Simțea că viața ei binefăcătoare pătrundea în el pe fiecare zi și pe fiecare ceas, insinuându-se ca o rază de lumină.

Umblară după prânz prin biserici. Aci, pentru fată, toate îi aminteau pe tată-său. La fiecare preot ce întâlneau — și erau mulți — ea găsea prilej să spuie câte o particularitate a firii bătrânului luptător, pentru care avea un adevărat cult.

Seara prânzică din nou la masa lor și după prânz se urcară la ei.

— Astă seară ne culcăm de vreme, zise el cu hotărîre, și dumneata îmi vei face plăcerea să adormi numai-decât. Altfel, scriu lui socru-meu că nu mă ascuți.

Ea rîse cu plăcere, apropiindu-se de el și punându-i mâinile pe umeri:

— Te ascult în toate și mă cule.

— Nu numai te culci, ci și dormi.

— Și asta, dacă poruncești.

— Poruncesc.

Ea se uită la el lung, ținându-și mâinile pe umerii lui.

— Poate... cu vremea n'o să-ți mai fiu așa de străină...

— Nu-mi ești străină nici acuma...

Ea-l întrerupse, dând din cap cu neîncredere.

— Noapte bună, zise fata depărtându-se. Îți făgăduiesc că voi dormi.

Rămași fiecare pe seama lui, gândurile îi luară pe amândoi. El se desbracă și se culcă, păzindu-se de a nu intra în camera neveste-si, dar părându-i rău că rămânea singur fără de dânsa. Un sentiment obscur de temere venea odată cu imaginea Anei. Se simțea umilit de atâtea neazuri pe care le îndura el și pe care le îndura și fata, nevinovată.

Treceau ceasurile și el, care rugase pe Mia să doarmă, nu putea dormi. O vedenie nouă sta acum în mintea lui: umerii albi ai fetei.

Auzi bătând la ușă.

— Tu ești, Mia?

Fata deschise încet ușa.

— Eu. Se poate?...

— Cum să nu se poată?

Ea veni spre el, îmbrăcată frumos, cu o haină de casă albă, acoperită cu horbote, și cu lanțul cel nou pe după gât.

— Am venit să îndreptez stângăcia de astăzi, dacă se mai poate și nu ești supărat.

— Nicidecum, dragă. Ia un scaun și șezi lângă mine. Mă ierți că nu ți-l ofer eu, dar n'aș putea, adăogă el râzând.

Ea șezu lângă marginea patului. Ii erau ochii adânci și plini de flacăra nobilă a gândurilor. Drept și hotărît, îi luă o mână și i-o sărută.

— Trebuie să-ți fi părut îngustă la minte, astăzi. Se cade să mă ierți și să mă compătimești, că doar n'o fac din rea voință, ci din nedeprindere. Eu am fost crescută în casă de oameni sărmani... Noi nu știm să ne prefacem și nici să trăim ca domniile-voastre...

— Da nici de cum, fetiço.

— Așa mă prinde câte odată gândul și dorul de a face și eu ceva pentru binele domniei-tale și de aceea am grăit prostiile mele de astăzi... Numai să mă ierți...

— N'am de ce, dragă.

— Cum o să știu eu îndrepta, eu, o biată femeie proastă, ceea ce n'au îndreptat alții. Domnia-ta ești stăpânul a toate, și al meu.

— Bine, dragă, de ce te gândești tu la atâtea lucruri? Nu numai că nu m'ai supărat, dar chiar mi-ai făcut mare plăcere, și așa vom urma.

— Atunci sunt mulțumită. Nu te-am supărat?

— De loc.

Ea păru a se gândi un moment.

— Bine. Mă duc să mă culc liniștită. Se sculă, dar apoi iar șezu. Căuta ceva:

— Mă rog, îmi ierți o altă întrebare?

— Orice, dragă.

— Nu ai scris doamnei Ana?

El se uită la dânsa, nedomirit:

— Nu. Ți-am arătat scrisoarea pe care am scris-o.

Fata voi să mai zică ceva, dar glasul i se înneacă în piept. Iși lăsă capul pe mâni și tăcu. El o apropie de dânsul și o sărută.

— Draga mea! Și pe tine te muncește gândul ăsta... Mai bine așa: să vorbim. Ce dorești să știi?

— De ce nu i-ai scris?

— Fiindcă nu se putea. Ceea ce facem fără gânduri rele și fără a atinge pe alții, suntem în drept s'o facem. Cât am fost liber puteam să scriu.

Acum, că tu ești alături de mine, nu mai pot scrie.

Fata se uita lung la el.

— Uite, Mia. Inchipuește-ți că tu ai iubi mâine pe un om.

— Asta nu se poate! strigă fata.

— Mă, rog să ne închipuim...

Nu se poate. Din ceasul în care am jurat înaintea Domnului, că sunt femeia domniei-tale, pot muri, dar mai mult nu se întâmplă cu mine.

— Bine, dragă. O simplă presupunere. Dacă tu ai iubi pe un altul, poate că eu aș fi rănit în amorul propriu. Cu toate astea îți jur că nu aș face nimic împotriva, — ba poate chiar te-aș ajuta să devii soția omului acela. Respectul libertății sufletești, Mia!

Fata, încremenită, se uita la el, parcă neînțelegând ce spunea. Două lacrimi mari se înnodau în coada ochilor. Și el se simțea străin de vorbele ce zisese, drept în sine, dar așa de crude pentru cei ce iubesc. El luă mâna fetei și își rezemă capul de dânsa.

— Lasă-mi-o mie, dacă te duci. Nu sunt nici eu fericit, dragă.

Era o nespusă întindere de înțelesuri în cuvintele lui, pe care fata păru a o prinde. Se apropie mai mult de

dânsul, cu nevoia de mângâiere ce umple inimile femeiești, și îi trecu brațul pe după gât. El se uita la dânsa, rătăcit ca într'un vis fermecător, simțindu-i sânul cald cum palpita alături. Desfăcu o panglică dela gât și sărută haina moale. Iar își ieșea din minți. Incercă ușor s'o îndepărteze:

— Du-te, dragă, încep să te iubesc și mă tem de vorba de aseară. A fost crudă!...

Ea îl cuprinse cu amândouă brațele de gât, și încet, la ureche, rosti ca în vis:

— N'o mai zic.

VII.

A doua zi dimineață, natura părea a se fi gătit de sărbătoare. O zi de Martie, plină de lumină — lucru rar chiar la Roma — curgea din înaltul Cerului pe lumea și plantele încărcate de umezeală, deschizând bobocii rozelor și sufletele muritorilor către viață.

Ei stau la fereastră, amândoi, privind departe, spre linia colinelor, brazii uriași ce mărgineau orizontul.

— Mă temeam de vreme rea, zise Mia. Luna asta e urîță pe aici.

— Găsești?

— Nu pentru mine. Dar știu că e așa.

— Parcă ai mai fost odată pe locurile astea...

— Nu. Știu de la tata. De ce ne vorbește el atâta decât despre Roma. Știu chiar că se zice: „Marzo, pazzo”.

Apoi atingându-l ușor cu mâna peste obraz:

— Pazzo!

— Ce'nsemnează?

— Nu știu..... Inchipuieste-ți că m'am visat astă-noapte acasă... și cu așa grele lucruri de spus!

— De ce grele?

— Fiindcă eram cu doamna Ana... Umblam la scaldat amândouă, între niște sălcii, și se făcea că mă înnece, eu care doar știu înota... Imi venea apa până la gură, până la ochi, până peste cap, și nu puteam mișca mâinile, parcă mi le-ar fi ținut cineva legate. — iar doamna Ana vrea să-mi vină în ajutor și nu putea, că apa o ducea și pe dânsa la vale. Și numai ai venit dumneata de m'ai scăpat...

— Da?... Bine că era în vis, Mia. că altfel eu deabia știu înota...

— Se poate. Dar nu este cum este, ci cum umblă gândul în doruri... pe apa Mureșului... Era aidoma, ca în lumea adevărată... Câte zile de copilărie am petrecut pe acolo!... Locuri triste și totuși foarte scumpe, domnule...

— Iar domnule?!

Ea prinse a zâmbi:

— Așa-i deprinderea mea, că n'am putut să mă desbar încă de tot de felul nostru de a vorbi... Dar altminteri îți pot zice acuma și pe nume, și mai mult, că doar te port în gânduri și în inimă, pururea, ca un lucru ce este din însușirile mele.

Și cum stau alături, ea ridică lanțul ce-l purta la piept, și i-l trecu și lui pe după gât:

— Ca să nu te desparti niciodată de mine.

— Niciodată, întări el.

— Știi ce? Dacă vrei să-mi faci plăcere, — dintr'o boabă de astea să-ți faci un inel sau un ac de legătură, ca să-l porți întotdeauna.

— Bucuros, zise el. Dar nici inel, nici ac de legătură. Dacă primești aș face altceva... Bunăoară ceva care să aibă înțeles numai pentru noi amândoi.

— Ce?... întrebă ea cu ochii fericiți...

— Aș putea închide boaba de mărgean într'o capsulă de aur, în care ar rămânea nevăzută de nimeni și totuși ar fi... cum sunt cele lăuntrice ale noastre.

Nevastă-sa clipea din gene, privindu-l încântată, ca cineva care începe a descoperi o lume nouă, delicată și fermecătoare. Apoi se întristă deodată.

— Ce ai, dragă?

— Mă simt așa de proastă!... Înțeleg și văd cât știu eu de puțin să trăiesc și ce frumos ridici domnia-ta vieța de toate zilele!... Dar mă umilesc cu cea mai mare plăcere și te ascult.

— Nu, dragă. Eu știu poate oarecare nimicuri din afară; pe când tu ai pentru mine adevărul sufletesc — întru atât de simplu și cu toate acestea atât de rar.

Tocmai atunci se deschisese ușa de la camera ei și fata din casă intră cu două brațe de roze, pe când un om venea cu o azalee înflorită.

Mia zâmbea. După ce ieșiră slugile, ea se duse spre bărbatu-său, roșie de plăcere:

— Pentru mine sunt toate acestea?

— Da, dragă, pentru tine.

— Vezi?... Asta nu știu eu. Nu știu împodobi vieța cu toate comorile de bunuri ce le poartă ea în sine. Simt și eu multe lucruri și mă gândesc cum

ar fi ele frumoase, numai nu știu să le aduc la 'ndeplinire.

Apoi se uită lung la roze și, roșie ca și dânsese, se întoarse către bărbatu-său:

— Pentru mine sunt, în adevăr?

— Pentru tine, dragă.

Mia își duse mâinile la ochi, parcă ar fi voit să închidă acolo icoana fugară a momentului.

— Eu am visat, pe când eram la casă, zâne și feciori de împărați, — dar parcă așa lucruri frumoase nici acolo nu erau. Numai mă rog, dacă d-ta ții la mine câtuși de puțin, să nu mai risipești banii pe daruri de astea scumpe, — că doară nici nu mi se cuvin și nici nu-mi trebuie...

— De ce nu-ți trebuie?

— Fiindcă sunt mulțumită și așa. Ele, florile, sunt frumoase, fiindcă sunt. Dar fie ale mele, fie ale altora, mulțumirea mea adevărată stă în mine și podoaba din afară a vieții, care mă încântă ca o poveste, pare câte odată a mă mustra.

— De ce, Mio?

— Nu știu. Se vede că sunt proastă. Risipa mă neliniștește și mă'ntristează. Așa aș dori câteodată să mergi

și d-ta pe la noi, ca să vezi cum trăim și din ce trăim!...

— Bucuros.

— Nu doară că suntem de plâns,— că viața și-o agonisește omul cum poate, care muncind pe loc, care ducându-se prin țări străine, după câștig. Numai, avem greutateți, mai cu seamă când Românul are drag de neam. Apoi, prin părțile noastre, pe acolo, e foc și pârjol când încerci să-ți aperi drepturile.

Ridică ochii către el:

— Cum să îndrăsnesc eu a primi așa lucruri scumpe, când chiar și domnia-ta ai datorii?

— Ei, și?...

Ea se uită la el lung.

— Zău nu se poate. De când mi-ai spus că avem datorii, eu nu mai dorm.

— E! Ce exagerație!

— Crede-mă, Alexandre!

Dânsul se plimba acum prin odaie, zâmbind de atâta naivitate. Patru flori.. ori cât ar fi costat de scump, tot nu se ruina cineva, cumpărându-le. Numai plăcerea de a da, făcea atât.

Mia tăcea, temându-se să nu-l fi rănit cu vorbele ei de fată săracă.

El se învârtea în sus și în jos, privind florile și gândindu-se. Convorbirea cu nevastă-sa îi amintise de unele scene cu sămsarii de prin București, când, strâns de nevoie, trebuia să iscălească polițe rușinoase. Ce șir de copilării vinovate! Unde se duseseră banii? El nu-și da seamă. Un singur lucru era astăzi limpede: că trebuia să vândă ceva, sau partea dela unchiu-său, sau partea dela mamă-sa. La ideia asta simți sângele urcându-i-se în obraz. Făcu o mișcare în aer cu mâna, parcă ar fi voit să spună că un asemenea lucru nu era cu putință. Apoi se surprinse singur și se înroși.

— Ce lucruri!...

— Ce?... întrebă Mia.

— Nimic.

Se mai învârți prin casă într'aiuri, până ce se opri în fața neveste-si.

— Și cum crezi că ne-am putea scăpa de datorii?

— Eu nu știu, răspunse fata, gândindu-se. Prin economii și prin înțelepciune. Să ne întoarcem acasă...

— Dar să trecem întâiu prin Transilvania.

— Bine... Adică zic bine, fără cuvânt.

— Ba nicidecum. Eu doresc de mult să mergem pe acolo.

Mia se uita la el cu temere și nedomi-
rire: oare dorea în adevăr să meargă
în Transilvania? sau firea și crește-
rea îl făceau să se lepede de dorințele
lui personale, pentru a primi și a sa-
tisface pe-ale ei? Această întrebare, la
care nimeni nu putea răspunde, o ne-
liniștea. Ca la toate ființele hotărâte,
tot așa și la dânsa, firea mlădioasă a
lui bărbatu-său o umplea de temere,
dar și de admirație; cine are voință
puternică, suferă când cedează, — și
totuși e așa de frumos a ceda în lucru-
rile zilnice!

— Dacă vrei în adevăr să mergem
pe acasă, am putea scurta călătoria
în Italia.

— E păcat, zise el, pe gânduri.

Dânsa se făcuse mititică și se apro-
piase de el:

— Când ne vom plăti datoriile, ne
vom întoarce iar. Dacă ai încredere
în mine, să mergem acasă, să mă lași
la țară, și peste câțiva ani răspund
eu de Italia.

— O să fie cam târziu.

Ea se plecă sub ochii lui, mirată și
surâzătoare:

— Vous dites?

El râdea fermecat de grația stângace a fetei. Dânsa repetă, silabă cu silabă, cuvintele lui:

— O să fie cam târziu!...

— O să mai îmbătrânim.

— Cu atât mai bine.

— De ce?

Așa. O să ne cunoaștem mai de mult, cum se cunoaște tata cu mama.

— Foarte bine, zise el râzând. Așa dar vrei să lăsăm Florența și Veneția?

— Pe altădată. Dacă nu cer prea mult, m'aș ruga de d-ta să mai stăm câteva zile la Roma, până se îndreptează vremea de tot, și apoi ne întoarcem acasă prin Ancona.

— Ții la Ancona?

— Ba nu. Știu numai că drumul e mai ieftin pe acolo.

— Va să zică, începem să ne plătim datoriile.

Ea dete din cap râzând.

VIII.

Lăsând Florența și Veneția, pentru vremuri mai bune, tinerii o porniră către țară. Mia venea la niște rude ale sale din Ardeal, dorind astfel să arate lui bărbatu-său comitatul Sibiului, în care Românii sunt mai numeroși și vorbesc mai bine.

Ajunghând în Sibiu, Comăneșteanu avu impresia că intră într'o țară românească nouă. Prima lui nedomirire începu în vagonul drumului de fier, în care citi anunțuri oficiale scrise în limba maghiară, în limba germană și în limba slavonă, deși aci marea majoritate a poporului nu era nici maghiară, nici germană, nici slavonă. Această nedomirire se urmă mai departe când ajunse la hotel. Zum Roemis-

chen Kaiser, simțise, se vede, nevoia de a aminti despre Impăratul Romanilor, care călcase pe aceste țărâhuri și le cucerise, dar își amintise numai în limba germană.

Mia era veselă. Ea, care cunoștea lucrurile cum erau în adâncul lor, simțea preocupările lui bărbatu-său, dar nu le înțelegea. De aceea se culcară în tăcere.

Când deschiseră ochii a doua zi, soarele străbătea prin perdele cu vioiciune, dintr'un cer încântător. Ca întotdeauna, natura senină îndreptă gândurile omului. Comăneșteanu se îmbracă voios, cântând ca în vremuri bune. Ii trecu prin minte imaginea Anei, cam ștearsă. El rămase un moment locului, mirat de nestatornicia lui însuși. Inșă aci lucrurile nu erau pe melancolie. In fața lui, pe zid, o ordonanță de poliție scrisă în ungurește și nemțește, avea și traducerea românească. In sfârșit!...

Chemă pe nevastă-sa și-i arată descoperirea făcută. Ea râdea de grija lui.

— Da, firește că trebuie să fie și în limba noastră! Aici toată lumea o vorbește, și chiar străinii între dânșii se

înțeleg în românește. Hai să ieșim pe stradă, să mergem prin magazinuri, și vei vedea.

Se îmbrăcară și ieșiră.

În adevăr, mai toți negustorii știau românește. Unii însă vorbeau limba numai de nevoie. Îi înțelegeai că legau fraze compuse din noțiuni substantive fără fluiditatea verbelor. Dar, în fine, vorbeau. Pe stradă, la restaurant, la gară, la hotel, peste tot. Comăneșteanu avu impresia că se găsește în țara românească, într'o țară românească bizară, în care se părea că oamenii au visat o limbă încântătoare, iar deșteptându-se nu și-au mai amintit-o întreagă, cum era în vis, ci au recompus-o fragmentar. Și astfel se urgitează încă și astăzi aprobarea statutelor; se exoperează consimțământul ministerelor; se purisează exemplarul pentru substernere la Majestatea Sa, iar Plenepotențiații pot ast mod a complecta studiul lor în acest obiect, parte în praxă, parte în teorie.

Mia voia să arate lui bărbatu-său puterea poporului românesc și de aceea ținea să-l ducă pe la toate instituțiile culturale și economice, la Mitropolie, la casele de credit, la bibliotecă. Dân-

sul, cam jenat, o urma peste tot, neputând să se împotrivească naivei mândrii cu care umbla prin țara ei.

Vizita la Mitropolie fu discutată la colțul unei strade. Comăneșteanu, vesel și înrâurit de hotărîrea nevastă-si, încerca să-i arate că nu se mergea la șeful spiritual al poporului ca la moară. Dânsa se necăjea și stăruia să meargă.

— La noi, mă rog, nu e ca la domnia-voastră. Cine are nevoie de Prea Sfințitul îi găsește, că de aia Excelența Sa a fost numită în capul poporului.

Apoi, luând pe bărbatu-său de braț, îl îndemnă să meargă, zicând:

— Eu despre mama sunt greco-orientală, și am rămas. Numai frații mei au urmat pe tata și sunt uniți. De altminteri, asta este buba noastră a Românilor de peste munți: deosebirea în biserică. Poate, cândva, să vorbim mai îndelung... acum să mergem.

Și așa, porni înainte, voinică și sănătoasă, silind pe bărbatu-său s'o urmeze.

Ajunseră la Mitropolie, pe când tocmai înaltul prelat ieșea din comisiunea cu care lucrase toată dimineața. Fură primiți numaidecât.

Mitropolitul Românilor greco-orientali era un bărbat încă voinic, de statură mijlocie, alb ca zăpada, cu părul lung aruncat pe spate, cu fruntea înaltă, cu un aer original de vioiciune și tinerețe pe care i-l da nasul, așezat în mijlocul figurii ca o pălărie pe o ureche. Tichița de pe vârful capului și brăul dela mijloc, amândouă roșii, rupeau monotonia hainelor negre și-i dau aerul modern și civilizat.

De îndată ce se apropie de dânsul, Mia îi căzu în genunchi, sărutându-i mâna și rugându-l să binecuvânteze căsătoria ei cu domnul ce era de față. Comăneșteanu, fără să știe cum, îngenunchie și el. În fuga impresiilor băgă de seamă că nevastă-sa tremura, cuprinsă de un respect și o smerenie nemărginită.

Bătrânul prelat îi ridică de jos, îi sărută pe frunte și-i puse să șeadă lângă dânsul, vorbindu-le cu blândețe.

Tânărul părea hipnotizat de întreaga înfățișare a prelatului și mai cu seamă de modul său de a vorbi. El le povesti multe lucruri interesante din trecutul nostru, dar mai cu seamă le vorbi despre țaran, insistând asupra modului cum s'a făcut împrăprietări-

rea în Transilvania. Înainte de-a fi fost ales Mitropolit, P. S. S. fusese episcop al Ardealului. Ii pofti deci să meargă prin locurile acelea, spre a vedea gospodăriile (sau cum zicea el, „economia”) Românilor, bogăția, traiul, câmpii și vitele lor.

Când ieșiră de la Mitropolie, Mia părea transfigurată. Merse în tăcere lângă bărbatu-său, privind drept înainte lumina ce se cobora din înaltul cerului. Intru târziu, ea zise încet:

— La noi așa sunt lucrurile: viața noastră națională nu e lipsită de biserică: în jurul ei ne strângem aspirațiile, dorurile și nevoile; printr'însa pășim înainte. Nu vorbim frumos; dar venim la domniile-voastră să vă cerem înapoi împrumutul de acum un veac.

Comăneșteanu se uita la dânsa, nedomirit.

— Care împrumut?

Fata zâmbea:

— Împrumutul de acum un veac, când domniile-voastre vorbeați grecește și noi v'am ajutat să vorbiți românește. Cu o destoinicie minunată, domniile-voastre ne-ați întrecut. Poate, ce e drept, în graba juvenilă cu care

v'ati alcătuit limba cultă de astăzi, ati luat cam multe franțuzisme, dar noi trebuie să vă urmăm pe calea asta, că doar domniile-voastre sunteți speranța și lumina pentru noi.

Apoi, potrivindu-și pasul pe al lui bărbatu-său, îl luă de braț.

— Vrei să mergem la societatea românească de credit?

— Bucuros. Dar vă rog, avem deja economii de depus?

Mia zâmbi plecând capul. Apoi se uită la el, liniștită.

— Nu avem încă, dar o să avem.

— Foarte bine.

El se lăsă a fi călăuzit de nevastă-sa și peste tot avea aceeași impresie de viață românească vie, ce curgea ca o pânză de apă puternică sub un strat de nisip. La suprafață erau străinii, Sașii, Ungurii și Evreii, iar temelie era poporul băștinaș, Românul, care cu hotărîre și pe tăcutele se întindea și-și recucerea pământul.

Tinerii, grăbiți să meargă la țară, plecară chiar în ziua aceea. Mia ar fi dorit să arate lui bărbatu-său tot comitatul Sibiului, sau cel puțin satele mari românești: Rășinari, Orăștia și

Seliște. Dorul însă de-a merge la rudele sale o hotărî pentru cel din urmă.

Drumul dela Sibiu la Seliște îl făcură cu un medic român, anume d. dr. Tac. Acesta păru lui Comăneșteanu inteligent și interesant, dar mai presus de toate vorbăreț. Numele său ar fi trecut mai lesne ca o ironie, căci d. doctor era foarte puțin Tac și foarte mult Vorbesc. Pe când Comăneșteanu căuta să arunce câte o privire furișe pe fereastră, d. doctor Tac îl atingea pe braț.

— N'o, d'apoi mă rog domnule, pentru ce?

Comăneșteanu înălța din umeri, parcă ar fi zis: „de, dragă domnule, știu și eu!”

Nu-și poate închipui cineva cât e în stare să vorbească un doctor în medicină pe locurile astea!... Ce-o fi, Doamne, cu doctorii în drepturi, cum se zice pe aici?!

Dar iarăși d. dr. Tac era interesant. D-sa citea toate revistele, toate cărțile, toate broșurile, toate ziarele ce se publicau la București; cunoștea toate chestiile literare la ordinea zilei; vorbea de oamenii mari ai României cu un fel de iubire religioasă. — E, în ade-

văr, atingător, se gândea Comăneșteanu, să vezi pe oamenii aceștia lup-tând cu nevoile vieții lor, cu prigonirea și nedreptățile ce li se fac, și totuși năzuind spre noi, interesându-se de tot ce se petrece și mai ales de ce se scrie în România.

Sărind cu vioiciune dela una la alta, d. dr. Tac sări și din tren. Până să-i prindă tinerii de veste, d-sa dispăruse într'o gară.

Pe la 4 după prânz ajungeau la Seliște.

De îndată ce rămaseră singuri, Comăneșteanu se simțise învăluit de pânza trandafirică a gândurilor bune. Era în Transilvania, în inima Daciei strămoșești, a acelei Dacii pururea tânără, dela care ne venise simțimântul renașterii și către care șburau toate aspirațiile noastre.

Incântător loc, încântătoare zi, încântători oameni! Familii întregi de muncitori de pământ strângeau maldărul de pe câmp. Fetele, cu pălăria peste broboadă, apăreau voinice și frumoase. Fânul cosit umplea aerul de mireme.

Se opriră în gară aproape un ceas, așteptând o trăsură din Seliște, care

trebuia să fie a unui oarecare Gheorghe, dar care, bine înțeles, nu venea. După ce plecă trenul, dispărură și muștrele oficiale, hamalii și fluierătorii și rămaseră numai câteva chipuri senine de țărani, câțiva băieți ce se jucau prin iarbă, o fetiță rumenă și albă, ce adusesese poșta.

Comăneșteanu porni singur către sat. Era cald. O manta de ploaie, cu un revolver în buzunar, atârna cam greu, o anină pe umărul unui băiețuș, ce bătea praful alergând pe șosea ca un mânz. Din când în când se mai dau în vorbă:

— Cum te chiamă pe tine, măi băiete?

— Pe mine?

— Pe tine.

— Ionică.

— Și mai cum?

— Și mai cum mă chiamă?

— Da.

— Ionică Blăstematu.

— Da cine te-a botezat așa, măi?

— Cine m'a botezat?

— Da.

— Domnu' notar.

Ce nume curioase!... Pentru noi, Românii din Regat, deprinși cu banali-

tatea lui escu și lui eanu, numele acestea de obiecte, de vorbe și de calificații, date oamenilor, ne par niște adevărate porecle. E drept însă, că unele sunt posnașe de tot: Moisi Bâzgâlea, Iancu Puiță, Troilă Legănatu, Pătru Umblă.

— Mai avem mult, mă Ionică?

— Până la sat?

— Da.

— Ba n'avem mult.

În adevăr, satul se vedea pe coasta cealaltă a dealului. Ți se părea că ai ajuns și totuși erai departe. Soarele ardea bine. Pe o muchie, strângeau cosașii fânul încă verde, adunându-l în vârful furcii, și în vârful limbii, cu munca și cu cântecul. Minunați erau! În nepăsarea lor harnică, păreau deplin fericiți, cum de altminteri par totdeauna cei ce muncesc și cântă, celor ce gândesc.

— Mai avem mult, măi Ionică?

— Dacă mai avem mult?

— Ei.

— Până la sat?

— D'apoi până unde, măi!?...

Îl stehorisea cu răspunsurile lui, care nu erau decât întrebările celui alt, întoarse pe dos.

— Ba nu mai avem mult.

După câțva timp, dete Dumnezeu și intrară în sat.

— Iacă și nea Gheorghe, zise băiatul. Comăneșteanu avu plăcerea să vadă pe birjar trecându-i pe dinainte cu un domn și o doamnă.

— Domnul medic, cu doamna institutoare.

— Dar noi, Ionică?

Ionică se uită la el.

— Păi, să mergem la casină.

— Da sunt trăsuri acolo, măi?

— Trăsuri la casină?!

— Dacă nu sunt trăsuri, ce să căutăm acolo?

— La casină?

— Ei.

— Pe domnu' notar.

În sfârșit o porniră în căutarea d-lui notar.

Pe o piață pavată, la încrucișarea a două strade, era așezată o casă curată, unde inteligența locului venea să citească jurnale. Comăneșteanu fu întâmpinat de un domn, foarte cumsecade, care, de îndată ce auzi pasurile tânărului, trimise oameni în toate părțile, unii după trăsură, alții după domnul notar. Intrară în vorbă. Domnul acesta era stăpânul casinei — prin ur-

mare un simplu negustor. Vorba lui însă era cuminte și rezervată. Căuta în ochii lui Comăneșteanu cu o pătrundere rară. Tânărul fu mirat de a-l auzi și pe acesta vorbind cu aceeași pricepere despre lucrurile din țară, ca și pe doctorul din tren. O fetică îi aduse un pahar cu apă. Fata era de o frumusețe uimitoare, cum în general părea a fi toată populația femeiască a satului.

— Iată domnul notar! zise cineva. Haide domnule notar, că te așteaptă un 'domn.

La aceste cuvinte o voce înfiorătoare răspunse de pe ulița cealaltă, gemând:

— Cine mă așteaptă?

— Haiti! socoti Comăneșteanu; până aici m-a fost!

Și făcându-se mititel, cu mâna pe revolverul din manta, așteptă o clipă să vadă ivindu-se pajura, care trebuia să-l ia în nouri. Dânsa apăru sub forma unui domn cu barbă și mustăți:

— No că cine-i ăla de mă caută?

— Valeu!... zise întru sine tânărul, tremurând.

Apoi, scoțând capul dintre umeri, îndrăsni să băiguiască un cuvânt:

— Eu...

— Da că ce doriți?

— Aș dori, mă rog, dacă nu vă supăr, domnule notar, să știu mai întâiu de este adevărat că în ceasul de față sunt destul de norocit să vorbesc cu domnul Zgurea...

— Cu dânsul.

— Atunci, mă rog, eu viu din partea d-lui Dobrovici, cumnatul d-voastră, care mi-a spus că dacă voi avea noroc să vă găsesc acasă, am să văd locuri interesante Țu d-voastră.

— Că bată-l bâta de noroc, domnule. Doară ce vrea el, cumnatul, de mă părăște așa la lume?...

Se vedea însă că-i făcea plăcere pâra cumnatului.

Pe când el vorbea, tânărul îl privea pe furiș. Om voinic, cu ochiul viu, cu mersul de cătană, d. notar putea să aibă între 40 și 60 de ani.

— Da, mă rog, cine sunteți domnia-voastră?

— Alexandru Damian Comăneșteanu.

— Comăneșteanu, Comăneșteanu... Poate fiu de-al eroului?...

— Nu fiu, dar rudă. Eu sunt ginerele părintelui Lupu.

— Ginerele părintelui Lupu din Hu-rești?

— Da.

— No, d'apoi că așa spune, fârtatule. Că poate îi fi și cu doamna, zise el ridicând ochii a vitejie.

— Nevastă-mea a rămas la gară, fiindcă nu erau trăsuri.

— Iii Gheorghe tată, mi-o făcuși!

Tocmai atunci sosea trăsura după care umblau. Domnul notar ridică mâna în slava cerului și se aruncă în birjă ca un flăcău de 20 de ani.

— Mă duc s'aduc pe nepoata. D. Protopop știe c'ați venit?

— Ba nu.

— Că doar, domnule, a crescut pe genunchile mele.

Comăneșteanu nu înțelegea bine dacă d. protopop sau nevastă-sa crescuse pe genunchile d-lui notar. Pricepu mai pe urmă că toate fetele din sate îi erau nepoate, după cum îi erau nepoți toți flăcăii, și mai mult sau mai puțin toți cei șapte mii de locuitori ai satului; d. Notar le era unchiu, avocat, povățuitor; îi boteza, îi însura, îi îngropa; vindea, cumpăra, zidea și dărâma pen-

tru dâșii. Primarii se schimbau, pretorii și judecătorii de asemeni. Unii mai mureau, alții îmbătrâneau, numai d. notar rămânea neclintit. Domnia-sa părea a se fi alcătuit așa cum era astăzi, într'o epocă preistorică, și de atunci ieșise din legea schimbătoare a firii, păstrându-și aceeași jachetă. Numai părul i se mai rărise și hainele i se pătase, dovadă aceasta din urmă, a unei stări sufletești ce nu împiedică niciodată pofta de mâncare, și dovadă, poate și a unei rândueli casnice ce lăsa de dorit. Căci lucru ciudat, un om cu atâtea rude trăia singur cuc.

Intr'o casă încăpătoare, cu lucruri curate, cu o curte singuratică, în care creșteau câteva floricele și cântau greierii, locuia omul acesta, cel mai burlac dintre oameni. Când intra seara să se culce, yâra o cheie cât un buzdugan în broasca porții, își ștergea cismele de răzătoarea de lângă scară, urca treptele și se desbrăca, pe când luna lumina ceardacul. Nicio vietate nu turbura tăcerea locului. Rar, câte un măr cădea din ramuri, pe care lelea Măria avea să-l adune a doua zi, când domnul ieșea. Căci așa erau potrivite lucrurile, încât niciodată stăpânul și sluga nu

se întâlneau. Bătrâna trăia la casa ei.

Așa dar, unchiul se ducea la gară să-și aducă nepoata.

În vremea asta, în jurul lui Comăneșteanu se adunaseră vreo zece persoane, preoți sau învățători. Dela primele cuvinte, tânărul băgă de seamă că mai toți erau oameni culți.

Prinseră a bea un pahar. Intrebări discrete, vorbă cumpănită, câte un viț nemțesc în onoarea lui Bacchus — iar încolo, rezervă. Parcă o lungă deprindere de încătușare a gândului liber îi dresase pe toți. Cine era noul venit? Un domn de peste munți. Vorba asta de peste munți cuprindea înțeleșuri întinse, orizonturi luminoase, farmecul șesului sclipitor, ce curge de pe plaiuri către apa unui bătrân fluviu. Dar, în fine, cine era și ce voia noul venit?

Când auziseră cine și ce era, cercul se închise de tot împrejurul tânărului, iar vorba umbra liberă.

Deodată, domnii mai tineri ce erau împrejurul meselor se sculară, făcând loc unui alt domn, care venise pe neșimțite.

— Mă rog, d-le protopop, iată aci o rudă a domniei-voastre din România.

— O rudă a mea?

Mirat, dar zâmbind de bunătate, d. protopop aștepta să afle despre cine era vorba. Când i se spuse cine era noul venit, dânsul deschise brațele:

— A... Ne poate dragă, vino frățieare să te văd... Da unde-i Mia?

Și, într'o învălmășeală comică, plină de duioșie, bătrânul strânse în brațe pe Comăneșteanu, și apoi se învârti împrejurul lui, cercetându-l ca pe un obiect de lux. Mulțumit, clipi din ochi către ceilalți, parcă ar fi zis: „sămânță bună”. Apoi grăi către el:

— Așa este. Da unde ți-e nevasta, tinere?

Să mă duc la baba mea, frate, că sosiți așa ca o ploaie de vară. Să fi știut mă îmbrăcam, vă ieșeam înainte, că doară ne bucurăm... Mă, da unde-i Mia?

D-l Protopop Marcu Stamate era de-a binele unchiul fetei. De statură mijlocie, cu barba albă, îmbrăcat curat și mai cu seamă vorbind limba fără niciun accent, — d. protopop plăcu deodată lui Comăneșteanu, prin aerul său deschis și hotărât.

După ce mai schimbară câteva cuvinte cu cei de față, unchiul luă pe nepot de braț și porniră spre casă.

O seară limpede se cobora pe dealuri. Apa gârlei se fărâma de pietre gâlgâind a primăvară.

IX.

Comăneşteanu deschise a doua zi o-
bloanele dela ferestre, pe o curte mică,
închisă de toate părțile de zid și plină
de flori. Casa în care se afla el cu ne-
vastă-sa sta așezată la o parte, în fundul
curții, pe când la drum erau altele,
mai mari.

Mirarea tânărului creștea din ce în
ce. Odaia în care dormise i se păru
cea mai originală împerechere de sti-
luri și lucruri, parcă o bătrână olan-
deză ar fi așezat la locul lor unelte
românești. Tavan de scânduri; o tal-
pă peste care stau teancuri de scoar-
țe și de bucăți de pănură; sus, un
jghiab, ce făcea ocolul camerei, plin
de străchini și ulcele; sub jghiab, fel
de fel de șervete, așa zisele culmare
sau chindele, ale căror culori șterse

desfătau privirea; pe sub dânsese, clădării de porumb rar, cînquantin tărcaț, atît de vechiu, încât, la cea mai mică atingere, boabele cădeau, apoi, ici și colo, câte o tîgvă, elegantă ca un vas grec; la un colț, sub un clopot pătrat de sticlă, icoane bătrâne, cu busuioc uscat și câteva figuri nemțești de viclem. In mijlocul atâtor lucruri uitate de vremuri, un pat de fier, foarte modern dar și foarte comod.

După ce Comăneșteanu se îmbracă, se duse să bată la ușa neveste-si. Din năuntru venea sgomot de voci, răsese și țipete.

— Nu se poate!

El mai așteptă puțin, și iar bătuse.

— Nu se poate, domnule, strigă mătușă-sa. E!... da zorit mai ești!..

Se auzea glasul neveste-si, care se ruga să deschidă.

— Zău, lelițo, lasă-l să intre.

— Nu se poate, șoro. Ia mai așteaptă, nepoate, că nu ți-o fi pus ulcica. Ei, Doamne!

Noua mătușă a lui Comăneșteanu, Lețta Lena, cum o chemau toți, era o persoană grăsulie și durdulie, cu ochii rotunzi, cu obraz rotund, cu piept și brațe rotunde — o mînge săltăreață

plină de haz, a cărei vorbă peltică da graiului său o continuă notă umoristică. Comăneşteanu râdea singur de modul cum rostise cuvântul „ulţică”.

După câteva minute, pe când tânărul, întors la dânsul, se uita la scoarţe, se deschise uşa binişor şi nevastăsa întrebă încet:

— Eşti singur?

— Da.

Dânsa veni repede la el, îl luă de gât şi-i rosti în ureche:

— Sunt aşa de fericită!

Era mai cu seamă încântătoare, cu părul împletit în coade şi prins sus, ca o cunună; cu ija brodată; cu catrinţa albastră închisă; cu brâul tricolor ascuns sub bandă.

— LeŃta s'a dus să-mi aducă broboada de cap. Să te faci că nu m'ai văzut... Colorile noastre naŃionale le purtăm pe noi, ca să nu se întâmple rău... Nu mai ştiu cum îmi stă. Ńi plac?

— Foarte mult.

— Mă duc.

Apoi, dela uşă, se întoarse înapoi:

— Cum ai dormit?

— Minunat. Dar tu?

— Mă îmbrac cu portul nostru naŃional...

Apoi, plecând capul pe o parte:

— Așa și-așa... Eram cam departe...
Mă duc, că vine Lețta.

Și se rezezi pe ușă, râzând, dar când să iasă se lovi piept în piept cu mătușă-sa și unchiu-său.

— Bravo, frumos îți șade să mă trădezi! Vezi, Stamate? S'a dus fuga la bărbatu-său... Se înțelege. Că făr' de dumnealor noi nu putem trăi. Lasă, că o să bocești acasă, singură, până n'oiu mai putea. Dumnealui o să se ducă la consistor, iar tu o să-ți uzi pâinea cu lacrimi...

Bătrânul făcea un haz nespus:

— Schimbă consistorul, Leno, că doar nepotul nu-i popă.

— Zău, Stamate.

Și câteși trei intrară înapoi la Comăneșteanu, râzând.

— Bună dimineața, domnule nepoate. Da mi-ai învățat-o bine la buestru...

Comăneșteanu îi sărută mâna.

— Zău, uite ce „buzor” de fată.

— Bujor, Leno, zise protopopul.

— Lasă, dragă, că ți-am fost bună, măcar să sunt peltică. Ia adu-mi, mă rog, Stamate, niște ace, să prind fetei broboada de cap.

Bătrânul protopop se duse foarte

serios să caute acele, pe când Lena și Comăneșteanu se învârteau împrejurul Miei.

— Uite, Alexandre dragă, asta este iia mea dela cununie. Mă rog să te uiți la mânecă. Vezi? Aci se desparte în lung printr'o fășie cu găurele, zise cheiță, pe lângă care vin altele, tot în lung. Astea se chiamă șireale, astea podoabele și aicea vine ciocănelul. Iar dacă ești om de gust, admirează, mă rog, gulerul, sau ciupagul, cum îl chemăm noi...

— Să admiri, Alexandre! zicea Mia, râzând.

— Dar să știi tu, urîto, care te-ai înstrăinat de neam și te-ai făcut bucureșteană, — că îi tot lucrat cu mătase neagră și cu aur, ca o filigramă.

Apoi lăsând mâneca, rămase pe gânduri:

— Zău, că tare-i frumos la dumnea-voastră la București. M'a dus Stamate acum doi ani, și, drept să-ți spun, mi-a plăcut foarte mult.

Veni în sfârșit și protopopul, aducând o perniță de mătase, în formă de inimă, înfiptă cu ace.

— Iată-ți inima, Leno.

— Ba, dragă, o fi alta, că a mea nu-

mai odată a sângerat, și atunci mi-ai vindecat-o tu. Săracu' Stamate, a îmbătrânit și el, am îmbătrânit și eu... Ei, niște pensionari!... Da lasă, dragă, dacă ai fi tu cuminte, îți dă Lenuța bănuți să te mai repezi pân'la Viena...

Și zicând astfel, clipi din ochi către Comăneșteanu; apoi oftă în pilde:

— Hee!... că mult îi dulce pustia de Vienă!...

Protopopul râdea să se topească. Nevastă-sa isprăvi de gătit pe Mia.

— Haidem sus, copii, să ne luăm cafeaua.

Pe când se duceau la cafea, tocmai intra d-l notar. Deși ceasurile erau de abia opt, d-sa ieșea dela slujbă, pe care o începuse din zori de ziuă, cum și se cuvine la țară.

— Cu bună dimineța la cucoane și la domni.

Comăneșteanu băgă de seamă că aerul înspăimântător al d-lui notar se îndulcise; parcă devenise chiar duios. Când vorbea cu Lena și cu Mia, glasul său lua intonațiuni molcome.

— Cine-i acum mai mândru ca d-na Stamate...

Lena dete din cap mulțumită.

— Vino cu noi, d-le notar. Tot numai odată pe zi mănânci?

— Tot.

— Da azi o să mănânci de două.

— Nu cred.

— Ba eu cred, că doară nu te împărtaşești în toate zilele. Afară de asta, apoi ce-o să zică Manda mea, când o ști că d-nu' notar nu i-a gustat aluatul?...

— I!... Doamnă Stamate!... că la mare ispită mă pui!...

Apoi rotind ochii a vitejie:

— Fie măcar ce!... am să mănânc,
— dare-ar Turcu'n ea de burtă!

— Rogu-te, domnule, n'ai auzit domina-ta vorbindu-se pe la curțile străine de o gospodină a noastră?... și de un oarecare „pici de rață pe eraută”?

Lena râdea, mulțumită. El urmă cu înțeleșuri:

— Că doară știe el Mitropolitul Român, în lumea dreptilor unde se află, despre bunurile noastre!...

Slăbiciunea mătușă-si pentru arta culinară devenea astfel evidentă, și Comăneșteanu ridică laude în cinstea cozonacilor și a zaharatelor dela căfea.

După ce mâncară, trecură în salon.
— sau mai bine în saloane, căci erau trei, curate și bine îngrijite.

Dela ușa celui dintâiu se vedea, în fundul celui de al treilea, un bust de marmură, de gâtul căruia sta, ca o lentă, tricolorul românesc. Comăneștea-nu recunoscă pe Brătianu.

Pe mese și pe etajere erau numai cărți românești, tot ce editase și tot ce vânduse Socec dela înființarea librăriei sale până în zilele noastre, — căci citirea era a doua slăbiciune a Lenei. Dela cele mai depărtate calendare apărute în Transilvania, până la Nichipercea și până la ale lui N. D. Popescu; dela primii poeți: Văcărescu, Conachi și ceilalți, până la Eminescu și urmașii săi; dela Boierii și Ciocoi lui Filimon, până la Biblioteca pentru toți a lui Muller, — toate erau de față.

— Foarte interesante lucruri, zise Comăneșteanu, cu o carte în mâni.

Mătușă-sa veni lângă dânsul și se plecă subt carte, ca să poată citi titlul.

„Blondă, cu ochii negri și albă ca o fee”, zise ea, arătând către Mia.

— „Un cap frumos de înger pe umeri de femeie”, întări bărbatu-său.

— Cum, cum?... Săracu' Stamate, tot îi mai plac capetele de înger. Ai îmbătrânit, omule.

— Aşa zice Nicoleanu, creştino.

— Ba să mă ierţi. Nicoleanu zice: „un cap blondin de înger”.

— Se poate. Dar atunci trebuie să înceapă altfel: „pală, cu ochii negri”, sau aşa ceva, ca să nu se repete.

Comăneşteanu, ascultându-i, pusese mâna pe altă cărticică.

— „Locuinţa mea de vară e la ţară” zise Lena.

— „Acolo aş vrea să mor, ca un fluture pe floare”.... adăogă bărbatu-său, încet şi râzând.

— „Beat de soare, de parfum şi de amor”. No, că e prea frumos pentru un popă.

— Da tacă-ţi gura, femeie, că doară zice Depărăţeanu, nu zic eu.

— Lasă dragă, că le ştii pe de rost... Pân'te-ai făcut preot, cine cânta mai frumos pe subt ferestrele din Răşinari!...

Mia râdea cu o poftă nespusă. În copilăria ei, de câte ori venea să petreacă vacanţele la Selişte, tot aceleaşi glume nevinovate se repetau între soţi, ca şi astăzi, fără nicio umbră de adevărată mâhnire. Ei trăiseră şi îmbătrâniseră singuri, el în slujba bisericii şi cu căutarea unor vii, din care

agonisise starea, — ea cu grija gospodăriei.

Acasă la dânsa, fata văzuse aceeași deplină înțelegere între tată-său și maică-sa, aceeași identificare de interese, de gânduri și de aspirații. Ce departe erau aceștia de familiile pe care le cunoscuse în București, de directoarea Institutului în care învățase, pururea în ceartă cu bărbatu-său! de Ana și de General, de nervozitatea fetelor din pension, care plecau de acasă fericite ca să nu mai audă infamiile dintre părinți!

Când făcuse cunoștință, la Comănești, cu socru-său, și, mai mult, cu cele ce-l înconjurau, cu lucrurile de acolo, — Mia avusese simțimântul exact că peste toate plutea sufletul binefăcător al unei femei, care întru nimic nu se asemena cu celelalte multe. Când bărbatu-său zicea câte odată „mama”, — cu accentul cald și pasionat al copiilor rămași orfani, — în gândurile fetei se înfiripa imaginea unei fee, ceva nepământesc, senin și binevoitor, către care se raporta pe sine, cu speranță să-i semene.

Așa că, deși era fericită de-a umbla cu bărbatu-său prin străinătate și mai

ales prin țara ei, aspirațiile fetei sburau către casă, unde se credea chemată să umple golul pe care-l lăsase Sașa murind.

Steteră câteva zile pe loc, făcând cunoștință cu toată inteligența satului, cu oamenii chiaburi (și erau unii cari aveau câte 50 și 100 de mii de florini); cercetară școlile și breslele de meseriași; admirară îndemânarea femeilor, care țeseau minunatele marame cu care-și înveleau capul, lucrau pânura și toată pânza de îmbrăcăminte.

Protopopul și doamnă-sa, țineau ca după Seliște, „satul cu neveste frumoase”, Comăneșteanu să vadă alte sate românești de prin prejur, cum bunăoară Poiana, „satul cu bărbați frumoși”.

Negreșit, pe d-l notar căzu sarcina de a însoți pe tineri sus în Poiană. D-sa se declară gata să meargă, dacă mai cu seamă „al de Manda va pregăti de ale mâncării”.

X.

Intr'o duminică dimineață, trăsura ducea pe Comăneșteanu, pe Mia și pe d-l notar sus la satul Poiana. De-abiă ieșiți din Seliște, călătorii intrară în alt sat românesc, Galeșul, și din acesta în altul, Tilișca.

Peste tot aceeași naivă manifestare a simțimântului de patrie, prin zugrăvirea lui Mihai-Viteazul pe tablele dela prăvălioare, cu inscripția „la Mihai Eroul”.

Popularitatea victimei dela Turda nu era datorită numai faptului că se bătuse și murise în Transilvania, — ci mai cu seamă faptului că el este oarecum sinteza calităților sufletești, ale fraților noștri de peste munți. Voinic la trup, chibzuit la minte, mare Ge-

neral, dar și mai mare bărbat de Stat, el trăise și murise pentru îndeplinirea unei idei politice: unirea tuturor Românilor. Neamul nostru a avut poate Generali mai mari, a avut pe Ștefan-Vodă al Moldovei, admirabil geniu militar, încântătoare fire de idealist, care însă părea a nu pricepe nimic în politică, de oarece el socotea că e mai bine să se unească Moldova, cu oricine, cu Turcii, cu Tătarii, numai cu Polonii și cu Muntenii nu.

— Vezi, mă rog, domnule, rezultatul acestei politice a fost că unirea celor două țări surori s'a făcut numai cu 350 de ani mai târziu, iar domniile-voastre ați încăput sub jugul Turcilor, pe când era în firea lucrurilor că stăpânirea turcească să se oprească la Dunăre, frontiera ei naturală. D'apoi vezi, domnule, rogu-mă, Ștefan cel Mare era Bogdănesc, cu scaunul domniei la Suceava, în cealaltă extremitate a românismului.

D. notar avea o teorie a sa, care zicea că adevărații și singurii moștenitori ai Românilor, pe pământ, erau Oltenii și Transilvănenii.

— Că doară, domnule, când te întâlnești astăzi cu Oltenii mehedințeni

și gorjeni, când vezi femeile dela noi din Seliște, când dai de ciobanii din Poiană, pare că faci cunoștința unui popor latin nou, admirabil prin frumusețea tipului, brun, voinic, în care foarte puține urme de Daci au mai rămas. Aștia sunt Latinii și nu altceva, sunt Romanii dela Roma, crescuți în munții Carpați. Pe când Moldoveanul, Bucovineanul și Basarabeanul d-voastră e mai mult blond, e la înfățișare mai modest, parcă ar avea conștiință că în vinele lui nu curge sânge de al cuceritorilor.

Mia părea oarecum jenată de opiniile d-lui notar, pe când bărbatu-său, dimpotrivă, era încântat de ele.

— Mă rog, domnule notar, zise el, zâmbind, știi că, după o teorie nouă, oamenii bruni trec drept inferiori, — în toate cazurile sunt socotiți ca neavând niciun fel de putere inventivă, ca anti-artiști și nepoeți.

— D'apoi că nu-i nicio pagubă dacă n'am avea poeți. Cu poeții dăm de mal. Nouă, domnule, ne trebuesc bărbați cari să stea la noi și să lupte cu noi! Că doară poeții fug peste munți la domniile-voastre, că acolo e traiu mai bun și muncă mai puțină.

Comăneşteanu râdea.

— Bine, bine, dar totuşi vă trebuieesc poezii, să vă cânte faptele mari ale trecutului şi să vă ţie în prezent sufletul deştept.

— Vai de vii! D'apoi domnule, gândul îl avem noi neadormit şi fără-de dânsii; iar cât despre faptele mari, ne-ar trebui mai întâiu bărbaţii cari să le facă şi apoi cimpoierii cari să le cânte.

Trăsura se urca drept la deal, printre munţi singuratici. Ici şi colo se iveau pe corhane pete îmbrumate.

— Iată colo, domnule, molifţii noştri. Fiecare comună e datoare să-i semene şi să-i îngrijească, pentru împădurirea locurilor. La domniile-voastre se face aşa ceva?

— La noi se taie.

— Legea forestieră nu vă pune îndatorire să replantaţi?

— Nu ştiu, — îmi închipuiesc că da.

D-l notar se uită lung la acest proprietar de pământ, care cunoştea teoria oamenilor bruni, dar nu cunoştea legea forestieră a ţării sale.

— Mă rog, şi de ce teoria că oamenii bruni sunt inferiori?

Ideia asta îl plictisea.

— Probabil, fiindcă a fost făcută de un om blond.

— No, că așa se poate. Da că ce are el cu noi?

— Nu are nimic cu dumneavoastră personal. Cel mult dacă o avea ceva cu Romanii.

D-l notar dete din mână sceptic:

— Bată-l blendele de Sas, că de nu poate să fie el Roman, vrea să dea cu prească în noi. Și se zice, rogu-te, d-le?

— Zice că poporul latin, în epoca lui Trajan, când a venit la noi, era compus din elemente italice, din care băștinașii blonzi ai Lațului dispăru-seră cu totul. Caracteristica fizică a acestui popor era deci caracteristica omului pe care antropologia îl numește homo pinus și homo mediteraneus, — cu alte cuvinte, brachycefalia sau dolichocefalia occipitală, unită cu fața pielii brună.

— Ei, ș'apoi dacă era brună?!

— Nu-i nimic. **Bracys** însemnează scurt, iar **dolichos** însemnează lung. Se pretinde că oamenii cu capul scurt și cu fața pielii brună, cu alte cuvinte brachycefalii, sunt inferiori oamenilor cu capul lung și fața pielii blondă, adică dolichocéfalilor. Oricât de pu-

țin dovedită să fie inferioritatea creatoare a oamenilor cu capul scurt și ori-cât de greu să fie de-a se proba astăzi că Romanii ar fi avut un asemenea cap, — un lucru rămâne totuși știut, anume că marele popor dela Tibru, care cucerise lumea, fusese incapabil de-a da un geniu creator în artele plastice; iar în poezie, deși mai înaintat, rămâne imitator al Grecilor. Atât merge de departe incapacitatea lor artistică, încât chiar mai târziu, când adică invaziunile germane sădiseră însușirea idealității în alcătuirea sufletească, a Latinului, Latinii dela Roma rămân refractari artelor și nu iau nicio parte la Renașterea italiană.

— Vorbe, dragă domnule. Cine mama-pădurii s'a ținut de măsurat capetele Romanilor?

— S'au găsit și nebuni de ăștia.

— Eu știu una și bună, domnule: că strămoșii noștri au cucerit lumea și v'au cucerit și pe domniile-voastre Dacii. Da că or fi acuma occipitali, ori alte dihăanii, nu mă bate dorul să aflu.

— Foarte bine, zise Comăneșteanu râzând.

— Rogu-mă de-un cuvințel: ce vrea să zică geniu creator? Unul care să

facă idoli de ceară, ori să cânte doine și poezele?... Nu. Omul de geniu este acela care stăpânește pe alții prin puterea armelor și prin bogăție, căci la urma urmelor, oricine concepe un plan, fie de bătaie, fie de îmbogățire, și-l aduce cu succes la îndeplinire creiază, căci lucrează cu entități, prin urmare, cu esența însăși a ființelor. Și asta făceau Romanii.

— Asta fac și Englezii cei blonzi, zise Mja.

— Ei, nepoată, ai trecut la dușman!...

— Mă rog, domnule notar, m'ai atins la Daci.

— Păi că chiar. Ia mă rog, domnule, întoarceți privirile înapoi, că ajungem în Dealul Dorului.

În adevăr, de pe culmea înaltă pe care erau, se vedeau văile și dealurile Carpaților transilvăneni, se vedea pământul sacru în care dormeau osemintele biruitorilor și ale biruiților, se vedea podoaba verde a munților, ce părea a surâde de speranță. Aci era Dealul Dorului; dincolo, spre Grădiștea, era Sarmisegetuza; jur-împrejur erau sate românești: Apoldul-de-jos, Miercurea, Lugoșul, Singătinul, Cutul. Rodul și Pojana; în fund răsărea ca din

legenda vremii vârful codrilor îndepărtați, strejuind văzduhul cu puterea stejărilor uriaș, ale cărui rădăcini își luau ființă din inima pământului Daciei. Aci apa curgătoare și ciocârliia dimineții, vântul și pădurea, stelele de sus și dorurile de jos, spuneau Românului că tot ce este aci e al lui.

Comăneșteanu, uitând că d. notarera de față, zise neveste-si mișcat:

— Cât de fericit sunt eu de a vedea locurile astea!... cum erai tu fericită de a vedea Roma.

Apoi adresându-se notarului:

— Domnule notar, noi trăim prea depărtați unii de alții, ne cunoaștem puțin și ne judecăm rău. Ar trebui să ne vedem mai des și să ne iubim mai mult.

— Hei, dragă domnule, parcă noi n'o dorim? Numai, nouă nu prea ne dă mâna să umblăm. Dar domniile-voastre, cari, după cum spune cumnatul, mergeți în toți anii la scalde prin țări străine ați putea să vă abateți și pe la noi, că doară vă suntem în drum și vă suntem frați.

— Așa s'ar cuveni.

— Acum suntem chiar în Dealul Dorului.

— De unde numele ăsta așa de poetic?

— De acolo, că aci se despart muierile de bărbați când aceștia pleacă în România după comerț, și tot aci le ies în cale când se reîntorc, că lumea de aicea, domnule, e săracă din partea pământului: ce năpaste să ari pe corhanele astea!... Dar trăiesc oamenii din oierit; se duc prin România, prin Dobrogea, prin Rusia, pe la dracu' și pe la mâne-sa, și se întorc acasă cu 'parale.

— Nu se întâmplă unora să rămână pe acolo?

— Domnul ferit-a! Măcar de-o ști el Românul că își vinde pita din gură și de venit acasă tot vine!... D'apoi când e vorba de Poenărești, știe-l tat-su de mocan, că nici Iuda cel spurcat nu-l înșeală.

După ce ieșiră din Rod, trecură printr'o pădurice din cătină, scundă și degenerată, pe unde se iveau ici și colo pete de arătură. Câte un cal singuratic păștea în dâmbul corhanelor. Pace peste tot.

Comăneșteanu opri birja și se dete jos, dorind să calce cu piciorul pământul acela.

— Aș vrea să aprind o țigară, zise el neveste-si; rămâi în trăsură.

Pe locurile aceste despădurite se întindeau altădată codri întunecați ai băștinașilor, goronii, paltinii și stejarii, din umbra cărora ieșeau triburile vânjoase ale Costobocilor, ale Carpilor și Teuriștilor, mergând să moară, sub ochii taraboștilor lor, pentru apărarea pământului Daciei; pe locurile acestea se izbiseră ei de frontul de granit al legiunii romane, asurzind văzduhul de urlete, de zăngănitul lăncii, de rânchezatul cailor; pe aici buciumasă cornul din Sarmisegetuza, deșteptând ecourile Siretului, văile Oltului, umplând de fiori de ură inimile Dacilor, și roșind de sânge apele.

Au trecut anii și veacurile, s'au stârpit stejarii, au amuțit cornurile. Dar, din plămada sângelui strămoșilor, a crescut o rasă nouă, tăcută și răbdătoare, al cărei suflet se înalță sus, în restriște, și se pregătește pentru victorie. Salve ție, vieață puternică de pe malurile Tibrului, ce-ai răsărit în huma neagră a Carpaților, și ție, pământ credincios al Daciei, ce-ai păstrat virtuțile avite, salve!

O mișcare cu mâna în vânt făcu pe

Comăneşteanu să se deştepte. Visa cu ochii deşchişi, nepotul eroului dela Griviţa. Se încarcase de gânduri războinice şi i se părea că are de răfuit cu vlăstarii de prin prejur, pe care îi tăia cu vârful bastonului.

Când se uită înapoi, trăsura se oprise, iar de aripa ei sta rezemată o femeie, care vorbea d-lui notar. Comăneşteanu se apropie şi dânsul.

Femeia era Româncă dintr'un sat unguresc. Ea povestea d-lui notar greutatea vieţii, în fugă şi cu un aer eroic, parcă ar fi zis: „sunt nevoi, domnule, dar nu mă tem eu, de ele”. Alta o muncă pe femeie:

— Rogu-mă frumos, domnule notar, a născut soru-mea un prunc, şi alde bunică-su ar vrea să-l boteze de Mihai, dar ne-e frică de Unguri că ni-l scrie în cărţi pe numele de Mihaly.

— No, că bine, leleo. Iată ai o listă de nume ce nu se pot schimonosi pe ungureşte: Pompeiu, Drusu, Cicerone, Agrippa, Cincinatu, Tiberiu, etc... etc. şi pentru fete de asemenea: Lepida, Rubria, Plautia, Marciana, Plotina şi celelalte.

Femeia zâmbea nedomirită:

— Bine rogu-mă, domnule notar, dar

apoi noi am vrea să-l chemăm Mihai pe băiat.

— Chiamă-l tu, leleo, cum ăi vrea acasă, numai în condica Ungurului, nu. Acolo să-i zici Pompeiu...

— Păi, așa să facem.

După ce plecară, d-l notar explică tinerilor „cum, printre celelalte angarale, Statul maghiar inventase și laicizarea registrelor stării civile, al cărui scop nu era altul decât de a maghiariza numele Românilor, și ale celorlalți supuși nemaghiari, pentru ca în a doua și a treia generație să li se piardă numele patronomic odată cu numele de botez.

— Se poate una ca asta? întrebă Comăneșteanu.

— Dar cum să nu se poată!... Domniile-voastre credeți că e glumă. Apoi, dragă domnule, trebuie să știți să o spuneți și acasă, că aici la noi totul este organizat pentru a ne maghiariza sau a ne ucide; totului tot: politică, justiție, administrație, tot, mă rog... Dar nu-i succede lui, Ungurului!

Trăsura intră în satul Poiana. Călătorii traseră drept la biserică.

Parcă, pentru a întări cuvintele d-lui notar, lumea, gătită de sărbătoare, se grămădea la ușa templului.

Era acesta un adevărat lăcaș de rugăciune plin de lumină, — o catedrală albă, zidită din banul Românilui, adunat cu răbdare și încredere.

Când intră înăuntru, Comăneșteanu deschise ochii mari, văzând dar necrezând parcă ochilor. Era oare cu puțință?

Gătiți de sărbătoare, 700 de poporeni umpleau biserica: bărbații în față, femeile în fund, iar fetele sus în balconul corului.

De când era el, Comăneșteanu, nu văzuse ceva mai măreț. Ciobanii aceștia, adunați la un loc, păreau senatul roman de pe vremea lui Appius Claudius Ceacus, gata a respinge propunerile lui Cineas. Voinici, curați, cu brațele rezemate de bătă, cu pletele albe, stau oamenii drepti, ascultând sfânta liturghie. Dela cojoacele înflorite, ce le atârnau pe umeri, până la opinca puternică, ce se înălța la vârf ca un vas plutitor, totul era nou, alb ca zăpada. De subt mâneca răsfrântă a cămășii, ieșeau brațe vânjoase, rotindu-se prin aer cu o mișcare largă și făcând semnul crucii. Se îndoiau trupurile puternice înaintea preoților, cari slujeau cu glas mare, iar gândurile se ridi-

cau către Domnul, într'un singur dor, dorul renașterii în patria comună. Parcă, în adevăr, pe fețele acelea bărbătești, sta zugrăvită așteptarea senină a ușurării de jugul străinului, sperarea hotărîtă într'o vreme bună, când ciobanii de pe Tibru se vor redeștepta pe văile Carpaților în nepoții lor, în adevărații și singurii lor nepoți pe pământ.

Comăneșteanu, mișcat de notele corului și de propriile lui gânduri, își simți pieptul umflându-i-se de emoție. Dânsul cu nevastă-sa și d-l notar, stau în stranele de sus, lângă cântăreții bisericii. El se întoarse către Mia, întrebând-o din ochi ce era steagul românesc ce atârna lângă o icoană. Mia răspunse încet:

— Acolo nu-l poate atinge nimeni.

În adevăr, în mijlocul unui perete alb, deasupra unei icoane de aur, sta înfiptă o bârnă enormă de care atârna, ca o pânză de catarg, tricolorul românesc. Ce lucru ciudat!... Drapele țării i se păru pentru prima oară frumos și emoționant, simbolizând oarecum patria nevăzută.

Lumina cădea piezișe prin ferestre; fumul de tămâie se înălța în valuri

către bolta templului; glasurile corului răsunau pline de armonie, repetând rugăciunea Românului: „Doamne, fie-ți milă, ajută-ne și ne mântuiește”.

Era cu adevărat un strigăt al sufletului ce pornea din toate piepturile: „Ajută-ne, Doamne!” În gândurile tuturor sta imaginea ideală a unei patrii comune, ce-i ținea drepti, luminându-le vieața chinuită, ca o stea purtătoare de vești bune.

Când fu pe la sfârșitul liturghiei, bărbații veniră la iconostas să se închine. Unul ieșea din mulțimea din dreapta, altul din mulțimea din stânga, și așezându-se unul lângă altul, se dau cu un pas înapoi, roteau brațele prin aer, cu mișcarea largă la omului voinic, apoi sărutau icoana, aproape tremurând.

Cât ținu prefirarea închinării la iconostas, Comăneșteanu stătu înfipt locului, cu sufletul turburat, cu ochii plini de lacrimi, căutând să prindă fiecare mișcare, expresia chipului, gândurile și dorurile acestor păstori, a acestui admirabil popor, în care pareă trăia din nou timpul eroic al omenirii. Cei din tâiu tovarăși ce veniră să se închine

erau bătrâni chiaburi, niște bărbați de oameni, rămași parcă din expediția Argonauților, coloși cu umerii de bronz, cu pletele albe, cu fruntea netedă, ce făceau să tremure pământul când o pinca se așeza pe el. Apoi trecură oameni maturi, oacheși la față, frumoși toți, vojnici și liniștiți, cu chimirul ca o cetate împrejurul trupului. Apoi puținii tineri rămași în sat, de oarece mulțimea celorlalți rătăcea cu oile prin Rusia de Miazăzi și prin Dobrogea.

După ce serviciul divin se sfârși, unul din preoți se urcă în amvon și începu să vorbească.

Pornind dela un cuvânt din Evanghelie, preotul învinui pe oameni că nu mai iubesc biserica, că nu vin în număr destul de mare, sau, când vin, nu sunt ascultători și supuși cu frica lui Dumnezeu, în inimă. Glasul lui, cam dogit, se înălța din ce în ce: vorba devenea bătoasă și iritantă; accentul, displăcut, împungea ca o sulită. Comăneșteanu, încremenit, se uita la bărbați; toți plecaseră capetele, parcă în adevăr ar fi fost vinovați de năpăstiile care le înșira preotul.

Tânărul bucureștean, deprins cu nepăsarea publicului românesc pentru

biserică, se aștepta să audă laude aduse norodului, ce venea în așa mare număr să asculte sfânta liturghie. Și când colo, muștrări! El nu știa că în asta sta tăria neamului nostru de peste munți; în disciplina cu care îl țineau conducătorii școlii și bisericii.

După terminarea slujbei, cel mai în vârstă dintre preoți se opri în mijlocul pieței și făcu semn oamenilor că vrea să le vorbească. Erau de față două mii de persoane, bărbați, femei și copii. Deodată tăcură cu toții. Preotul le spuse că a doua zi Banca rămânea închisă, de oarece domnul casar era chemat la Sibiu; apoi, în puține cuvinte, ceru poporului să-și dea ofranda sa pentru un scop național (pe care nu-l numi, dar care era o amendă de plătit Statului maghiar), și toți ciobanii se scotociră în clișmir, dând creștarul dela chiotoare; în fine, le mai spuse că peste puțin timp se vindea la mezzat o corhană de loc a unei bătrâne, cei cu dare de mână erau poștiți să cumpere locul, ca nu care cumva să treacă pământul în mâna Sașilor sau a Ungurilor.

Pe la ceasurile 2, călătorii se urcau în trăsură, gata să ia drumul înapoi

spre Seliște. Când însă trecură prin piața satului, le ieși înaintea unul din preoți, rugându-i să se oprească la horă.

Intr'un han mare, așezat la răscrucea drumurilor, era casina, cum s'ar zice clubul satului, în care, ca și la Seliște, inteligența locului venea să citească ziare.

Camera era mică, ba chiar sărăcăcioasă, cu o masă în mijloc, cu câteva scaune prin prejur, — dar avea un aer auster, parcă aici s'ar fi exercitat cultul unui popor eroic pentru zeul războiului. Pe un perete, trei portrete strâmbe: Horia, Cloșca și Crișan; pe celălalt, unul singur: Mihai Eroul. Acesta și iar acesta.

Cu căciula curcănească pe ochi, cu barba în mâna stângă, cu pulpele strânse de coapsa calului, voia să sară peste zid și să-și libereze munții de străini. Incruntat și voinic, așa cum l-a intrapat închipuirea poporului, marele nostru Domn, ucis de Bathorești, simboliza aceeași idee ca și iobagii de pe zidul din față, rupți pe roată. De la parte, Prințul, sângele Basarabilor, al lui Vlad Țepeș și Radu cel Frumos,—

de alta poporul, sângele credincios al legionarilor.

Parcă toate adierile fugare ale sufletului național se limpezeau și se fixau în odăița aceea săracă; ca dânsa, fiecare Român de aci are o tăiniță, a inimii, în care păstrează imaginea Patriei, simbolizată în icoana Eroului.

Și vai de cine trece prin lume sceptic, gol la suflet, și străin în gânduri!...

— De ce te uiți, mă rog domnule, așa de lung la cadra asta? întrebă domnul notar. Doară îl aveți pe Mihai Eroul în tuciu, înconjurat de tunurile ce ați luat Turcilor, și pe care le-ați închinat lui, sireacul, cel ce știa așa de bine să-i bată.

— Ciudat lucru! răspunse Comăneșteanu, preocupat, parcă niciodată Mihai Viteazul nu mi s'a părut mai adevărat decât aci.

D-l notar dete din cap:

— D'apoi îl aveți domniile-voastre și mai adevărat, că doară vi l-au făcut pictorii așa cum a fost el: nalt și voinic, cu fruntea lui domnească, ca o catape-teazmă, cu ochiul plin de gânduri, îmbrăcat în zale... Mă rog, domnule, să am iertare de vorbă, aveți domniile-voastre și mai multe dela Mihai: mă-

năstirile pe care le-a zidit, locurile pe care le-a călcat, oraşul în care a trăit, — numai nu le cunoaşteţi, că din câte îmi spune mie cumnatul, domniile-voastre mai bucuros vă duceţi prin ţări străine decât prin ţara românească... Înţeleg prea bine de ce. Numai, totuşi, e nefiresc să nu-şi cunoască omul mai întâiu ce are frumos acasă la dânsul şi apoi ce au alţii.

— Noi venim acum din Italia, zise Comăneşteanu râzând.

— E bine că veniţi din Italia, că acolo este obârşia noastră. Dar la mănăstirea Dealului aţi fost? la mănăstirea Putna aţi fost? Fost-aţi prin munţii domniilor-voastre?

Apoi începu să râdă:

— No, că parcă a intrat nebuneala în mine de mă fac eu jude. Haidem sus, nepoată, să privim la horă, că de unchiaşul sfătos fug şi babele.

Se urcă sus, într'un balconaş de scânduri, din care se vedea cum umblau jocurile.

Sub un şopron deschis, se grămădea o mulţime de lume tânără, agitată de ritmul strident al unui trombon, şi al unei clarinete.

Se juca un joc naţional: Invârtita.

Grupuri de câte trei, două fete și un flăcău, prinși cu mâinile pe după mijloc, se răsuceau, pe loc, ca un inel, când la dreapta, când la stânga, fără alt farmec decât al repeziciunii. Trebuie însă să fi fost o nespusă voluptate în iuțeala cu care se învârteau, de oarece fetele, cu rochiile umflate de vânt, cu șpetele aruncate înapoi, cu ochii închiși se lăsau pe brațele flăcăilor ca pe rezemătoarea moale a unui leagăn.

Mai cu seamă era interesant grupul din margine: fetele, mititele amândouă, păreau aninate de flăcău, ca ramurile unui salcâm înflorit de trunchiu. Dânsul, cu părul rotunjit mocănește, cu umerii lați, cu brațele voinice, părea în fiecare moment că stă să le arunce peste acoperiș.

Pe sub fustele fetelor nu prea erau multe alte mobile, și, în învârtirea lor nebunească, fiecare apărea așa cum o făcuse natura.

Mia zâmbea. Bărbații cu toate astea nu păreau nici scandalizați, nici mișcați. Un sens de patriarchală pudoare sta în esența însăși a lucrurilor, fără nevoie de șiretlicuri.

— Vezi, nepoată, ăsta e burlac, zise d-l notar.

— De ce rămâne burlac? întrebă Comăneșteanu: îmi pare încă tânăr și foarte voinic.

— D'apoi tânăr și este. Numai, pe aici, înțelesul vorbeii burlac e altul: se chiamă burlac flăcăul care nu s'a mai dus anul esta după oi. E un fel de candidat de însurătoare, cum s'ar zice, la d-voastră, — de aceea îi și caută fetele în coarne.

Mia se întoarse, zâmbind către dânsul:

— Da d-ta de ce nu te însori, d-le notar?

— Da bate-m'ar blendele, nepoată, cine mama cucului o să mă mai ia?... Cum îi ici și ici, zise el arătându-și palma mâinii și creștetul capului. Dar apoi cât o fi Zgurea om de vieată, nu se lasă: hai nepoată să jucăm.

Și fără a aștepta răspunsul Miei, o luă de mână și deteră să coboare scările.

Tocmai atunci se urcau de jos doi jandarmi unguri.

D-l notar îi salută în limba lor și trecu înainte. Inșă, ajuns jos, se opri, uitându-se către ceardacul în care se

suiau jandarmii. Poporul se adunase cu încetul sub balcon și privea. Muzica tăcuse.

Jandarmii puseseră mâna pe preotul mai mare, spre a-l aresta. Acesta se smucea din mâinile lor, protestând și cerând să i se arate ordinul de arestare: cu ce greșise? de ce era vinovat?

Jos, poporul se făcuse zid.

Comăneșteanu, încremenit, se uită la cei doi jandarmi scurți, umflați în pene, cu ochii mici, cu nasul turtit, cari, cu toate astea, păreau a nu se teme de nimeni. Un adevărat sentiment de ură clocotea în sufletul lui, o ură hărăgoasă, iritată de pana dela pălăria Ungurilor și de mustățile lor răsucite.

Cum erau grămădiți la un loc, în ceardacul strâmt, întâmplarea voi ca unul din cei doi soldați să-l calce pe picior. Atunci, instinctiv, tânărul ridică mâna...

De jos, ochii d-lui notar stau ațintiți asupra lui Comăneșteanu. Acesta, în fuga impresiilor, păru că înțelege privirea lor inteligentă și rugătoare și rămase cu mâna în vânt. Dar, neputând să se stăpânească cu totul, o lăsă să cadă pe umărul jandarmului:

— Bagă de seamă, dobitocule, că mă calci pe picior!...

Jandarmul, ocupat să scoată din teacă ordinul de arestare al preotului, păru că n'aude și că nu simte.

După ce preotul citi ordinul, rămase un moment cu hârtia în mână, gândindu-se: ce făcuse? Căuta omul să-și găsească vina, și n'o găsea, că doar toată viața și-o petrecuse învățând cum să se poarte mai bine ca să nu încalce legile ungurești și totuși să rămâie Român bun. Ce să fie?

Deodată îi veni în minte strânsul creștarilor la ieșirea din biserică... Negreșit dacă Românul puna ban dela ban, ca să plătească amenzile la care erau osândiți ziaristii lor, aceștia nu mai puteau să fie închiși, și deci, ziarile apăreau mai departe. Prin urmare, trebuiau loviți cei ce-i ajutau întru aceasta.

Un sentiment de milă și de dispreț se ivi pe fața bărbătească a preotului. El se uită la chipurile roșcovane și triviale ale celor ce reprezentau forța și legalitatea; apoi se întoarse către popor și zise liniștit:

— Cătați-vă, fraților, de petrecere,

că azi e ziua Domnului... Eu mă întorc.

Și plecă între cei doi jandarmi.

Oamenii, ascultători, rămaseră locului, uitându-se lung după preotul lor.

Când acesta se făcu nevăzut pe sub gang, tânărul voinic ce răsucise fetele la horă, rămas palid în mijlocul curții, își luă căciula din cap și o aruncă în pământ:

— I!... măi vere!... scoate-mi-ar corbii ochii!... Că de ce am brațele astea dacă nu-s de nicio treabă.

Apoi se așeză lângă un perete pe vine și scuipe în lături.

În desgustul flăcăului, în nepriștea femeilor ce clătinau trist din cap, în seriozitatea copiilor ce se opriseră din jocuri, se citea disperarea mută a unui popor ajuns la marginea răbdării. În tot ținutul vechiului pământ al Daciei, acolo unde Românul se simțea băștinaș, crescut parcă din inima solului, ca goronii, n'avea cap să trăiască, el, stăpânul cel adevărat, ai cărui strămoși, de mii de ani, umpluseră gropnițele!...

— Bine, frate, zise Comăneșteanu, sufocat de indignare, e cu puțință să fim atât de lași, noi, cei de dincolo, ce ne

pierdem vremea în certuri păcătoase, în petreceri stupide, în ironie și scandaluri — pe când aici frații noștri se sbuciumă sub apăsarea celei mai infame tiranii!..

— E, he, bădiță, da încă n'ai văzut nimic! Să trăiești mai mult cu noi și apoi să vorbim, zise d-l notar, împingând pe Comăneșteanu spre trăsură. Hai să mergem, și mână Gheorghe, că cine știe ce se mai poate întâmpla.

— Ce se poate întâmpla?

— Rogu-mă, ai hârtiile de drum în regulă?

— Ba n'am nicio hârtie.

— Rău. Atunci eu sunt de părere să mergem cu nepoata drept la stațiune și s'o porniți către țară.

— Pentru ce? întrebă Comăneșteanu, mirat.

— Pentrucă paza bună păzește primejdia rea... Dacă Ungurul și-o aduce aminte că l-ai atins pe umăr, vine după domnia-ta.

— L-am atins!.. Il mângâiam eu altfel dacă nu erai dumneata, d-le notar.

— He, dragă domnule, parcă cine nu știe de alde astea! Greutatea pentru noi stă în aceea că omul să fie stăpân pe sine, să nu dea drumul necazului

și urli, că n'a făcut nimic cu ele. Ai văzut domnia-ta pe bieții oameni aceia din curte, cum își rodeau ficatul? Ei, vezi, asta e greu să faci. Că poate o da el bunul Dumnezeu, și ne-o veni și nouă apa la moară vreodată!...

Trăsura mergea la vale pe drumul dealurilor, într'o lumină tânără de primăvară. Se vedeau departe liniile munților, încălecând unele peste altele și pierzându-se în fundul liliachiu al spațiului.

Călătorii tăceau câteși trei, apăsati de pâcla lor sufletească. Se auzea roatele trăsorii tocând și din când în când limba lui Gheorghe oprind caii la vale. Natura, indiferentă, desfășura priveliștea minunată a codrilor, până în linia orizontului.

Comăneșteanu se simțea mișcat, parcă munții i-ar fi vorbit de nevoile și durerea lor. Pe deoparte se ridicau piscurile despre Turnu-Roșu, Vârfu-Mare, până dincolo de valea Oltului, spre ținuturile Făgărașului; pe de alta, Piatra-Albă și Clăbucelul. Tot ce sta în cuprinsul acela era românesc, neaoș, și românesc era totul mai departe, până în fund de miazănoapte, către munții Rodnei și ai Bucovinei.

— Este drept, așa, cum ne spun cânturile, d-le notar, că dela Nistru până la Tisa totul e al nostru.

D-l notar se uită la dânsul mirat. Glasul lui tremura.

— D'apoi așa zic și eu, mări domnule,

— Așa. Nu e numai vorbă, ci realitate.

— Păi cum să nu fie realitate!... Că doar ce vezi domnia-ta aici, unde suntem mai aproape de domniile-voastre, poți s'o vezi și prin ținuturi depărtate, prin Maramureș, în Crișana și în Teмиșana, în Bucovina și în Basarabia, chiar și în Basarabia, dragă domnule, unde bietul țaran trage jugul nevoii, părăsit de boieri, bătut de cnut, fără clasă inteligentă ca la noi, dar unde totuși rămâne Român!...

Apoi, d-l notar se foi pe scăunașul pe care ședea și zise:

— Adică, domnule dragă, să am iertare de vorbă, vinovați sunteți domniile-voastre, cei din țară, când pângăriți toate cele mai sfinte speranțe cu blestemata de politică!... Ați batjocorit și ați omorât Liga; ne-ați momit și ne-ați împărțit bărbații noștri de peste mounți; v'ați vârit coada în Macedonia și ați împărțit lumea în tabere...

E o risipă de copii. Ce-ar fi mai frumos, decât să se știe în toată suflarea românească că Liga din București este o adevărată casă a poporului daco-român, unde se lucrează pe tăcutele, unde blestematele domniilor-voastre de partide nu se amestecă; unde orice aspirație, orice nevoie, din orice colț al Daciei lui Decebal, găsește răsunset și mângâiere!...

Comăneșteanu se uita la el lung. D-l notar se opri.

— Poate că te superi, domnule.

— Nici de cum, d-le notar; ești Român și d-ta; sunt Român și eu, și e bine să ne spunem ce avem pe inimă. E curios însă că socru-meu vorbește altfel.

— Mie unuia, domnule dragă, mi-e și rușine când citesc cum fug căsării de pe la instituțiile domniilor-voastre de binefacere, cum boierii se necinstesc, pentru a trăi o vieță de desfrâu și de trândăvie, cum muierile se despart de bărbați... Asemenea lucruri, pe aici pe la noi, ori cât suntem de vorbind pe Ana Vilara.

Lui Comăneșteanu i se părea că aude vorpind pe Ana Vilara.

— Așa este, d-le notar. Numai, dacă

vă dați seamă de toate păcatele noastre, cum ne iubiți și căutați către noi?

— Ei, Doamne! Pentru că noi suntem firul, iar domniile-voastre sunteți ghemul. Noi am vrea să ne strângem pe el, ca să-l facem tot mai mare, cum a fost pe vremea când îl ținea în mână Decebal și Mihai Eroul. Ce zici, nepoată?...

Mia se uita la el și tăcea. De când devenise doamnă, vieța ei, plutitoare în văzduhul întins al nehotărîrii, se adunase într'un singur sentiment: al iubirii de bărbatu-său. Puținul ce trăise până atunci, risipit fragmentar într'o superstițioasă venerație pentru tată-său, în frica de neavere, în gânduri triste pentru poporul de acasă, — se limpezise de odată în lumina amorului. Atât de covârșitor era sentimentul acesta, încât personalitatea ei reflexivă părea a nu mai funcționa: ea nu mai gândea ca mai nainte, apăsată de firul adesea nelogic al existenței; nu mai avea sensul critic al vieții, cu amărăciunea criticei de sine: nu mai visa și deci nu se mai izbea de realitate. Ea trăia, absorbită sufletește în personalitatea lui bărbatu-său, desfătându-se în liniștea intensă a plă-

cerii de a fi acum și mâine și mai departe, în care parcă natura pregătea taina devenirii. Din când în când o lenevire încântătoare îi îndruma imaginile către pacea de acasă dela Comănești, unde idealitatea stăpânea toate.

De aceea, dânsa se temea de vorbele d-lui notar, sincere dar cam bătoase. Tăcea uitându-se la bărbatu-său și căutând să pătrundă în gândurile lui: oare nu era rănit de cele ce i se spunea? nu-i găsea cam stângaci și cam copilăroși?

Drumul se urmă mai departe, în liniște, până ce ajunseră acasă.

Aci, ca și la Poiana, lumea era adunată la joc. Dar cei din Seliște fiind bogați, petrecerile lor se făceau sub un pavilion construit într'adins pe malul pârâului. Comăneșteanu băgă de seamă că apa era canalizată, ulițele satului pavate.

Sub acoperământul de pe malul gârlei se adunase cel mai elegant popor ce se poate vedea la țară. Imbracăte în portul lor național, fetele păreau alese dintr'o împărăție întreagă, toate frumoase, cu ochii mari, îmbrumați de gene resfrânte, cu mâini mici și albe, cu mijlocul strâns voinicește în cingătoarea tricoloră. Ceea ce mai cu

seamă era încă nevăzut la sat, erau încălțămintele; în mlădierea trupului, pe ritmul cântecelor, ieșeau la iveală picioruse delicate, strânse în pantofi de lac, ca în lumea cea mai civilizată.

De îndată ce se coborîse din trăsură, d-l notar se așezase în fruntea perechilor și acum conducea jocurile însuilețind pe lăutari; sărind ca o minge și recitând versuri pe tactul cântecului:

Dintr'o zi până 'ntr'o zi
Badea lelei se trezi.

Se ștergea pe ochi de praf, își ridica pantalonii ce-i cădeau de sub curea și iar rostea versuri:

Puse boii la trăsură
Și-i suci prin bătătură.

Lumea râdea animată de glasul lui de cătană, unii îi răspundeau din urmă, cu alte strofe, alții băteau pământul, prinși de odată de dorul nebunesc de a sfredeli podele.

El sărea tot mai sus, pocnea din degete, pârîia din buze și iar scotea câte un vers:

Zi din strună, caracață,
Că te-oiu melița la față.

Fata care juca de mână cu dânsul părea cam stângace. Lena explică lui Comăneșteanu că aceea venise de curând din Viena și deci nu se prea suferea cu îmbrăcămintea de țară!

— A stat vreo șapte ani prin pensi-oane și, firește, s'a făcut cuconiță. Da lasă că o desbară ea mă-sa de corset și de mode nemțești.

Pe când Comăneșteanu vorbea cu mătușă-sa, îl atinse cineva pe umăr. Acesta îl luă la o parte și-i spuse că-l poștește d-l pretor. Nimeni nu băgă de seamă, decât numai ochiul neador-mit al d-lui notar.

Pe când Mia se desfăta, privind la jocuri, el se rupse din rânduri și se făcu nevăzut.

Ceea ce prezisese dânsul se întâmplă: jandarmii dela Poiană sosiseră în goana cailor să aresteze pe necunoscutul din balcon. Comăneșteanu fu ridicat pe sus, dus la gară, iar de acolo îndreptat către Alvinț. Atâta știa d-l notar.

XI.

Erau ceasurile trei de dimineață.

Intinsă pe o canapea, Mia se uita înaintea ochilor, rătăcită în gânduri. Se sculase din pat hotărîtă a se îmbrăca și a porni la gară pe jos, spre a se duce după bărbatu-său. Luase hotărîrea asta de mai multe ori, dar se lovise de aceeași greutate de care se lovea și acum: încotro s'o apuce?

Sufletul fetei era răscolit până în adâncurile lui. Tremura, îi curgeau lacrimile pe obraz în neștire, o dureau tâmplele tot ridicându-și părul într'aiuri, se răsucea pe căpătâiu, mototolindu-și batista. Imaginea lui bărbatu-său îi răsărea câte odată în minte atât de evidentă, încât îi venea să întindă brațele către ea și atunci brațele îi

cădeau în gol, iar fata, disperată, îl muștra:

— Ah! Alexandre!

În aprinderea sufletului, toate nebuniile i se păreau cu puțință, toate himerile luau forme: îl vedea chinuit, umplut de sânge, mort și atunci plângea cu hohot, de o dureau vinele gâtului, se scula și umbla prin odaie sau deschidea ferestrele. În tihna dimineții de primăvară se auzea cântecul cocoșilor. O geană de lumină, deasupra munților, înfiripa forme nehotărâte. Apa gârlei suna în prund.

Zorile zilei! Câtă mâhnire nu s'a ridicat de pe pământul nostru către voi! câți n'au prins a spera și câți n'au încetat a suferi, în strălucirea ta, Auroră!

Mia se uita adânc înlăuntru dimineții ce năștea. Ii răsări în minte vorba planetă. De unde venea? Ce era puterea divină și dureroasă ce ardea în inima ei de femeie?

Glob, aprins de flacăra mistuitoare a universului, tu gonești în spațiu himeră existenței, și din locul tău ai înfiripat suflete, necazuri, moartea și amorul. Tu te rostogolești în pustiurile neantului, și, început din urmare, mergi

spre devenire. Dar, licărirea vieții noastre, către ce sfârâie în clipa ei?

O caldă gâlgâire de sânge către inimă o făcu să tresară: oare, ar fi cu putință? Ar fi oare cu putință?

I se păru, în ceasul dimineții ce năștea, că iubirea ei ideală se înfiripa într'o ființă nouă. Din adâncurile cele mai depărtate ale sufletului se desprindea năzuința misterioasă a vieții.

Mia tremura. Dunga de lumină delarăsărit se aprindea din ce în ce. Brazii de pe culmea dealului, ieșiți din neadormirea întunericului, luau forme hotărâte.

Pe ulița îngustă a satului treceau doi țărani, cu coasele de-a spinare, strânși în spate, îndoiți de mijloc, tușind în răcoarea dimineții.

Ce de felurite îmbinări ale existenței!...

Mia se retrase dela fereastră, tristă, mișcându-se încet cu brațul ridicat în sus, cași cum n'ar fi găsit nimic din ce căuta.

Se culcă din nou. De îndată însă ce închidea ochii, imaginea lui bărbat-său apărea sub pleoapele ostenite cu aceeași putere ca mai înainte, și atunci

o podidea plânsul. Parcă tot în lacrimi găsea mai multă mângâiere.

În cele din urmă o birui osteneala și adormi.

Era acum soarele sus. Cei din casă umblau pe la ușă cu temere. Se apropia ceasul trenului, cu care trebuia să sosească preotul Moisi Lupu, și Mia dormea.

D-l protopop și nevastă-sa încercau să facă șgomot în odaia de alături, închideau și deschideau ferestre, vorbeau tare, dar le era milă să deștepte deadreptul pe fată; o simțeau că suferă și că probabil nu dormise noaptea.

În fine, o trăsură se opri la poartă și preotul Moisi Lupu se coborî. El se duse drept la fiică-sa.

Mia fu deșteptată din somn de o bătaie puternică în ușă.

Când intră tată-său, dânsa se uită lung la el, apoi își întoarse privirile către lumină, ca cineva care vrea să se asigure că nu visează.

— Bună dimineața, fată, zise preotul mâhnit. Da ce ai tu de plângi?

Ea îi sărută mâna în tăcere și rămase cu ochii în pământ.

Bătrânul o privi încruntat. Simțea cum se petreceau lucrurile și de aceea

suferea în amorul lui propriu: fata lui, a lui, bărbatul care disprețuisese totdeauna jalea și lacrimile, să se bocească...

— Ia mă rog, fată, șterge-ți obrazul și îmbracă-te.

— Mă îmbrac, tată.

— Și strânge-ți boclucurile ce ai pe aici, că trebuie să pleci în țară.

Mia se uită la el cu ochii mari. Ori cât era ea de supusă, un asemenea ordin i se păru monstruos. Atunci, ridicându-se parcă din așezarea ei adâncă, voința fetei își făcu drum la suprafață.

— Eu, tată, de aicea nu mă mișc.

Preotul, încremenit, o pătrundea cu privirea.

— Așa!? Nu te miști!? Și de când asta?...

— De când l-au închis pe bărbatul meu.

Indrăsneala fiică-si îl uimea. El o crescuse cu deprinderi de demnitate, și tărie sufletească față de loviturile soartei, iar nu de împotrivire la dorințele lui de cap de familie, — iar dânsa acum se arăta slabă cu împrejurările și tare numai cu el. O privi lung, încercând însă să se stăpânească:

— Strânge-ți lucrurile și pleacă în țară la socru-tău.

— Nu pot.

— Pentru ce nu poți?

Dânsa, cu hotărîre, se sculă de unde sedea și se apropie de tată-său.

— Domnia-ta știi, mă rog, că pe Alexandru l-au luat pe sus, de aici, de lângă mine, și l-au dus la închisoare?...

Bătrânului i se făcu negru înaintea ochilor. Se ridică în picioare și o apucă de un braț:

— Știu că l-au luat pe sus, și mai știu că tu ești mujere nevrednică, șopârlă stricătoare și ticăloasă!... Și zicând astfel îi făcu vânt. Fata căzu grămadă.

— Ți-au închis bărbatul, ha? Și tu trebuie să stai aci să-l bocești!... Că asta ai văzut în casa maică-ti!... Așa te-a crescut ea, să ridici glasul în fața părinților și să plângi ca o nevrednică și neputincioasă, că ți-au luat odorul!... Au să ți-l ia, că de aia e bărbat! Are să se ducă să se bată și să moară, cum a murit unchi-său și alții, din vremea cea mare, iar nu să-l ții între fuste, ca pe un trântor!... Că de aceștia prea destui sunt printre cuco-nașii din țară!...

Fata, căzută lângă un scaun, clătina

din cap, plângând. Intinse mâna cu care își acoperea obrazul, vrând să nege: mâna îi era însângărată.

— Scoală de jos!... strigă tată-său.

Când o văzu însă că era plină de sânge, își simți un fior rece în inimă. Se apropie de ea:

— Ce-ai făcut? Te-ai lovit?

Dânsa dete din cap:

— Nu-i nimic.

— Dacă nu-i nimic, haide și să mergem. Socru-tău e singur acasă. Du-te la el: acolo e nevoie de tine, să mai pui stavilă la risipă.

Mia se indignă:

— Cum să mă duc singură, când am plecat dela el cu fiu-său!...

Preotul se încruntă iar, cu atât mai mult cu cât înțelegea că fata simte drept.

— Ascultă-mă... Du-te acasă. Bărbatu-tău va fi liber fără doar și poate, că n'a făcut nimic. Nu-i frumos să bocești ca femeile proaste, că doar nu asta ai învățat în casa mea. Du-te înapoi la socru-tău. Pune-te pe muncă. Inseninează-ți mintea în împlinirea datoriei, în îndreptarea relelor, în chiverniseală și economie — că multe mai sunt de făcut acolo!... Scoală, că peste

un ceas avem un tren care merge spre țară.

Mia se ridică de jos, și se uită lung la tată-său și șezu lângă masă:

— Cum să fac, Doamne, cum să fac?...

— Să ascuți! zise tată-său, poruncitor.

Ea, fără a mai rosti un cuvânt, se puse să-și strângă lucrurile. Bătrânul ieși.

Peste un ceas erau amândoi la gară. Așteptând trenul dela Sibiu, preotul scoase un jurnal și șezu pe bancă. Mia se plimba singură de-alungul șinelor. Statura ei voinică păru preotului de o nespusă frumusețe, plină de energie și nobețe. El o privea pe deasupra ochelarilor:

— Ia vino 'ncoace, fată.

— Tu mergi acasă fără voie bună.

— Am zis că merg.

— Șezi.

Mia șezu.

— Să te duci acasă cu voie bună. Când umblai prin fața mea, m'am bucurat că te văd sănătoasă și așa cuminte cum ești. Nu te jeli, că sângele femeilor noastre n'are apă într'însul, ca să stoarcă lacrimi. Mă gândeam că

te-ai făcut voinică de când nu te-am văzut, și parcă mi s'a părut că reînviază în tine un chip strămoșesc de al nostru. Ești bine, nu-i așa?

Fata se însenină la auzul cuvintelor lui:

— Sunt bine.

— Un chip strămoșesc de-al nostru: mama ori sora lui Decebal.

— Dacă o fi avut o soră, zise Mia, râzând.

El o privi pieziș:

— Să nu râzi de lucruri de astea.

— Nu râd.

— Dacă n'o fi avut o soră, a avut mamă, sfântă fie-i țărâna!

— Amin! zise fata.

Preotul se uită la dânsa. Ii venea să zâmbească, însă nu vrea să-l vadă fie-sa.

— Uite colo!... Va să zică te-au stricat și pe tine la București.

— De ce?

— Ai prins caraghioslâcurile lor.

— Ba nu. Dar mă gândesc că dacă voiu avea copii, nu știu cu cine trebuie să semene: cu Traian ori cu Decebal.

— Ba cu părintele lor.

Se uitau acum în jos, râzând amândoi cam în silă. Mia fusese biruită de

voiața lui tată-său și fără să-și dea seama suferea în intimitatea personalității ei hotărâte; el fusese biruitorul și era nemulțumit de a fi biruit prea mult.

Iși ridică privirile către dânsa, parcă învins de puterea împrejurărilor:

— Ce să-ți fac, fata mea?... Trebuie să mai glumesc și eu câte odată, că altfel înnebunesc. Tu poate nu știi că acum sunt dat în judecată pentru a opta oară.

— Nu știu. Pentru ce? întrebă Mia tremurând.

— Iată trenul. Mergi cu Domnul în pace.

— Ah, tată, când ne mânuim odată de prizonieri!?

— Eu voi fi oameni. Nu ai, tu tată, nu te mai mâhni că doar jertfă nu rămâne zadarnică. Meriță nătoasă în țara cea liberă, învață să-ți iubi, — fii cinstită și econoamă, că asta trebuie acolo.

Și cum fata îi săruta mâna, înecată de durere, el o sărută pe frunte, înviorat, luptând cu propria lui neliniște;

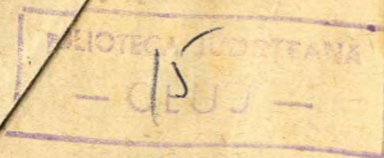
— Sus inima!... Scrie-mi și fii liniștită, că atâta are omul: propria lui libertate sufletească.

Trenul plecă și într'o clipă se făc
nevăzut în păienjenișul drumului p
când preotul se uita în urma lui; r
mas singur pe șine, ca un sarampoi
pe care nimeni n'ar fi putut să-l cli
tească din pământul Daciei.

— F I N E —

1899

1) Par, stâlp.